

פנינים לשבת

ממעייני היהדות

פרשת "ויחי"

י"א בטבת תשע"ד, (14/12/2013)

מוקדש לע.ג. בתנו היקרה

אודליה פינקלר ע"ה

בת זהבה ושמעון תורג'מן יבדלא"ו
נלב"ע ביום שלישי כ"ו סיון תשע"ג

ת.נ.צ.ב.ה

ליקט וערך:
שמעון תורג'מן

ירושלים	תל אביב	חיפה	באר-שבע	חשפונאים
16:01	16:19	16:09	16:17	16:18
17:15	17:17	17:14	17:19	17:17

כניסת שבת

יציאת השבת

תוכן עניינים

<u>מס'</u>	<u>הנושא</u>	<u>עמ'</u>
1 .	פרשת ויחי – על הפרשה	2
2 .	לקח טוב מהפרשה	11
3 .	דברי חכמה מחכמינו על הפרשה	22
4 .	בין אדם לחברו	75
5 .	במעגל השנה היהודית, מושגים ביהדות ודמויות חשובות בהיסטוריה היהודית	79
6 .	סיפור ופתגם – עם מוסר השכל	98
7 .	החיים הבריאים	105
8 .	אירועים היסטוריים שקרו בשבוע הזה לפני שנים	109
9 .	המקורות מהם לוקטו הפנינים לפרשה ומוספיה רשימת פרסומי גמ"ח תורג'מן בנושא מעגל השנה ובנושא מעגל החיים של היהודי	110 . בכריכה האחורית
	לכניסה או להסרה מרשימת התפוצה , נא לפנות לדוא"ל: h-tourjy@smile.net.il	

על הפרשה . 1

1.1. נתונים על הפרשה

פרשת ויחי חותמת את ספר בראשית והיא הפרשה השנים עשר בו .
 הפרשה מתחילה בפרק מ"ז פסוק כ"ח ומסתיימת בפרק נ' פסוק כ"ו .

השבוע אנו מסיימים את חומש בראשית (חומש הבריאה, תחילת האנושות ותולדות אבות האומה) ובשבוע הבא, נתחיל אי"ה את החומש השני – ספר שמות, ספר הגלות והגאולה של עם ישראל

שם הפרשה היא המילה הראשונה בה פותחת הפרשה :

” ויחי יעקב בארץ מצרים”

בפרשה זו יש 85 פסוקים

נתונים סטטיסטיים – מספריים על פרשת ויחי											
מצוות לא תעשה	מצוות עשה	סה"כ מצוות	סה"כ אותיות	סה"כ מילים	סה"כ פסוקים	סה"כ פרקים	סה"כ שורות בס"ת	ומסתיימת ב-		הפרשה מתחילה ב-	
								פרק	פסוק	פרק	פסוק
0	0	0	4448	1158	85	3	148	פרק	פסוק	כ"ח	מ"ז
								נ'	כ"ו		
0	0	0	12	12	12	9	12	דירוג פרשת ויחי בפרשות חומש בראשית			
38	43	46	43	44	44	14	45	דירוג פרשת ויחי בפרשות חמישה חומשי תורה			

1.2. ההפטרה

מפטירים "ויקרבו ימי דוד למות" בספר מלכים א', פרק ב' פסוק א' עד פסוק י"ב. ההפטרה עוסקת בימיו האחרונים של דוד המלך, ובהוראות שהותיר בצוואתו לשלמה בנו.

1.3. תוכן הפרשה

הפרשה בכללה עוסקת בימי חייו האחרונים של יעקב במצרים, ובהכנה לקראת הישארות בני יעקב במצרים במאות השנים הבאות.

יעקב ומשפחתו חיים במצרים עוד שבע עשרה שנה לאחר סיום פרשת יוסף ואחיו. כשמרגיש יעקב שבאה שעתו למות הוא קורא ליוסף ומשביע אותו שלא יקבור אותו במצרים אלא בארץ ישראל. אחר כך הוא מברך את בני יוסף, מנשה ואפרים, וקובע שהם יהיו שייכים לשבטי ישראל כמו ראובן ושמעון. אף על פי שמנשה נולד לפני אפרים, יעקב נותן את הבכורה לאפרים, וקובע כי הוא יהיה גדול מאחיו.

אחר כך אוסף יעקב את כל בניו ומברך אותם. הוא מתייחס בביקורת לראובן שחטא במעשה בלהה וכן לשמעון ולוי שחטאו במעשה שכם (אחרי אונס דינה), ואחר כך מברך את יהודה, זבולון, יששכר, דן, גד, אשר, נפתלי, יוסף ובנימין (בסדר זה), ומאריך במיוחד בברכות יהודה ויוסף. הברכות עוסקות בתכונות המאפיינות את השבטים ובקורות אותם בעתיד, עם רמיזות לנחלות שיהיו להם בארץ ישראל. בתום הברכות מצווה יעקב את בניו לקבור אותו במערת המכפלה, ונפטר מן העולם בן מאה ארבעים ושבע שנים.

המצרים חונטים את יעקב ומתאבלים עליו. יוסף מקבל אישור מיוחד מפרעה לצאת לארץ ישראל כדי לקבור את אביו, והאחים יוצאים במסע לארץ ישראל מלווים במשמר צבאי מצרי גדול. הם הולכים במסלול ארוך מסביב לים המלח ועורכים תחנת ביניים בעבר הירדן המזרחי. לבסוף הם קוברים את יעקב במערת המכפלה ושבים מצרימה.

האחים חוששים שלאחר מות אביהם יתנקם בהם יוסף על מכירתו, ומספרים לו שיעקב ציווה עליו להתפייס עמם. יוסף מנחם אותם ואומר: "אתם חשבתם עלי רעה, אלוהים חשבה לטובה". יוסף מאריך ימים במצרים, ולפני מותו הוא מודיע לבני ישראל כי "פקוד יפקוד אלוהים אתכם, והעליתם את עצמותי מזה אתכם". יוסף מת בן מאה ועשר שנים, נחנט ומושם בארון שנשמר במצרים.

1.4 . תקציר מהנושאים בהם עוסקת פרשת ויחי

פרשת ויחי – ראשי פרקים

א. יעקב ומשפחתו חיים במצרים שבע עשרה שנה ויוסף דואג לכל מחסורם. כשיעקב מגיע לגיל מאה ארבעים ושבע הוא מרגיש שימיו ספורים וקורא ליוסף ומבקש ממנו שיעשה עימו "חסד ואמת" ושלא יקברנו במצרים אלא יקבור אותנו במערת המכפלה שבחברון באחוזת הקבר המשפחתית שאברהם קנה בכסף מלא וששם קבורים אדם וחוה, אברהם ושרה, יצחק ויעקב ולאה. "וַיִּקְרְבוּ יְמֵי יִשְׂרָאֵל, לְמוֹת, וַיִּקְרָא לְבָנוֹ לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ אִם נָא מְצֵאתִי חַן בְּעֵינֶיךָ, שִׂים נָא יָדְךָ תַּחַת יָרְכִי; וְעֲשֵׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וְאֱמֶת, אֵל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרַיִם". המושג "חסד של אמת" המתייחס לכל נושא הקבורה מגיע מפרשתינו. המשמעות היא והיות והאדם שעושים לו את החסד אינו בין החיים אזי החסד הוא אמיתי ללא חשיבה על קבלת תמורה

ב. יעקב מספר ליוסף על פטירתה של רחל אימם של יוסף ובנימין, יעקב בעצם מתנצל על כך שלא קבר את רחל באחוזת הקבר המשפחתית במערת המכפלה אשר בחברון. "וְאָנִי בָּבְאִי מִמִּצְרָיִם, מָתָה עָלַי רַחֵל בְּאֶרֶץ כְּנָעַן בְּדַרְךְךָ, בְּעוֹד כְּבָרַת אֶרֶץ, לְבֵאֵת אֶפְרָתָה; וְאֶקְבְּרָהָ שָׁם בְּדַרְךְךָ אֶפְרָת, הִוא בֵּית לָחֶם". רש"י מסביר את התנצלות על קבורת רחל בכך שלמיקום הקבורה ליד בית לחם יש לו סיבה מאד ברורה, וכך אומר המדרש: שבזמן חורבן בית ראשון הוגלו בני ישראל ותושבי ירושלים שיצאו לגלות ועברו בסמוך לקבל רחל ונאמר בספר ירמיהו "כֹּה אָמַר יְהוָה, קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע נְהִי בְּכִי תְמָרוֹרִים רַחֵל, מִבְּכָה עַל בְּנֵיהָ; מֵאַנְהָ לְהִנָּחֵם עַל בְּנֵיהָ, כִּי אֵינָנּוּ. כֹּה אָמַר יְהוָה, מִנְעִי קוֹלְךָ מִבְּכִי, וְעֵינַיִךָ, מִדְּמָעָה כִּי יֵשׁ שָׂכָר לְפַעֲלֹתֶיךָ נְאֻם יְהוָה, וְשָׁבוּ מֵאֶרֶץ אוֹיֵב. וַיֵּשׁ תִּקְוָה לְאַחֲרֵיתֶךָ, נְאֻם יְהוָה; וְשָׁבוּ בָנִים, לְגִבּוֹלָם". זוהי בעצם תמצית הבטחת הגאולה של עם ישראל שאנו רואים בהקמת מדינת ישראל את תחילתה. הקיבוץ רמת רחל שמדרום לירושלים נקרא על שמה של רחל אימנו

ג. יוסף לוקח את שני בניו אפרים ומנשה שנולדו במצרים ומביא אותם בפני יעקב על מנת שיברכם. יעקב אומר ליוסף שהיחס שלו לנכדיו אפרים ומנשה יהיה כיחס שלו לבניו ולכן גם אפרים וגם מנשה יקבלו נחלה בארץ ישראל (ירושלתו של יעקב) "אֶפְרַיִם, וּמְנַשֶּׁה בְּרָאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן, יִהְיוּ לִי. וּמוֹלַדְתְּךָ אֲשֶׁר הוֹלַדְתָּ אַחֲרֵיהֶם,

לָךְ יְהוּי; עַל שֵׁם אֲחִיהֶם יִקְרְאוּ, בְּנַחֲלָתָם". יוֹסֵף מַעֲמִיד אֶת הַבָּנִים בְּפָנָיו יַעֲקֹב כְּשֶׁמִּנְשָׂה הַבְּכוֹר בְּצַד יְמִין שֶׁל יַעֲקֹב וְאֶפְרַיִם בְּצַד שְׂמֹאל. יַעֲקֹב מַשְׁכֵּל אֶת יָדוֹ (שֵׁם אֶת יָד יְמִינוֹ עַל רֹאשׁ אֶפְרַיִם וְאֶת יָד שְׂמֹאל עַל רֹאשׁ מְנַשֶּׁה). "וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אֶת יְמִינוֹ וַיָּשֶׁת עַל רֹאשׁ אֶפְרַיִם, וְהוּא הֶצְעִיר, וְאֶת שְׂמֹאלוֹ, עַל רֹאשׁ מְנַשֶּׁה: שִׁבְלֵי, אֶת יָדוֹ" יוֹסֵף חוֹשֵׁב שֶׁאָבִיו טוֹעָה וּמְנַסֶּה וְהַסְבִּיר לַיעֲקֹב שֶׁמִּנְשָׂה הַבְּכוֹר וְעַלִּיו צְרִיכִים לְהַנִּיחַ אֶת יָד יְמִין וְאוֹלָם יַעֲקֹב מְסַרֵּב וְאוֹמֵר לְיוֹסֵף אִמְנֵם מְנַשֶּׁה הַבְּכוֹר וְאוֹלָם מִשְׁבֹּט אֶפְרַיִם יֵצְאוּ מְנַהֲיָגִים גְּדוֹלִים יוֹתֵר (יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון)

ד. יַעֲקֹב מְבָרַךְ אֶת מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם בְּבִרְכָה "הַמְּלֶאֶךְ הַגָּאֹל אֶתִּי מִכָּל רָע, יְבָרַךְ אֶת הַנְּעָרִים, וַיִּקְרָא בָהֶם שְׁמֵי, וְשֵׁם אָבִי אֲבָרְהָם וַיִּצְחָק; וַיְדַגּוּ לְרֹב, בְּקִרְבֵי הָאָרֶץ". תְּפִילָה זוֹ הִיא חֶלֶק מִתְּפִילַת "קְרִיאַת שְׁמַע עַל הַמִּיטָה" אוֹתָהּ נוֹהֲגִים לְהַגִּיד כָּל לַיְלָה לְפָנָיו הַשֵּׁנָה. כְּמוֹ כֵן, נוֹהֲגִים לְאֹמַר תְּפִילָה זוֹ לְיַד מִיטַתוֹ שֶׁל תִּינוּק בְּלַיְלָה שֶׁלְּפָנָיו בְּרִית הַמִּילָה.

ה. יַעֲקֹב לְפָנָיו מוֹתוֹ מְכַנֵּס אֶת כָּל יְלָדָיו וּמְבַקֵּשׁ לְבָרַךְ אוֹתָם וּלְגַלוֹת לָהֶם אֶת הַעֲתִיד וְאוֹלָם רוּחַ הַנְּבוּאָה מְסַתְּלֶקֶת מִמֶּנּוּ. בְּבִרְכוֹת יַעֲקֹב אֲנוּ מוֹצֵאִים גַּם דְּבָרֵי תוֹכַחַה לְבָנִים עַל מַעֲשֵׂיהֶם, הַבְּרְכּוֹת נֹאמְרוֹת בְּקִצְרָה שֶׁהִנְסֵתָּ מְרוֹבָה מִהַגְּלוּי וְכֵךְ הוּא מְבָרַךְ אוֹתָם:

רְאוּבֵן: בְּכוֹרוֹ שֶׁל יַעֲקֹב שֶׁהִיא רְאוּי לְהַנְהִיג וְאוֹלָם הַפְּסִיד אֶת הַהֲנַהֲגָה מִשׁוֹם תְּכוֹנַת בְּפוּזוּזוֹת וְהַכַּעַס.

"רְאוּבֵן בְּכָרִי אַתָּה... יְתֵר שְׂאֵת, וַיְתֵר עָז. פָּחַז בְּפָמִים אֵל תוֹתֵר.

שְׁמַעוֹן וְלוֹי: יַעֲקֹב מְצִיֵּן בְּעֵיקָר אֶת תְּכוֹנַתֶם הַשְּׁלִילִית אֲשֶׁר בָּאָה לְבִיטוּי בְּהַרְיַגַת אֲנָשֵׁי שְׁכֵם וּבְמִזְיַמַתֶם לְהַרוֹג אֶת יוֹסֵף, וְכַדִּי לְהַפְרִידֶם הוֹצִיא יַעֲקֹב אֶת לוֹי מִמִּנֵּי שְׁנַיִם עָשָׂר הַשְּׁבֹטִים. "שְׁמַעוֹן וְלוֹי, אֲחִים... כִּי בְּאֶפְסֵי הָרְגוּ אִישׁ, וּבְרִצְנָם עֲקָרוּ שׁוֹר (רְמַז לְיוֹסֵף)... אֲחֶלְקֶם בְּיַעֲקֹב, וְאַפִּיצֶם בְּיִשְׂרָאֵל.

יְהוּדָה: יַעֲקֹב מְכַתֵּיר אוֹתוֹ כְּמִנְהַיֵּג שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁךְ כָּל הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים, מִשְׁבֹּטוֹ יִקְוֶמוּ מְלָכִים

וְשׁוֹפְטִים. "יְהוּדָה, אַתָּה יוֹדוּךָ אֲחִיךָ... יִשְׁתַּחֲוּוּ לָךְ, בְּנֵי אָבִיךָ. גּוֹר אֶרֶץ יְהוּדָה ... פָּרַע רַבִּץ

בְּאֶרֶץ וּכְלָבִיא, מִי יִקְיַמְנוּ. לֹא יִסּוֹר שֶׁבֶט מִיְהוּדָה, וּמְחַקֵּק מִבֵּין רְגָלָיו" הַעַם הַיְהוּדִי עַל שְׁמוֹ שֶׁל יְהוּדָה.

זבולון: יעקב מנבא לו שבניו יהיו אנשי מסחר בינלאומיים בעלי צי אוניות

גדול ובחלק מהרווחים

הם יתמכו בשבט יששכר. " זבולון, לחוף ימים ישכנן; והוא לחוף אגית...".

יששכר: בניו יהיו לומדי תורה ויפסקו הלכות לבני ישראל. "יששכר, חמור גרם רבין,

בין המשפטים" חמור הנושא עולה של תורה.

דן: יהיו מגיבורי ישראל, רמז לשמשון הגיבור שהיה משבט דן. " דן,

ידין עמו באחד, שבטי ישראל".

אשר: יתברך בגידולי זיתים ויספק שמן לכל ישראל. " מאשר, שמנה לחמו;

והוא יתן, מעדני מלך"

גד: שמו מרמז על "גדוד" ושהוא יהיה מהחלוצים לכיבוש הארץ. " גד,

גדוד יגודנו; והוא, יגד עקב".

נפתלי: תהיה נחלתו בבקעת גינוסר (שליד הכנרת) ומבורכת בפירות הממהרים

להבשיל "נפתלי, אילה שלחה הנתן, אמרי שפר.

יוסף: הבן האהוב על יעקב זוכה לדברי שבת רבים וברכה מיוחדת,

בדבריו מזכיר יעקב את האירועים הקשים אותם עבר יוסף ואת הצלחתו

לבסוף. "בן פרת יוסף, בן פרת עלי עיני;

בנות, צעדה עלי שור. וימררהו, ורבו; וישטמהו, ואת שדי ויברכה,

ברכת שמים מעל, תהיין לראש יוסף, ולקדקד נזיר אחיו".

בנימין: מוזכר שבנחלתו יבנה בית המקדש ושחלק מצאצאיו יהיו מנהיגים כמו

שאול המלך ומרדכי ואסתר. "בנימין יאב יטרף, בבקר יאכל עד;

ולערב, יחלק שלל".

יעקב משייך בברכתו לכל אחד מהבנים דמות אשר נהפך לסמלו של השבט.

יהודה אריה, יששכר חמור, זבולון אניה, דן נחש, נפתלי איילה, גד אהל, בנימין

זאב

בברכת יהודה חוזר נושא היין מספר פעמים " אסרי לגפן עירזה, ולשרקה בני

אתנו; פס ביין לבשו, ובדם-ענבים סותה. חכלילי עינים, מיין... " אנו מוצאים

באיזור המועצה האיזורית מטה יהודה מספר ישובים הקשורים לברכת יעקב

ליהודה. המושב גפן, מושב של "הפועל המזרחי" בין הערים קריית מלאכי ובית

שמש בחבל עדולם. היישוב הוקם בשנת 1955 על ידי עולים ממרוקו. המושב תירוש מושב של "הפועל המזרחי" גם הוא בין הערים קריית מלאכי לבית שמש. היישוב הוקם בשנת 1955 על ידי עולים מצפון אפריקה. היישוב שריגים הידוע גם בשמו לי-און, יישוב קהילתי דרומית לבית שמש. היישוב הוקם בשנת 1960 על ידי תושבים מהמושבים באזור. שמו של היישוב הוא על שם שריגי הגפן, גידול שכיח באזור. ועדת השמות הממשלתית שינתה את שמו ל"לי-און" בעקבות תרומה גדולה של נדבן אמריקני ששמו הפרטי "ליאון". קריית ענבים הוא הקיבוץ הראשון שנוסד בארץ ישראל באזור הרי ירושלים. מתיישבים ראשונים הגיעו כבר בשנת 1918, אך המקום נעזב. בשנת 1920 נרכשו קרקעות מהאפנדי של אבו גוש ליד המעיין "דילב", עין חמד של היום. את הקרקעות יישבה קבוצת צעירים מגרעין גורדוניה. מאוחר יותר, עקב התנאים הטופוגרפיים, עברו המתישבים מעט צפונה יותר, למיקום הנוכחי הקיבוץ. בנוסף, עובר באיזור נחל שורק שאורכו כ-70 ק"מ המתחיל מהרי ירושלים עד הים התיכון, נחל שורק הוא אחר מהנחלים הגדולים בארץ

יעקב חוזר בפני כל בניו על בקשתו להיקבר במערת המכפלה אשר נקנתה על ידי אברהם אבינו בכסף מלא. "וַיֵּצֵא אוֹתָם, וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אָנִי נֹאֶסֶף אֶל עַמִּי קְבְּרוּ אֹתִי, אֶל אֲבֹתַי: אֶל הַמְּעָרָה אֲשֶׁר בְּשֵׂדָה, עֶפְרוֹן הַחֲתִי. בַּמְּעָרָה אֲשֶׁר בְּשֵׂדָה הַמְּכַפְלָה, אֲשֶׁר עַל פְּנֵי מְמָרָא בְּאַרְץ כְּנָעַן: אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם אֶת הַשְּׂדֵה, מֵאֵת עֶפְרָן הַחֲתִי לְאַחֲזֵת קֶבֶר. שָׁמָּה קְבְּרוּ אֶת אַבְרָהָם, וְאֵת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ, שָׁמָּה קְבְּרוּ אֶת יִצְחָק, וְאֵת רִבְקָה אִשְׁתּוֹ; וְשָׁמָּה קְבַרְתִּי, אֶת לֵאָה. מִקְנֵה הַשְּׂדֵה וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר בּוֹ, מֵאֵת בְּנֵי חֵת. נִשְׁאַלְתָּ הַשְּׂאֵלָה מִדּוֹעַ יַעֲקֹב לֹא אָמַר רַק "אֵת הַמְּעָרָה אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם" מִדּוֹעַ הוֹסִיף אֵת קְבוּרַת יִצְחָק וּרְבֵקָה וְכֵן אֵת קְבוּרַת לֵאָה? וְעַל כֵּךְ עוֹנָה הַמְּדַרְשׁ שֶׁאִם הִיא מְזַכֵּיר רַק אֵת אַבְרָהָם וְשָׂרָה הִיא בֹּא יִשְׁמַעְאֵל וְתוֹבַע אֵת חֶלְקוֹ וְאִם הִיא מוֹסִיף רַק אֵת יִצְחָק וּרְבֵקָה הִיא עָשׂוּ תוֹבַע אֵת חֶלְקוֹ בֹּא יַעֲקֹב וּמוֹסִיף שֵׁם הוּא קְבֹר אֵת לֵאָה לְלַמְדֵינוּ שֶׁהִירוּשָׁה שֶׁל מַעְרַת הַמְּכַפְלָה עִבְרָה מֵאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלֹכֵן לְיִשְׁמַעְאֵל אֵינִי הַצְדָקָה בְּתַבִּיעֵתוֹ, וְיִצְחָק הוֹרִישׁ לְיַעֲקֹב וְלֹא לְעָשׂוּ וְלֹכֵן גַּם לְעָשׂוּ אֵינִי זְכוּת בְּמַעְרַת הַמְּכַפְלָה אֲלֵא רַק לְבִנֵי יַעֲקֹב (יִשְׂרָאֵל), חֵבֶל רַק שֶׁמֶשֶׁה דִּיִּינִי לֹא קָרָא מְדַרְשׁ זֶה לְאַחַר שֶׁחֲרָר מַעְרַת הַמְּכַפְלָה בְּמַלְחַמַת

ששת הימים והפקיד את מערת המכפלה כמו את הר הבית בידי הוואקפ (הקדש) המוסלמי.

ט. לאחר שיעקב אומר את צוואתו לבניו הוא אוסף את רגליו על המטה ומשיב נשמתו לבוראו. "וַיָּכַל יַעֲקֹב לְצוֹת אֶת בְּנָיו, וַיֹּאסֶף רַגְלָיו אֶל הַמֶּטֶה; וַיָּגֹעַ, וַיֹּאסֶף אֶל עַמּוּי. יוֹסֵף מִצְוֶה לְחַנוּט אֶת גּוֹפְתּוֹ " וַיֵּצֵא יוֹסֵף אֶת עֲבָדָיו אֶת הַרְפָּאִים, לְחַנוּט אֶת אָבִיו; וַיַּחְנֹטוּ הַרְפָּאִים, אֶת יִשְׂרָאֵל"

י. לאחר תום האבל הראשוני יוסף מבקש מפרעה רשות לחזור לארץ על מנת לקבור את יעקב, התורה מתארת את מסע הלוויה שכל עמי הארץ באו לחלוק כבוד ליעקב. וַיַּעַל עַמּוּי, גַּם רָכַב גַּם פְּרָשִׁים; וַיְהִי הַמַּחְנָה, כְּבָד מְאֹד... וַיֵּרָא יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַבְּנֵי עַמּוּי אֶת הָאֵבֶל, בְּגֶרֶן הָאֶטֶד, וַיֹּאמְרוּ, אֵבֶל כְּבָד זֶה לְמִצְרַיִם". בני יעקב ממלאים אחר צוואת אביהם וקוברים אותו במערת שדה המכפלה אשר בחברון. " וַיִּשְׂאוּ אֹתוֹ בְּנָיו, אֶרְצָה כְּנָעַן, וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ, בְּמַעְרַת שְׂדֵה הַמְּכַפְלָה אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם אֶת הַשְּׂדֵה לְאַחֲזֵת קֶבֶר, מֵאֵת עֶפְרָן הַחֲתָי"

יא. לאחר שיעקב נפטר חוששים האחים שיוסף יתנקם בהם על כך שרצו להורגו ועל כך שמכרו אותו לישמעאלים וניתקו אותו לשנים רבות מביתו. לכן הם מספרים לו שיעקב ביקש לפני מותו שיוסף יסלח להם ומציעים את עצמם כעבדים ליוסף. "וַיֵּרָאוּ אֶחָי יוֹסֵף, כִּי מֵת אָבִיהֶם, וַיֹּאמְרוּ, לוֹ יִשְׁטַמְנוּ יוֹסֵף; וְהָשִׁב יוֹשִׁיב, לָנוּ, אֶת פֶּל הָרְעָה, אֲשֶׁר גָּמְלָנוּ אֹתוֹ. וַיֵּצִיאוּ, אֶל יוֹסֵף לֵאמֹר: אָבִיךָ צִוָּה, לִפְנֵי מוֹתוֹ לֵאמֹר. כֹּה תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף, אָנָּה שָׂא נָא פֶשַׁע אֲחִיךָ וְחַטָּאתָם כִּי רָעָה גָּמְלוּךָ" יוסף מסביר להם שאין לו שום כוונה להרע להם ושהקב"ה הוליד את התהליכים בצורה כזאת על מנת שיחיו ושהכל לטובה. "וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף, אֵל תִּירָאוּ כִּי הִתַּחַת אֱלֹהִים, אָנִי. וְאַתֶּם, חַשְׁבֹּתֶם עָלַי רָעָה; אֱלֹהִים, חֲשָׁבָה לְטֹבָה, לְמַעַן עֲשֶׂה כַּיּוֹם הַזֶּה, לְהַחֲיִית עִם רַב. וְעַתָּה, אֵל תִּירָאוּ אֲנֹכִי אֲכַלְכֵּל אֶתְכֶם, וְאֵת טַפְכֶם; וַיִּנַּחֵם אוֹתָם, וַיְדַבֵּר עַל לִבָּם."

יב. יוסף זוכה לראות בהולדת נכדיו וניניו ומגיע לגיל מאה ועשר שנים, לפני מותו הוא מספר לאחיו שבעתיד הקב"ה יוציא אותם ממצרים ומבקש מהם שכאשר יצאו ממצרים יקחו עימם את ארון קבורתו ויקברו אותו בארץ ישראל. מכאן אנו גם לומדים את הסיבה שבמשך מאות שנים ביקשו היהודים על אף שחיו בחול

להיקבר בארץ ישראל וידועים מקראים רבים על צוואות רבות של אישים מפורסמים שביקשו שקבורתם תהיה בארץ. "ויאמר יוסף אל אחיו, אנכי מת; ואלהים פקד פקד אתכם, והעלה אתכם מן הארץ הזאת, אל הארץ, אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב. וישבע יוסף, את בני ישראל לאמר: פקד פקד אלהים אתכם, והעלתם את עצמתי מזה. לפי המסורת קבר יוסף נמצא בשכם בשטח אשר יעקב קנה בכסף כשחזר לארץ לאחר שהיה אצל לבן הארמי בארם. ויקן את חלקת השדה, אשר נטה שם אהלו, מיד בני חמור, אבי שכם במאה, קשיטה" (רישום בטאבו של נדל"ן זה)

פרשת ויחי אותה קראנו השבוע מסיימת את ספר בראשית, הרבה דרשות ופרשנויות אנו מוצאים על מקומו, מטרתו וחשיבותו של ספר בראשית. רש"י, רבי שלמה יצחקי מגדולי הפרשנים מעלה נושא זה כבר בפסוק הראשון של ספר בראשית וכך הוא כותב, ואני מצטט:

"אמר רבי יצחק לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מ"החודש הזה לכם" שהיא מצווה ראשונה שנצטוו בה ישראל, (פרשת בא, בספר שמות) ומה טעם פתח בבראשית? משום "כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים" שאם יאמרו אומות העולם לישראל ליסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים, הם אומרים להם: כל הארץ של הקב"ה היא הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו.

במילים אחרות, כידוע התנ"ך הינו הספר הנפוץ והמוכר ביותר בעולם שמספר לנו שארץ ישראל אכן שייכת לעם ישראל על בסיס ההבטחות שנתן בורא העולם לאברהם יצחק ויעקב. (ומי אמר שהתנ"ך לא אקטואלי) אגב, יש לשים לב שרש"י אומר כח מעשיו הגיד לעמו, היה צריך להיות כתוב כח מעשיו הגיד לאומות העולם

אלא, יש פה מסר חשוב: קודם לעמו, קרי כולנו צריכים להכיר ולהאמין בכך ורק אחר כך אומות העולם

ניתן לחלק את ספר בראשית לשלושה חלקים

1. מפרשת בראשית ועד פרשת נח כולל
2. מפרשת לך-לך ועד לפרשת וישלח
3. ופרשת וישב עד לפרשתינו, פרשת ויחי החותמת את ספר בראשית

בחלק הראשון אנו מוצאים את בריאת העולם, את תחילתה הראשונה של השושלת האנושית, את המעשים הרעים שבני האדם עשו ושבעקבותיו נמחו מעל פני האדמה במבול ואת תחילתם המחודשת של משפחות האדם שנפוצו לכל המקומות בעולם לאחר הסיפור של מגדל בבל.

בחלק השני אנו מוצאים בהתחלה את שני האבות אברהם ויצחק, את ההבטחות של הקב"ה לגבי ארץ ישראל ואת תחילתו של המאבק הבלתי פוסק בין ילדי האבות על חלקת ארץ זאת כמו הריב על בארות המים עם פלשתים. כשיחד עם זאת אנו מוצאים בפירוש שגם לבני ישמעאל וגם לבני עשו יש נחלה ואולם דרומה מאיתנו. אנו גם לומדים על שנותיו הראשונות של יעקב בבית אביו, בריחתו לארם, שהייתו בבית לבן ועד לחזרתו לארץ ישראל עם שנים עשר בניו.

החלק השלישי והמעניין ביותר מתייחס למשפחת יעקב שחיו להם בארץ ישראל ולבסוף ירדו להשתקע בארץ מצרים את סיפור מכירת יוסף, הגעתו למצרים והגעתו למשנה למלך שעל פיו "ישק כל דבר" וכל זאת על מנת לבנות את העם, לגרום לערבות הדדית ולחשל אותו, במילים אחרות עם ישראל כעם היה יכול להיווצר רק מחוץ לארץ ולתת לכולם מטרה אחת מאוחדת והיא עלייה כעם לארץ ישראל

2.1 • "נקודה טובה" – רעיון מהפרשה, במבט עכשווי.

"וּנְמֹשֶׁכֶת שִׁירָה" / ר' משה רוט

עלי מוהר בשיר – שיר השיירה (לחן: יוני עממי), עוסק בגלויות הרבות שהתקבעו
ובאו לארץ ישראל ממקומות רבים:

בְּשׁוֹנוֹת רַבּוֹת מְסַפֵּר דְּבַרְנוּ
וְזֶה אֵת זֶה כְּמַעַט בְּכֹל שְׁלֵא הַכְּרָנוּ
וּמְקוֹמוֹת רַבִּים מְאֹד עֲזַבְנוּ
וְרַק מְקוֹם אֶחָד רָצִינוּ וְאַהֲבָנוּ...

וּנְמֹשֶׁכֶת שִׁירָה
מִן הַמָּאָה שְׁעָבְרָה
רְחוּקִים כְּבָר הַיּוֹצְאִים
אֶפְרַיִם וְחֻלּוּצִים
שְׁעַמְלוּ עָבְדוּ בַּפֶּרֶךְ
בְּלִי לְרֹאוֹת אֵת סוֹף הַדֶּרֶךְ
וְעִבְשׁוּ עוֹבְרִים אֲנַחְנוּ
לֹא שְׁקִטְנוּ וְלֹא נַחְנוּ
לֹא יִמְשִׁיכוּ בְּלַעֲדֵינוּ
זוֹהִי הַרְפָּתָקֶת חַיֵּינוּ...

המשורר מספר על שיירת העולים (שרשרת העליות השונות לארץ ישראל...)
העושה את דרכה ארצה, החל מימי תחילת הציונות. ואילו אנו, נוסף ו"נמתח" את
הביטוי וּנְמֹשֶׁכֶת שִׁירָה הרחק אחורה, אל תחילת ימי עם ישראל.

לאחר שהעולם "איבד" את הקשר עם אלוקיו והחל לעבוד אלילים, גילה אברהם
אבינו מחדש את הא-ל הבורא, היוצר והמשגיח על ברואיו ו"רץ" לספר זאת

לעולם כולו כשהוא מנסה לאחות את הקרע ואת הנתק בין שמים וארץ – בין האנושות לבוראה ויוצרה.

לאור מאמציו אלה, מינה אותו הקב"ה למנהיג הרוחני של העולם כולו: "...בִּי אֲבִי הַמּוֹן גּוֹיִם נִתְּיָךְ" (בראשית יז, ה) ואף שינה את שמו לאברהם, ע"י הוספת האות ה', המסמלת את המון הגויים, אותם הוא מיועד להנהיג.

תפקיד רוחני זה של נשיאת לפיד האמונה בא-ל אחד, עבר בירושה רוחנית מאברהם אל יצחק בנו ואל יעקב נכדו. ומכאן ואילך, ממשיך עם ישראל את התפקיד כמשימה נצחית, "ונעשית בעולם אומה, שהיא יודעת את ה' " (רמב"ם, הלכות עבודת כוכבים א, ג).

זוהי תמציתו של כל ספר בראשית העוסק במפעלם הרוחני של אבות האומה. ספר שאת קריאתו אנו מסיימים וחותמים השבת בפרשתנו – פרשת "ויחי".

נעיר, כי כשם שאברהם אבינו קיבל מינוי אלוקי לתפקידו, זוכה עם ישראל בהמשך הדרך, עם צאתו ממצרים, לקבל מינוי דומה של דוגמה והנהגה רוחנית כלפי כל אומות העולם: "וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מִמְּלַכַת כְּהֲנִים וְגוֹי (עם) קְדוֹשׁ" (שמות יט, ו).

כשם שהכהן הינו מנהיג רוחני בעמו, כך אתם עם ישראל, תהיו ממלכה של "כוהנים" – מורי דרך רוחניים לאנושות כולה – לאומות כולן.

בפרשתנו – פרשת "ויחי", שוכב יעקב אבינו על ערש דווי. מבטו אמנם מופנה אחורה אל ההיסטוריה האישית שלו מתוך חשבון נפש. אולם, עיקר מחשבתו מופנית כלפי העתיד. אל השיירה הרוחנית העתידה להימשך. שיירה של האומה כולה, שנועדה להמשיך ולשאת את הלפיד הרוחני והאמוני של אברהם אבינו בעולם ולהיות "לאור גוים" (ישעיהו מב, ו).

יעקב אבינו שמבטו צופה פני עתיד, מעניק לכל אחד מבניו לפני פטירתו, ברכה המפרטת ומתארת את יכולותיו ואת חוזקותיו ומשרטט בכך את התפקיד אותו הוא יכול, ראוי ומיועד למלא – הוא וזרעו אחריו, בעם ישראל.

שבט שמעון – מלמדי תינוקות, יהודה – כוח המלוכה וההנהגה, זבולון – עדת הסוחרים ויששכר – שבט הלמדנים העוסק בתורה. שבט גד – לוחמים, בני אשר – חקלאים ועוד.

השונות בין השבטים, יוצרת איחוד ואחדות, כאשר כל שבט תורם לכלל, את יכולותיו הייחודיות.

זה מה שמעסיק את יעקב בשעותיו האחרונות – המשך מסעה של המשפחה, ושל האומה שבדרך.

בשורות קצרות אלה, שרטטנו את עיקרו של ספר בראשית – שליחותם הרוחנית של האבות. מתוך ולאור שליחות זו, עסקנו בפרשתנו – פרשת "ויחי", גם בשעותיו האחרונות של פטירתו/פרידתו של יעקב אבינו.

האם השיירה הזאת עדיין נמשכת?!

האם שליחותם של האבות ושליחותו של עם ישראל להיות "ממלכת כהנים וגוי קדוש" (שמות יט, ו) ו"לאור גוים" (ישעיהו מב, ו), עדיין רלבנטית גם היום?

תשובה לכך, נתן דוד בן גוריון, ראש ההנהגה של "המדינה שבדרך" ולימים גם ראש ממשלתה הראשון, בדברי חזונו על המדינה:

ההיסטוריה לא פינקה אותנו בכוח, בעושר, בשטחים רחבים וברוב עם, אבל היא העניקה לנו תכונה מוסרית ואינטלקטואלית בלתי מצויה, והיא מְזַכָּה ומחייבת אותנו להיות אור לגויים.

המטרה הבסיסית לא השתנתה, מאז ימי אברהם אבינו ועד היום. והיא: להפוך את העולם למקום טוב יותר. למקום המתנהג על פי ערכים ואידיאולוגיות רוחניות (אלוקיות), למקום בו עושים צדק ומשפט ושומרים על זכויות החלש והעובד ולא פוגעים בזכויות הפרט (ראה נבואת ישעיהו פרק א). ולמקום בו חושבים לא רק על ההווה המידי, אלא גם בונים עתיד טוב יותר. למקום בו שומרים על איכות הסביבה ולא מחריבים את העולם. וכל זאת מתוך אמונה בקב"ה.

על "קצה המזלג" נזכיר כי, עם ישראל הוא זה שמזכיר לעולם כולו את חובתו לקיים את "שבע מצוות בני נוח" האנושיות והבסיסיות כל כך ובהן: איסורי גניבה ורציחה, את החובה להעמיד מערכת משפט מסודרת ועוד.

זאת ועוד. בעולם המודרני בו כל אחד מסתגר ב"בועה" המוגנת שלו ומתעלם מן הנזקק, הסובל והמותקף שלידו, מצווה אותנו התורה לקחת אחריות: "לא תעמד על דם רעך..." (ויקרא יט, טז) ו"לא תוכל להתעלם" (דברים כב, ג).

אלה רק חלק מן הבשורות הרוחניות שעם ישראל הביא ומביא לעולם כולו.

אכן, "עם נוצר וארץ קמה" ו"ישראל צומחת מסביבנו" (מתוך המשך השיר). אולם, גם כשהמסע הפיזי של הציונות לארץ ישראל יושלם וכל עם ישראל ישב לבטח על אדמתו, עדיין המסע הרוחני הזה, עתיד להימשך לנצח. כי זוהי "הרפתקת חיינו"...

ונמשכת שירה...

זוהי גם שירת חיינו וגם שירת חיינו...

ביום שישי הקרוב, מציין עם ישראל בתענית, את זכרונו ההיסטורי של עשרה בטבת, היום בו החל נבוכדנצאר מלך בבל את המצור על ירושלים (588 לפני ספירת האומות). לאחר כשנה וחצי של מצור קשה, נחרב בית המקדש הראשון.

יום זה הינו גם יום הקדיש הכללי, בו עם ישראל זוכר ומזכיר את קורבנות השואה, שיום מותם לא נודע.

כי עם ישראל זוכר ו"חיי", את כל התחנות שעברו עליו במסע חייו. הן את הטובות והן את הקשות.

ונחתום בהמשכו של השיר בו פתחנו:

ומפל הגליות

ועם כל הבטיות

עם נוצר וארץ קמה

ושפה אשר נרדמה

שוב התחילה מתעוררת
ומדברת ומדברת
מסביב יהום הסער
רב הקשי והצער
אבל יש על מה לשמח
יש עוד אומץ, יש עוד כח.

למרות הקשיים והצרות, יש לנו עוד אומץ וכוח, להמשיך את מסע חיינו – מסעה של האומה.

ניפגש אי"ה בשבת הבאה בפתחו של חומש חדש – חומש "שמות", העוסק בירידתו של עם ישראל לגלות מצרים ובגאולתו.

בברכת שבת שלום

משה רוט

ארכיון "נקודה טובה": http://www.pirsuma.com/nekuda_tova

יש לך הערה או הארה? אשמח לקבל למייל:

nekudatova.roth@gmail.com

אהבת? הפץ בין חבריך

2.2. השבוע בפרשה – מסרים אקטואליים הנלמדים מהפרשה

זה שאתה נושם לא אומר שאתה חי / ניר אביעד

כיצד מתגבשת אישיותנו? מתי אדם גדל באמת מבחינה פנימית? התשובה היא שרוממות נפש נבנית בזמנים ובמצבים בהם אנו נתקלים בדילמה מוסרית בה כל כוחות החיים החייתיים שבנו קוראים לנו לפעול בדרך מסוימת, ואילו אנו מצליחים לכבוש את יצרנו ותאוותינו ולבחור בדרך האמת. יוסף זכה לתואר הייחודי במקרא "הצדיק" על שום בחירותיו הערכיות בשני אירועים משמעותיים ושונים, בחירות שמסמנות כמגדלור גם לנו, בניו וממשיכיו, את הדרך אל האור ואל חוף המבטחים של החיים.

בפרשת "וישב" – התמודדות עם ניסיונות הפיתוי של אשת פוטיפר. לאחר מכירתו ע"י אחיו, יוסף מצא חן בעיני פוטיפר, שהיה השר הממונה על ההוצאה להורג במצרים, והושם על ידו כאחראי על ביתו ורכושו. מכשלה אחת עמדה בפניו – אשתו הבוגדנית של בעל הבית, שחשקה בנער הצעיר והיפה שהובא לארמונה. על פי התיאור, חרף העובדה שהיא ניסתה פעם אחר פעם לפתות אותו לשכב עימה, יוסף הצליח להימנע מהחטא באומרו כי הוא לא יכול להתייחד עם אשת איש ובכך לבגוד באמון שנתן לו אדונו וכמובן בקוד המוסרי של הבורא. כנקמה לבסוף היא העלילה עליו שניסה לאונסה והוא נכלא. התיאור המדויק בפרשה הוא שאשת פוטיפר תפסה את בגדו והוא נותר ערום. מהדברים אנחנו יכולים ללמוד שיוסף כבר היה במחיצתה על דעתו בבגדיו התחתונים בלבד, כלומר כנראה שכבר כמעט והתפתה מרצונו וברגע האחרון הוא התעשת וברח. בעצם מעשהו האמיץ, יוסף היווה וממשיך להיות מורה דרך לכל הניצבים בפני הניסיון וההתמודדות המורכבת עם יצר העריות (מין). למרות שהוא היה רחוק מבית אביו, למרות שהיה רק בן 17, ובגיל בו לרוב חושבים רק על דבר אחד, ולמרות שהוא ידע את משמעות הסירוב, אף על פי כן הוא ברח ולא נפל וביצע את המעשה.

בפרשת השבוע הנוכחית "ויחי" – התמודדות עם יצר הנקמנות. אם בפרשת השבוע הקודמת קראנו על סלחנותו של יוסף כלפי אחיו לאחר שהוא מגלה בפניהם שהמושל המצרי רב הכוח הוא לא אחר מאשר אחיהם הצעיר שבנערותו נזרק על ידם לבור במטרה להורגו, היה מי שיחס את תגובתו האצילית לעובדה

שאביהם המשותף יעקב עדיין היה חי ויוסף לא רצה לצערו, הרי שבפרשת השבוע הנוכחית יעקב אבינו נפטר ועמו עלה מפלס הלחץ של האחים מפני הצפוי לבוא. אך נקמה זו לא באה, לא בעוד האב היה חי וגם לא לאחיו מיתתו. בפני יוסף הייתה האפשרות כעת עת לא היה "מבוגר אחראי בסביבה" לשלם לאחים את גמולם בגין כל שנות הסבל שעברו עליו. בקלות הוא יכל היה לתת להם "לטעום" את טעמו של הבידוד בצינוק או של ההשפלה שבבגידה ע"י הקרובים לך מכל. אולם גם כאן, כמו בסיפור על אשת פוטיפר, יוסף התגבר על היצר הכי "טבעי" והכי "אנושי" ובעצם מילא אחר הציווי המפורסם מפרשת 'קדושים': "לא תיקום ולא תיטור". אוי, כמה שזה קשה, אבל זה כנראה מה שהופך 'סתם' אנשים ל'צדיקים'.

ספר "בראשית", הנחתם בפרשה זו, מאפשר לנו הצצה לעולמם הפנימי של אבות האומה ואבות האנושות כולה ולהתמודדות האישית של כל אחד מהם עם תאוותיו ויצריו שניסו למשול בו. הדבר התחיל עם אדם וחוה שהתפתו לאכול מהתפוח האסור ונפלו אל מול מראה העיניים החושני, אשר רואה רק את הכאן והעכשוי ולא יכול להתאפק ולסבול המתנה. בהמשך היה זה קין שנכנע לתכונות הכעס והקנאה ורצח את הבל, לבן שהחמדנות ותאוות הבצע עיוותו של שיקול דעתו והוא שיקר שוב ושוב ליעקב, שמעון ולוי שלא הצליחו לכבוש את זעמם והרגו את כל אנשי העיר שכם כנקמה על הפגיעה באחותם, וכו' וכו'. מבחינה הזו, דווקא יוסף היה זה שהשכיל להתעלות מעל הכוחות והקולות שקראו לו להגיב מתוך היצר והתאוה ולראות את האמת ואת התמונה הכוללת.

אדם שחי את חייו "כאילו אין מחר" וחושב שכל הסיפור הזה שנקרא "החיים" נגמר אחרי מאה ועשרים שנה, כשגופו מושם בקבר ומשמש מזון לתולעים, ועל כן תכלית החיים מבחינתו היא ליהנות בעולם הזה בכל דרך אפשרית, טועה טעות מרה. על פי האמונה היהודית, יש המשכיות לחיים הזמניים האלה. תחנת המעבר הזו, "המסדרון" בשפת הרמח"ל, היא אומנם זמנית וברת חלוף, אבל המעשים שלנו פה יקבעו את עתידנו בעולם הנצח. מי שמשכיל להבין זאת מתייחס אחרת לכל עשייה ולכל בחירה וכבר לא מרשה לעצמו לעשות כל דבר העולה על רוחו. "יצר לב האדם רע מנעוריו" אומר לנו הקב"ה כבר בפרשת "נח". לא, אין זו טעות בפס הייצור. כל אחד מאתנו נולד עם תכונות האגואיזם / כעסנות / קינאה /

גאווה/ נקמנות/ עצבות/ וכו'. הקב"ה שתל בחלק הכי עמוק וראשוני בתוכנו את התכונות הקשות האלה כדי שנגיע לכאן לעולם ונתקן אותן. זאת אחת מהמטרות העיקריות לבואנו לעולם. תיקון המידות אינו פשוט כלל וכלל ובאופן טבעי אנחנו נמשכים לעשיות אחרות שמסבות לנו הנאה מידית, אולם אדם חכם ישכיל להבין שדווקא בתיקון המידות והתגברות על היצרים והתאוות הוא נהיה אדם שלם ואמיתי יותר. את האנשים האחרים אנחנו צריכים לאהוב כמו שהם מבלי לרצות לשנות אותם, אולם את התכונות השליליות שלנו אסור לנו לקבל ויש לעמול לשנותן. מה שמגדיר אדם, להבדיל משאר החיות, כ"נזר הבריאה" זאת היכולת לעצור, להתבונן, לבחון את המצב ולא להגיב כאוטומט. היהדות מחנכת אותנו לא להיות מכונות אוטומטיות המונעות ע"י גירוי-תגובה כמו הכלבים בניסוי המפורסם של פאבלוב. רגע לפני שאנחנו פועלים מתוך היצר הרע והנמוך יש לעצור ולבחור במה שהוא אולי קשה, אך ודאי נכון ואמיתי הרבה יותר. דוד המלך כתב בספר "תהילים": "הזורעים בדמעה – ברונה יקצרו" ויש באמירה זו רמז ברור לתהליך התיקון והעידון שאנחנו נדרשים לו. תהליך זה מורכב ודורש תעצומות נפש, אולם מי שזוכה והשתחרר מאותם יצרים רעים הוא בן חורין אמיתי ששום קושי ושום רוח לא תוכל לכופף ולשבור אותו. ביהדות גבר אמיתי הוא לא מי שמרים את הקול והופך שולחן, אלא דווקא מי שמתגבר על עצמו (גב"ר – ראשי תיבות של גומל חסדים, ביישן ורחמן). בפרקי אבות אף מגדילים ומסבירים ש"איזהו הגיבור – הכובש את יצרו" ו"טוב המושל ברוחו מכובש עיר". יוסף התגלה לנו כ"אחלה גבר שבעולם". במקום להיענות לאשת פוטיפר היפה ואח"כ לרוץ לספר על כך בפייסבוק לכל החבר'ה, הוא עצר את עצמו ושמר על קדושתו, ובמקום להראות לאחים הבוגדניים "מי פה בעל הבית באמת" הוא בחר בדרך הפייסנות והרעות. 3,500 שנה מאוחר יותר, במציאות חיינו הטרופה, אנחנו יכולים וצריכים ללמוד מההתנהגות של יוסף רבות על עצמינו. מכוח הדוגמא האישית שהוא נתן הוא יכול להוות השראה לכל מי שעומד תחת לחץ פנימי לשחרר מפיו הערה פוגעת ומעליבה, לכל מי שמרגיש איום ממישהו אחר ומתחיל לקנא בו, לכל מי שחוזר חסר סבלנות הביתה אחרי יום עבודה ומתפתה לדבר בחוסר נימוס לאשתו וילדיו, לכל מי שהנהג שלצידו בכביש חתך אותו והוא שוקל "להראות לחצוף מאיפה משתיין הדג", לכל מי שרעב, אך לא מוצא מסעדה כשרה ומתפתה

לאכול במקום שהכשרות בו לא ברורה, לכל מי שפוגש בנזקק ברחוב או במסע התרמה ופוטר עצמו באמירה "עצלנים ונצלנים, שילכו לעבוד...". ליצר הרע, לאותו מלך זקן וכסיל, יש אינסוף דרכים וטכניקות כיצד לפתות אותנו ולמשוך אותנו למטה – לעולם החומר הגשמי והאנוכי. הוא מכיר אותנו יותר טוב מכולם, וכל תפקידו הוא להפיל אותנו בפת. יוסף הבין את כל זאת ובזכות התגברותו האצילית זכה, כאמור, להפוך מיוסף ל"יוסף הצדיק".

אחת הבעיות של הדור שלנו היא שאנחנו בורחים מכל התמודדות. קושי נתפס בעיני רבים כאיום ולא כהזדמנות להתבגר. אל תפיסה זו מתווספת המוסכמה החברתית השגויה לפיה על האדם לקבל את עצמו כמו שהוא ולא להילחם בחלקים הנמוכים שלו. כמובן שיש אמת בדבר שטוב יהיה אם אדם יגביל את הלחץ הפנימי בו הוא לוחץ את עצמו, אך יחד עם זאת, אסור לו לטשטש את תפיסת היסוד אותה למדנו מיוסף לפיה יש ביכולת האדם לעמוד בניסיון, ואין הוא יכול לתלות את נפילותיו בתנאים הסביבתיים. על כולנו לחרות על לוח ליבנו את האמונה שבכוחנו להתגבר על כל מכשול שניצב בדרכנו, שהרי זהו בדיוק "צלם האלוקים" שניתן לנו. חז"ל אמרו בשם הקב"ה: "בראתי יצר הרע, בראתי לו תורת תבלין" וגם "כי המאור שבה מחזירה למוטב". יחד עם ה"מחלה" (היצר הרע) נבראו גם עם ה"תרופה" (התבלין בלשון חז"ל) – התורה. בכוחם של לימוד תורה והתעמקות בסודות הנפלאים המשתקפים לנו בין הסיפורים השונים על אבותינו ממש להאיר בנשמתנו. ניסיון של רבים מלמד כי באורח פלא, בזכות העיסוק בחומרים האלה, הנשמה ממש מתחזקת ומצליחה להתמודד עם הקולות השליליים שקוראים לנו לתת דרור לכל חשק ולהתחבר לכל תאוה שיש לעולם הזה להציע לנו.

אדם שמנסה לעשות עבודה פנימית אמיתית של התמודדות עם עצמו נתקל בדורנו בקשיים לא מבוטלים. התקשורת והחברה היום מעריצים יופי וכוח חיצוני ובכל דרך מנסים לצרף ולשעבד גם אותנו לתפיסה המקולקלת הזו. הדוגמא הבולטת היא כמובן סוגיית הפרסומות שמפריעה לרבים. המפרסמים השונים, שרוצים שנקנה את מרכולתם, למדו היטב את נפש האדם והבינו שהדרך שלהם לשכנע את קהל הקליינטים הפוטנציאלי לא בהכרח עוברת דרך הסבר הגיוני על מעלות ויתרונות המוצרים שלהם, אלא דרך פנייה למכנה הנמוך ביותר המשותף

לכולנו שהוא כמובן התאוות הבסיסיות ביותר – מין, כסף וכבוד. לדבר יש דוגמאות רבות מספור שלצערנו רובנו מכירים. האגרסיביות של אותם מפרסמים כל כך קיצונית עד שלא ניתן היום לנסוע בכבישי ישראל מבלי שתמונה לא צנועה של בחורה בגודל של 10 מ' תשקיף עליך ולא ניתן לפתוח עיתון יומי מבלי שמבטו של גבר שרמנטי הנוסע ברכב יוקרה יפנה אליך ברמיזה שכדי להיות גבר אמיתי ונחשק כמוהו עליך להיפרד מסכום עתק ולרכוש את קופסת הפח המבריקה בה הוא יושב או את השעון הפומפוזי שמעטר את ידו.

שיא האבסורד/החוצפה/הצחוק (תלוי מאיזה זווית מסתכלים על כך) היה כאשר לאחרונה ראיתי מספר דוגמאות נוספות ברחובות הערים של שליטי חוצות, אשר איבדו לחלוטין את הבושה, הפכו את היוצרות, ובשם ערכים נעלים כדוגמת "כבוד", "שמחה" ו"חיים" מנסים למכור את מוצריהם המסחריים. כך לדוגמא, ישנה חברת מכוניות ספורט, אשר הסלוגן שלה הוא "זה שאתה נושם לא אומר שאתה חי". מה הם אומרים לנו בעצם? כדי להרגיש חיות ושמחה אמיתיים (וכמובן לקבל כבוד מהסביבה...) צריך לנסוע מהר ולעקוף את כולם. אני הייתי אומר את אותו דבר, אך מתכוון להפך הגמור – זה שאתה נושם אכן לא אומר שאתה חי, שכן חיים אמיתיים פרושם חיבור לקב"ה ולנשמתך, ולא (במקרה ולא ידעת) נסיעה באותו רכב אקזוטי ויוקרתי! דוגמא נוספת לכך היא חברה שבונה מגדלי יוקרה בת"א. לדבריהם, כדאי לנו לקנות שם דירה כדי שנוכל "להשקיף על כולם מלמעלה". גם כאן האושר שלנו יבוא אם נהיה מורמים משאר האנשים ונזכה למבטי הערצה על ההישגים החומרניים שהגענו אליהם. דוגמא נוספת ומוכרת יותר מידי טוב היא כמובן לחברת המשקאות השחורים, אשר לא מתביישת וגורסת כי המשקה, שהוכח במעבדות שהוא מאוד לא בריא, הוא לא פחות ולא יותר "טעם החיים". אל אלה הצטרפה לאחרונה חברת מכוניות נוספת אשר מנסה לקדם עסקיה תחת הסלוגן: "חייה את התשוקות שלך". השם ישמור אותנו מהיום בו נקשיב להם ובאמת ניתן דרור לכל חשקינו ותשוקותינו. אני מבטיח לכם שאף אחד לא ירצה לחיות בעולם שכזה. את שיא האבסורד ראיתי בפרסומת לחברת מכוני כושר, אשר הציבה דוגמנית צעירה וחטובה שקראה אלינו במבט רציני "השנה אני עובדת על המידות שלי". כמה חבל שאותה חברה לא יודעת שמידות טובות לא נמדדות לפי היקף המותנים, אלא פירושן, כפי שהבנו קודם לכן,

בהתמודדות עם היצר הרע ורכישת תכונות טובות בנפש, כדוגמת שמחה, ענווה, נתינה וותרנות.

וכמה מילים, ברשותכם, על הטרנד החדש של "הדרת נשים" והקשר לפרשת השבוע. זה נכון שבשולי השוליים של ציבורים דתיים מסוימים יש תופעות מכוערות שיש לגנותן בכל תוקף ולגרום להפסקתן, אולם הפער בין מה שמציגה התקשורת, בעלת האג'נדה המאוד מגמתית, לבין המציאות הוא א-ד-י-ר. אם יש משהו שהיהדות מחנכת אותנו, הגברים, זה האדרתן של הנשים ולא הדרתן. כל פגיעה ו/או הפחתה כזו או אחרת מכבודן מנוגדת לחלוטין לרוח היהדות. כשהתחנתי אמר לי הרב: "תפקידך בעולם מעתה ואילך הוא אחד – לגרום לאשתך להרגיש מלכה", ואת זה אמור כל גבר יהודי ליישם בכל יום מחדש. מעבר לכך, אותי מטרידים פי אלף דווקא הגורמים "הנאורים" בחברה שמעודדים, כאמור, נשים להתערטל בפרסומות בפרהסיה ובכך בעצם מתייחסים אליהן כחפץ שתפקידו לקדם מכירות ומזלזלים בכבודן הרבה יותר, כמו גם השנאה והפרוד שגורמים מסוימים מנסים לזרות בתוכנו. כעם אנו לא חייבים להסכים אחד עם השני על כל דבר אבל לשסות ציבור אחד במשנהו זה ממש עצוב ומסוכן. ובכל זאת, ביחס לתופעת ההפרדה בין המינים, שהקצינה לאחרונה (לפחות לדעת העיתונות "האובייקטיבית" שלנו) – כאדם דתי אני יכול במובן מסוים להבין את החשש שבערבוביה (עייין ערך תופעות הבגידות והגירושים שמרקיעות שחקים), אולם נראה לי שדווקא הניסיונות להתנתק ולשמור את האדם בסביבה הרמטית ומוגנת מכל התמודדות וניסיונות לא ימנעו ממנו את החטא והנפילה, אלא במקרה הטוב יהפכו אותו לרובוט/קוף מאולף, אשר לא ירחק היום והטבע הקודם שלו יבוא ויפרוץ, ואולי אף ביתר עוז. הדרך האמיתית להפך את אותו טבע גם, כפי שמלמד אותנו היטב יוסף בפרשה הנוכחית, היא ע"י חינוך עצמי. זה נכון שיש לשים גבולות חיצוניים מסוימים, אבל כל אלה משניים לעבודת עידון ותיקון המידות הפנימית. לבנות חומות בגובה קילומטר בין האדם לבין מה שעלול להכשיל אותו יביא במקרה הטוב לתוצאה קצרת טווח, בעוד שינוי אמיתי יתכן רק ע"י מאמץ והתמודדות מעשית עם מקור הקושי.

□

א. סיכום מתומצת של פרשת ויחי

שבע עשרה שנה חי יעקב בגלות מצרים • היו אלה שנות חייו השלוות ביותר •
 עתה התקרב יום מותו ועל ימיו האחרונים אנו קוראים בפרשת השבוע • פרשת
 השבוע מוגשת בלשון קלה וברורה

שבע עשרה שנה חי יעקב בגלות מצרים. היו אלה שנות חייו השלוות ביותר. עתה
 התקרב יום מותו ועל ימיו האחרונים אנו קוראים בפרשת השבוע.

רק במערת המכפלה

ראשית, דואג יעקב אבינו למקום קבורתו. הוא אינו רוצה בשום פנים ואופן להקבר
 במצרים, אלא רק בארץ כנען, במערת המכפלה, יחד עם אבותיו. במדרשים
 מובאים מספר טעמים לכך: מצד אחד היה חשש שקברו של יעקב, שהיה נערץ על
 הכל וגם המצריים כיבדו אותו, יהפך לאתר קדוש ויעשו ממנו "אליל". מאידך,
 קבורתו של יעקב במצרים היתה משמשת עילה לבני-ישראל להשאר במצרים,
 על האדמה הקדושה שנקבר בה יעקב. משום כך דרש יעקב, בצורה שאינה
 משתמעת לשתי פנים, שארונו יועלה מיד ארצה, למען ידעו בני-ישראל גם
 במקום גלותם היכן ביתם האמיתי. והוא משביע את יוסף: "ושכבתי עם אבותי
 ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם..."

ברכת הנכדים

כשנמסר ליוסף שאביו חולה, מיהר ללכת לבקרו ולקח איתו את שני בניו: מנשה
 ואפרים. יעקב, ששמע כי יוסף הגיע, קם קמעא ממיטתו, לכבוד בנו הנושא בתואר
 משנה למלך. יעקב חיבב מאוד את בני יוסף, אשר נולדו בנכר ואף על פי כן לא
 הושפעו מסביבתם. בהזדמנות זו הוא מודיע ליוסף כי כל אחד מבניו יקבל חלק
 ונחלה בארץ ככל אחד מהשבטים "אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי".

יוסף מציג לפני אביו את בניו. הוא מעמיד את מנשה, הבכור, לימין יעקב, ואת
 אפרים, הצעיר יותר, לשמאלו. כוונתו של יוסף היתה שאביו יניח את יד ימינו על

מנשה הבכור, אך יעקב משלב את שתי ידיו ומניח את יד ימינו על ראש אפרים, הבן הקטן. כשיוסף מנסה להעמיד את הדברים על סדרם הנכון מסביר לו יעקב את פשר מעשהו: "ידעתי בני ידעתי, גם הוא יהיה לעם וגם הוא יגדל, ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו וזרעו יהיה מלוא הגויים" – ברוח קודשו ראה יעקב את יהושע בן נון יוצא מאפרים, הוא אשר ינהיג את בני-ישראל וינחיל להם את הארץ ושמו יגיע לקצוי תבל, כשיעמיד את החמה בגבעון וירח בעמק איילון ('יהושע' י).

ברכת יעקב לנכדיו: "המלאך הגואל אותי מכל רע יברך את הנערים (מנשה ואפרים) ויקרא בהם שמי ושם אבותי, אברהם ויצחק, וידגו לרוב (כדגים שפרים ורבים) בקרב הארץ". זכו מנשה ואפרים שבהם יברכו האבות בכל הדורות את הבנים כדברי יעקב: "בך יברך ישראל לאמור: ישימך אלוקים כאפרים וכמנשה".

ברכת הבנים

שנים עשר בנים התאספו סביב מיטתו של האב. כולם ציפו לברכתו האחרונה. ברכה מיוחדת זו צפנה בתוכה את אופיו, עתיד גורלו ותרומתו של כל אחד מהם לבנין האומה, ויחד עם זאת גם דברי תוכחה על העבר. נביא רק חלק מן הברכות:

ראובן: "...יתר שאת ויתר עוז, פחו כמים אל תותר..." – ראוי היית בתור בכור לקבל יותר מאחיד, את הכהונה ("שאת" – נשיאת כפיים) ואת המלכות ("עוז"), אך בגלל היותך "פחו כמים", שמיהרת לכעוס כמים הנשפכים במהירות, "אל תותר", שלא יהיה לך ענינים יתרים על אחיד.

שמעון ולוי: בהזדמנות זו מביע יעקב את סלידתו ממעשה הטבח הנורא באנשי שבט, לו היו אחראים שמעון ולוי שעשו זאת כנקמה על מעשה דינה. לכן הוא מודיעם: "אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל" – לעולם לא יהיו ביחד; בני שמעון יהיו עניים ומלמדי תינוקות, נודדים ממקום למקום, ובני לוי, בהיותם משרתים בקודש, לא תהיה להם נחלה בארץ ויאספו את המעשרות שינתנו להם.

יהודה: "לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו..." – מיהודה יצאו מלכים (מלכות בית דוד) ונשיאי ישראל.

יששכר וזבולון: בין שני אלה תהיה שותפות מענינת. "זבולון לחוף ימים ישכון..." – הוא יעסוק במסחר ויתמוך בבני יששכר אחיו שיעסקו כל היום בתורה.

יוסף – ליוסף מקדיש יעקב ברכה מיוחדת תוך שהוא מזכיר את קנאת האחים ותנאי חייו הקשים במצרים עד שעלה לגדולה והפך ל"רועה אבן ישראל" – עיקרן של ישראל. "ברכות שמים" מעטיר יעקב על ראש יוסף "נגיד אחיו" – המובדל ומיוחד מאחיו. בסיום דבריו לאחר שהוא שוב מבקש מבניו לקבור אותו יחד עם אבותיו במערת המכפלה אשר בעיר חברון נפטר יעקב מן העולם. כל בני העם המצרי מצטרפים לאבלם של בני יעקב וכאשר עולה המשפחה לארץ כנען לקבור את אביהם באים עמהם כל עבדי פרעה וזקני מצרים. מסע ההלוויה הגיע לכנען שם נערך מספד גדול ליעקב בנוכחות מלכי הארץ.

מות יוסף

למרות נדיבותו ומחילתו של יוסף לאחיו, חששו האחים שעדיין לא נמחק ממנו לגמרי רושם מעשיהם בעבר. משמת אביהם גבר חששם עוד יותר שמא כל היחס הטוב נבע מפני כבוד אביהם. אולם יוסף מרגיעם: אין לו שום סיבה לשמור להם טינה באופן אישי שהרי הכל היה מאת ה' – כדי לעלותו לגדולה. לכן הוא אומר להם: ועתה אל תיראו, אנוכי אכלכל אתכם ואת טפכם..."

יוסף נפטר כשהוא בן 110 שנים. לפני מותו הוא מבקש מאחיו שלא ישאירו אותו במצרים ויעלו את עצמותיו עמהם לארץ נחלתם.

ב . פרפראות

1 . "וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שִׁבְעַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיְהִי יָמֵי יַעֲקֹב שְׁנַיִם חֲמִיִּים שִׁבְעַת שָׁנִים וְאַרְבָּעִים וּמֵאֵת שָׁנָה" (פרק מ"ז פסוק כ"ח)

ויחי (יעקב) = 34 ידוע הדבר, החיים הטובים של יעקב אבינו היו 17 שנה בארץ כנען עם בנו יוסף ו-17 שנה בארץ מצרים עם בנו יוסף המשנה למלך, סך הכל 34 כמניין "ויחי".

כותב הרד"ק: "ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה", כמו שהיה יוסף בחיק יעקב שבע עשרה שנה, כן היה יעקב בחיק יוסף שבע עשרה שנה. ויחי (יעקב בארץ) מצרים = 414 בגימטריא יתד.

יעקב אבינו מסמל את החוזק כמו היתד עליו נשענו כל השבטים.

יתד-ראשי תיבות: יעקב דרכו תמימות. (פרק כ"ה פס' כ"ז) "וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יָשֵׁב אֱהָלִים".

יעקב אבינו מרמז על מידת האמת – "תתן אמת ליעקב".

"וארבעים ומאת שנה" – אותיות ראה (האות השלישית) יעקב אבינו ראה שהוא בשנה האחרונה לימיו.

"(שבע) עשרה שנה ויהי" – ראשי תיבות: עשו, כאן רמז שגם עשו קרבו ימיו למות.

רבקה אמנו ידעה ברוח הקודש שיעקב אבינו ועשו ימותו ביום אחד (פרשת תולדות פרק כ"ז פסוק מ"ה) אומרת רבקה ליעקב "לָמָּה אֲשַׁכַּל גַּם שְׁנֵיכֶם יוֹם אֶחָד", במערת המכפלה קבורים: אדם וחווה, אברהם ושרה, יצחק ורבקה, ולאה, נשאר שם רק מקום אחד ועשו רצה את המקום בשבילו. חושם בן דן בהיותו חרש לא הביין למה מחכים ואין קוברים את יעקב וכשהבין חושם הדברים כעס, כעס גדול והכה במקל על ראשו של עשו, אחר כך בא יהודה והרגו ואז התקיימה נבואתה של רבקה אמנו ששניהם נקברו ביום אחד, וקברו את ראשו של עשו במערת המכפלה.

2 . "וְעֵשִׂיתָ עִמָּדֵי חֶסֶד וְאֱמֶת אֵל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרַיִם" (פרק מ"ז פסוק כ"ט)

ואמת – ראשי תיבות: והספד ארון מיטה תכריכים.

עוד ר"ת – ואמת: וקדישים אבלות משניות תפילות. זהו חסד הנעשה למתים.

"(ועשית) עמדי" – ראשי תיבות: עמדי ממך דברי יקומו. וכן: יוסף עמל דיבורו מקיים.

3 . "וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבִיךָ חָלָה וַיִּקַּח אֶת שְׁנֵי בָנָיו עִמּוֹ" "הנה אביך חלה" = 136 בגימטריא קול = 136 (שמועה) (פרק מ"ח פסוק א')
כמו שראינו בפרשת ויגש פרק מ"ה פסוק ט"ז – "וַהֲקֵל נִשְׁמַע בַּיֵּת פְּרַעֲהַ" שהקול פירושו שמועה. קול = 136 בגימטריא סולם.

הקול והסולם קשורים ביעקב אבינו. פרשת תולדות פרק כ"ז פסוק כ"ב "וַיֵּגֶשׁ יַעֲקֹב אֶל יִצְחָק אָבִיו וַיִּמְשְׁהוּ וַיֹּאמֶר הַקֵּל קוֹל יַעֲקֹב וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו" ובפרשת ויצא פרק כ"ח פסוק י"ב "וַיִּחַלֵּם וְהִנֵּה סֶלֶם מַצֵּב אֶרְצָה וְרֵאשׁוֹ מִגִּיעַ הַשָּׁמַיְמָה וְהִנֵּה מַלְאָכֵי אֱלֹהִים עֲלִים וְיֹרְדִים בּוֹ".

4 . "וַיֵּגֵד לְיַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הִנֵּה בְנִךְ יוֹסֵף בָּא אֵלֶיךָ וַיִּתְחַזַּק יִשְׂרָאֵל וַיָּשָׁב עַל הַמַּטֵּה" (פרק מ"ח פסוק ב')

"וישב על המטה" – סופי אותיות: הלב, ליבו של יעקב התחזק ויכל לשבת על המיטה.

ועוד: "וישב על המטה" = 477 בגימטריא = עזת. בתפילת שחרית אנו אומרים: "יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר" (בענייני שמים שלא תתבייש מהמלעיגים).

אמרו חכמינו: כל המבקר את החולה והוא בן גילו נוטל אחד מששים מחליו (נדרים ל"ט)

ידוע הדבר: "המטה" = 59 בגימטריא. כאשר ראה יעקב את יוסף, נשארו 59 חלקים ממחלתו.

5 . "וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל יוֹסֵף אֵל שְׁדֵי נִרְאָה אֵלַי בְּלוֹז בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיְבָרֶךְ אֹתִי" (פרק מ"ח פסוק ג')

"נראה אלי בלוז" = 342 בגימטריא = בשם. בשם – ראשי תיבות: ברכת שמים ממעל. רמוז באמצע הפסוק שהקב"ה מברך את יעקב, הפסוק מסתיים במילים "ויברך אותי".

6 . "ועתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים עד באי אליך מצרימה לי הם

אפרים ומנשה פראובן ושמעון יהיו לי" (פרק מ"ח פסוק ה')

"לי הם" = 85 בגימטריא = פה. כאן אנו רואים את גדולתו של יעקב אבינו שפיו וליבו שווים.

"(שני בניך הנולדים) בארץ מצרים" – ראשי תיבות: ב"מ. כאן רמוז שעל אף שאפרים ומנשה היו בארץ מצרים, ידעו את התורה שבכתב (המתחילה באות ב' "בראשית ברא..") והתורה שבעל-פה (המתחילה באות מ' "מאמתי קורין את שמע בערבית") כמו ראובן ושמעון שהיו בארץ כנען.

7 . "גור אריה יהודה מטף בני עליה פרע רבץ פאריה וכלביא מי יקימנו"

(פרק מ"ט פסוק ט')

אריה אותיות יראה. אריה = 216 בגימטריא גבורה = 216. ארי = 211 בגימטריא גבור = 211.

יהודה הריהו גיבור ואמיץ כאריה.

"כרע" = 290 בגימטריא = רץ. גם כשהוא נופל וכורע, אינו מתייאש ומתנער מיד לקום ורץ. וזה רמוז במילה כרע=רץ.

ג . פלפול בפרשה מתי חייבים בכבוד האח הגדול

שמעון ולוי אחים(בראשית מט' ה') כותב רש"י שהפירוש למילה אחים הכוונה אחים הכוונה שהיו בעצה אחת גם בשכם וגם במכירת יוסף רק מקשה רש"י שבמכירת יוסף לכאורה השתתפו עוד אחים וע"ז מבאר רש"י שראובן ויהודה לא רצו למכור את יוסף, בני השפחות לא שנאו את יוסף ויששכר זבולון לא דיברו בפני שמעון ולוי שהם אחיהם הגדולים ומכאן רואים שיששכר זבולון כיבדו את אחיהם הגדולים

דין כיבוד האח הגדול נלמד מייתור מהאות "ו" של כבוד את אביך ואת אמך.

הגמרא בכתובות קג. מספרת שרבי ביקש מבניו שיכבדו את אשתו לאחר מותו ומקשה הגמרא שזהו דין דאורייתא ורבי לא צריך לצוות את בניו על זה ומתרצת הגמרא שאשתו של רבי לא הייתה אם בניו אלא יש לה מעמד של אשת אב ולכן רבי ביקש שיכבדו אותה ומקשה הגמרא שגם אשת אב היא מצווה מהתורה מפני שכתוב כבוד את אביך ודורשת הגמרא את לרבות את אשת האב ומתרצת הגמרא שחובת כיבוד אשת אב היא דווקא כאשר האבא חי אבל לאחר מותו אין מצווה לכבד את אשת האב ולכן רבי ביקש מבניו שיכבדו את אשתו גם לאחר מותו ומוסיפה הגמרא שמהפסוק כבוד את אביך נלמד דין נוסף שיש מצווה לכבד את האח הגדול ודין זה נלמד מהייתור של האו "ו" במילה ואת אמך.

מחלוקת הכסף משנה והמנחת חינוך מהי כוונת הרמב"ם שחייב כבוד האח הגדול הוא מדברי סופרים

הרמב"ם בפרק ו' מהלכות ממרים הלכה טו' פוסק שחייב אדם לכבד את אשת אביו אפילו שאינה אימו ואת בעל אימו למרות שאיננו אביו ומוסיף הרמב"ם שמדברי סופרים חייב האדם לכבד את אחיו הגדול. מסביר הכסף משנה שמקור דברי הרמב"ם הם מהגמרא כתובות קג. אבל יש הבדל בין דין כיבוד אשת אב לדין כיבוד אחיו הגדול. כבוד אשת האב הוא מדאורייתא וכבוד האח הגדול כיון שהוא נלמד מהדרשה של ה' "ו" המיותרת הוא רק מדברי סופרים. אבל המנחת חינוך במצווה לג כותב שמצוות כבוד האח הגדול הוא מדאורייתא בדיוק כמו חובת כבוד אשת האב ורק הרמב"ם קורא לכבוד אחיו הגדול דברי סופרים מפני שנלמד מדרשה אבל החיוב הוא מדאורייתא ועיין שם שמוכיח את דבריו.

מתוך מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן בדין כבוד אחיו הגדול ניתן ללמוד את גדר הדין א. מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן האם חייב בכבוד האח הגדול אחרי מות אביו ואמו האחרונים מדייקים מדברי הרמב"ם שחובת כיבוד אחיו הגדול היא גם לאחר מות ההורים והאחרונים מדייקים זאת מפני שהרמב"ם מחלק את פסק הגמרא כתובות קג. לשניים בהתחלה פוסק הרמב"ם את חובת כבוד אשת האב רק בחיי האב ואח"כ מוסיף הרמב"ם את חובת כבוד אחיו הגדול ללא חילוק בין זמן חיי ההורים

לאחר חיי ההורים ומכך משמע שכבוד אחיו הגדול הוא חיוב תמידי. הרמבן בספר המצוות שורש ב' כתב שחיוב כבוד האח הגדול הוא רק בחיי האבא והאמא ב. מחלוקת האחרונים האם אחיו הגדול הוא דווקא הבכור או כל אח שגדול ממנו

החתם סופר בחו"מ ח"ב סימן כט' מביא את דברי הרמב"ן בספר המצוות שורש ב' שמשמעות אחיו הגדול היא כל מי שגדול ממנו ולא דווקא אחיו הבכור ולכן פוסק החת"ס שצריך לכבד גם אחים גדולים מהאבא וגם אחים גדולים מהאמא ומוסיף החיד"א בברכי יוסף שיש חיוב לכבד גם את אחותו הגדולה והסברא בזה היא כי כיבוד אחיו הגדול נובע ממצוות כיבוד אב ואם ולהורים יש נחת רוח כאשר ילדיהם הקטנים מכבדים את הגדולים וממילא חיוב הכיבוד חל על כל מי שגדול ממנו וגם על אחותו הגדולה. המהר"י חגיז בהלכות קטנות ח"א סימן קכג' והשבות יעקב ח"א סימן עו' והבית לחם יהודה על השו"ע יו"ד סי' רמ' סעיף כב' פוסקים שאחיו הגדול הכוונה לגדול ביותר והסברא היא מפני שהגדול ביותר קם תחת אביו והתורה מחייבת כיבוד למי שהוא כמו האבא.

ג. מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן האם כבוד אחיו הגדול הוא מצווה חדשה או מסתעפת ממצוות כיבוד אב ואם

כפי שכבר הובא לעיל הרמב"ן כותב במפורש שכבוד אחיו הגדול הוא חלק ממצוות כיבוד אב ואם. אבל בדברי הרמב"ם מדייקים האחרונים שמצוות כיבוד אחיו הגדול היא מצווה חדשה. הרמב"ם בפ"ו ממרים הלכ' טו' כותב שחייב אדם לכבד את אחיו הגדול מדברי סופרים ככבוד אביו ומדייקים האחרונים שמזה שהרמב"ם הוסיף בסוף ההלכה את המילים ככבוד אביו משמע שהרמב"ם נותן את הגדר למצוות כיבוד אחיו הגדול והיא נחשבת כמו כיבוד אב והמשמעות היא שכמו שכיבוד אב היא מצווה עצמאית כך כבוד אחיו הגדול היא מצווה עצמאית למסקנת הדברים: על פי שלושת המחלוקות ניתן להבין את גדר דין כבוד אחיו הגדול

א. הרמב"ם סובר שכבוד אחיו הגדול הוא מצווה חדשה כפי שדייקו האחרונים בדברי הרמב"ם והסברא היא ע"פ דברי המהר"י חגיז והשבות יעקב שהובאו קודם שהחיוב קאי רק על האח הבכור שהוא קם תחת אביו ומתחדשת מצווה של כיבוד

ממשיך האבא. ולכן מובן מאוד מדוע המצווה מחוייבת גם לאחר מות האב והאם
כי היא מצוות חדשה

ב. הרמב"ן סובר כי מצוות כבוד אחיו הגדול היא מסתעפת ממצוות כיבוד אב ואם
והסברא היא שלהורים יש נחת רוח שילדיהם הקטנים מכבדים את הגדולים ולכן
חובת הכיבוד חלה על כל מי שגדול ממנו וגם על אחותו וממילא המצווה מחוייבת
רק כאשר האבא והאמא חיים אבל לאחר מותם כמו שאין מצווה לכבד את
ההורים ע"י שמאכיל ומשקה מלביש ומכסה כדברי הגמרא בקידושין כך גם אין
מצווה לכבד את ההורים ג בדרך של כיבוד האחים שגדולים ממנו..

ד . "וידגו לרוב בקרב הארץ"

מה דגים הללו גדלים במים כיוון שיורדת טיפה אחת מלמעלה מקבלים אותה
בצימאון כמו שלא קיבלו טיפה של מים מימיהם, כך הם ישראל גדלים במים
בתורה. כיוון שהם שומעים דבר חדש מן התורה, הם מקבלים אותו בצימאון כמי
שלא שמעו דבר תורה מימיהם. (בראשית רבה צז).

הצדיק רבי שמחה בונים מפשיסחה היה בשנות חייו האחרונות עיוור, וכהביאו
לפניו בערב יום הכיפורים את נכדיו לברכם, חיבקם ונישקם תחילה. וכך אמר:
אצל יצחק אבינו אנו מוצאים שלאחר שכהו עיניו מראות, אמר ליקב בנו: "גשה נא
ושקה לי בני". כיוצא בכך אנו מוצאים אצל יעקב בעת זקנתו, ככתוב: ועיני
ישראל כבדו מזוקן... ויגש אותם אליו וישק להם וחיבק להם. וכל כך למה? כי
בשעה שאדם מבקש להתקשר עם זולתו, די לו לשם כך בחוש הראייה, שכן
אנשים מתקשרים זה לזה, כשהם מביטים איש בעיני רעהו. אולם, כשאדם מאבד,
לא עליכם, חוש חשוב זה שהקב"ה העניק לו ברוב חסדו צריכה ההתקשרות לבוא
בדרך של חיבוק ונישוק. (מתוך: אמרות חכמה על התורה).

ר' חיים סולובייצ'יק, רבה של בריסק, השתתף פעם באסיפה, וממש לא אהב את
המשימות והתככים ששמע כי מתנהלים מאחרי הפרגוד. אמר אז למקורביו: תמיד
התקשיתי שעל הפסוק: "היאספו לכם ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית
הימים", מובא בילקוט שמעוני מהו "היאספו? היטהרו. כשם שאתה אומר "ותסגר
מרים ואחר תאסף" ומניין ש"האספו" מלשון טהרה? אלא, כנראה יכול כל יהודי

כשלעצמו להיות נקי וצדיק, אבל כאשר מתאספים לאסיפה, מיד נכנס לפעולה יצר הרע של מחלוקות ותככים, רכילויות ומזימות. לכן בירך יעקב את בניו: "היאספו" היטהרו, שייצאו טהורים מכל האסיפות האלה.

ה . "וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם" (מז', כח')

צא ולמד, אומר רבי זלמן סורוצקין הרב של לוצק, שפרשת מיתתו של יעקב אבינו קרויה 'ויחי'.

סוף פרשת מיתתה של שרה אימנו קרויה 'חיי שרה'.

כי אמנם רק אחרי מה שקרוי בפי הבריות 'מוות' רק אז מתחילים החיים האמיתיים.

ו . "וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם" (מז', כח')

היה הרה"ק בעל האמרי חיים מויז'ניץ זי"ע מפורסם בהשתוקקותו אל השבת הק', ובכל ימות השבוע היה סופר ומונה את הימים כאומר: מתי כבר תגיע שבת הק'! אף הרבה מאמרותיו היו על קדושת וחשקת השבת אליה האדם צריך להשתוקק, ואף להמשיכה אל ימות השבוע.

הוא היה אומר ומפרש את הכתוב (במדבר יד. יט): "וכאשר נשאתה לעם הזה ממצרים ועד הנה". "הנה" ר"ת השבת נועם הנשמות. היינו, הקב"ה נשא והעלה את ישראל "ממצרים", היינו מכל טומאת ערות מצרים שהם שקועים בה, ועד הנה, עד הרגשת נועם השבת. מבירא עמיקתא לאיגרא רמא. כשהגיע שבת, אע"פ שהם היו שקועים ביוון מצולה, מ"מ הרגישו נועם השבת, ואז מילא יצאו לגמרי מטומאת מצרים...

וזהו "הילוכך תהא בנחת עונג קרא לשבת" אם יענג האדם את השבת בקריאת שירות ותשבחות, יזכה ויבוא על ידי זה שכל הילוכו אף בימות החול תהא לעשות נחת לבורא ית"ש. כי שבת קודש היא כוח גדול לטהרת הנפש, הנשמה והלב!

שנה אחת בשבת פר' ויחי (שנת תשי"ג) בהיותו יושב עם קהל חסידיו, פירש את הפסוק הנ"ל: "ויהי ימי יעקב שני חייו". 'יעקב' רומז לשבת כמו שנאמר (ישעיה נח. יג-יד) "וקראת לשבת עונג וגו' והאכלתיך נחלת יעקב אביך". וזהו "ויהי ימי יעקב

שני חייו", פירוש, ימי השבת הם שני חייו, שכל ימי השבוע היו אצלו בבחינת שבת...

ולפי זה פירש באופן נפלא את מאמר חז"ל (שבת קי"ח) "עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות", דהיינו שיעשה האדם את השבת גם בחול, שגם ימי החול יהיו בבחינת שבת, ואל תצטרך לבריות, פירוש ע"פ מאמר חז"ל (ביצה טז.) שמזונותיו של אדם קצובים לו חוץ מהוצאות שבתות, ואם גם ימי החול יהיו בבחינת שבת אז לא יצטרך לבריות, כי הקב"ה פורע כל הוצאות השבת...

ז . "וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם" (מז, כח')

המסתכל במדרש ובזוהר בפרשה זו רואה שרבותינו דברו סביב קוטב זה: מה חיי האדם בעולם הזה. וז"ל מדרש תנחומא (ויחי סימן א): "ויקרבו ימי ישראל למות". זה שאמר הכתוב: (דברי הימים א' כט, טו) "כי גרים אנחנו לפניך ותושבים ככל אבותינו כצל ימינו על הארץ ואין מקוה". "כצל ימינו" – הלואי כצילו של כותל או כצל האילן. אלא כצילו של עוף, שנאמר "מיו כצל עובר". "ואין מקוה" – אין מי יקוה שלא ימות, אלא הכל יודעים ואומרים בפיהם שהן מתים. אברהם אומר ואנכי הולך וגו'. יצחק אומר בעבור תברכך נפשי בטרם אמות. יעקב, ושכבתי עם אבותי, אימתי, בשעה שנטה למות. לכך כתוב "ויקרבו ימי ישראל למות".

ויש לשאול, וכי מה רצו רבותינו לעוררנו, הלא דבר ברור שאין יצור נשאר חי לעד. אולם דע, כי האדם בתוככי מחשבתו לא חושב על זה. וכאשר היה אומר מורי ורבי הרב בן ציון אבא שאול זצ"ל, שכאשר מלוים אנו את המת, יש חושבים "זה הנפטר, הוא מסוג של נפטרים" וחושב "אין זה שייך לי!! כן, כך האדם נדמה לו!!

ואשר על כן רבותינו אומרים לנו "הכל אומרים בפיהם שהן מתים". כלומר בין הצדיקים בין שאר העולם. אך ישנו הבדל מהותי: הצדיקים יודעים שימותו ולפיכך הם בזים לעוה"ז, ולא איכפת להם אם עניים יהיו אם עשירים, איזה בגדים ילבשו, כי יודעים כי העיקר זה עוה"ב, וכאן צריכים רק להעביר הגוף, ולמלאות הנשמה. משא"כ שאר העולם ב"פה" אומרים שימותו, אבל ב"פועל" אין זה תואם את הפה.

שהרי תראה, יש להם זמן להתקוטט, יש זמן לבכות על שאינו עשיר, יש זמן לבכות שהפסיד כספים, יש לו זמן להצטער שאין לו כבוד וכו'.

נמצא שבאמת אף שוטה לא יסבור ולו לרגע, שישאר כאן עלי אדמות. כי ברור לכל כי עפר אתה ואל עפר תשוב. אך הללו הרציניים אומרים: אם כן, אדרבא בא ונחזור בתשובה, נעשה רוב מצוות, נהיה טובים, ניתן ונפזר צדקות, נעמיד בתי מדרשות, נתמוך בעניים. כי זה ורק אלו ישארו לו לנצח, ואלו ורק אלו ילווהו לבית עולמו בבוא היום ההוא. והקב"ה יזכנו להשלים תיקוננו, אמן.

ח . "וַיִּקְרְבוּ יְמֵי-יִשְׂרָאֵל לְמוֹת" (מז, כט)

אומרים חז"ל במדרש, שלא מת יעקב עד שראה "ו" הולך על גחון.

מה כונת הדברים?

התורה מספרת שבני ישראל בהיותם במצרים "פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד ותמלא הארץ אתם" (שמות א, ז), ולמדו מכך חז"ל שהיו יולדות ששה בכרס אחת. "גחון" הוא כרס, ולמדונו חז"ל שיעקב אבינו לא מת עד שראה את אותו "ו" שהולך על הגחון, היינו את הששה בכרס אחת. אלא שלכאורה קשה, הרי יעקב אבינו מת לפני יוסף, וענין לידת הששה בכרס אחת, כתוב רק לאחר שיוסף מת: "וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא" (שמות א, ו) ורק לאחר מכן כתוב שבני ישראל פרו ורבו. איך אפשר, אפוא, לומר שיעקב לא מת עד שראה ששה בכרס אחת?

ותרץ ה"שלמה חדשה", שלכן, באמת, כתוב "פרו וישרצו" בלשון עבר, ללמדנו שהדבר קרה כבר קדם לכן. כמו שמצינו לגבי שרה, שנאמר: "וזה' פקד את שרה כאשר אמר, ויעש ה' לשרה כאשר דבר", וכתב רש"י (שם) שנסמכה פרשה זו לפרשה הקודמת, שהיא פרשת אבימלך שלקח את שרה ובתגובה על כך לא יכלו כל נשיו ללדת עד שהתפלל אברהם אבינו עליהם, "ללמדך שכל המבקש רחמים על חברו, והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה, שנאמר: "ויתפלל" וסמך ליה "וזה' פקד את שרה", שפקד כבר קודם, שרפא את אבימלך". והרי אימתי נפקדה שרה?

עוד לפני שנשות אבימלך יכלו ללדת. זאת, על אף שפקידת שרה נכתבה אחרי כן, ולשם כך נכתב הדבר בלשון עבר "וזה' פקד את שרה". הוא הדין בפרשתנו, כתוב "פרו וישרצו" בלשון עבר, ללמדנו שיעקב אבינו לא מת עד שראה ששה בכרס אחת.

ט . "וַיֹּאמֶר הַשֶּׁבַע לִי וַיִּשְׁבַּע לוֹ" (מז, לא)

ובגמ' נדרים (ח, א) אמר רב גידל אמר רב מנין שנשבעים לקיים את המצוה שנאמר (תהלים קי"ט, ק"ו) נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקיך, והקשו בגמ' והלא מושבע ועומד מהר סיני הוא, ותירצו דהא קמ"ל דשרי ליה לאיניש לזרוזי נפשיה, וכ' הר"ן דאיכא בכה"ג לא יחל דברו. והקשה בפנים יפות מה הוצרך למילף מדברי קבלה נילף מדברי תורה דיעקב השביע את יוסף אף דכבר היה מצווה מצד מצוות כבוד אב ואם, ותי' הפנים יפות דאיירי קודם מתן תורה, וא"כ אינו מושבע ועומד הוא ולכן חלה השבועה וליכא ראייה לנשבע באופן שכבר מושבע ועומד.

ולכאורה צ"ב דהרי האבות קיימו את כל התורה ומה בעי שבועה, וע"כ צ"ל דקיימו רק ז' מצוות בני נח וא"כ גם מצוות 'לא יחל' ליכא, וא"כ מה הועילה לכך שבועת יוסף.

ויש לתרץ, דהנה במשנה למלך (פ"י מהלכות מלכים ה"ב) הק' בשבועה שנשבעו אברהם ויצחק לאבימלך, ועשיו ליעקב, ואליעזר לאברהם, דהא לא הוו מז' מצוות בני נח ומה מהני שבועתם, ותי' האבנ"ז (יו"ד ש"ו, ט"ז) דכל החידוש שחידשה התורה בשבועה הוא דוקא בשבועה שנשבע על עצמו שלא יאכל ככר זה, אך כשנשבע לחבירו הוא אסור מסברא ואפילו קודם מתן תורה ואפילו לבני נח, ולכך מהני השבועה

י . "וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל עַל-רֹאשׁ הַמֶּטֶה" (מז, לא)

וברש"י: "תעלא בעידניה סגיד ליה" – שועל בזמנו – תשתחוה לו.

אף שמעיקר הדין היה יוסף צריך להשתוות לאביו מדין כיבוד אב, עכשיו שנעשה מלך, יש לו ליעקב להשתחוות אליו אף על פי שהוא בנו, וזה מה שנאמר בהמשך:

"ויתחזק ישראל וישב על המיטה", ופרש"י: "אמר: אף על פי שהוא בני, מלך הוא, אחלוק לו כבוד, מכאן שחולקים כבוד למלכות".

מובא שהמהר"ם מרוטנברג מיום שעלה לגדולה לא הקביל פני אביו ולא רצה שאביו יבוא אליו, מחמת הספק בבן שהוא רבו של אביו, אם חייב לכבדו, וכן יוסף השתדל שלא להתראות בפני אביו, עכשיו, לפני שנסתלק יעקב לבית עולמו הוצרך יוסף לבוא אליו, השתחוה לו יעקב כיון שסוף סוף משמים הניחו אותו עכשיו למושל על מצרים ויש לכבדו.

מזה אפשר ללמוד שכשאדם חושב שיש איזה מנהיג שאינו ראוי לתפקידו, אם הוא נוהג בחכמה, יודע שאין צריך ללחום עם המציאות, עכשיו משמים נתנו לו להנהיג, ואם רוצה, יפעל רק לגבי העתיד, שידאג שבפעם הבאה יהיה מנהיג יותר מתאים לתפקיד.

י"א . וידגו לרוב בקרב הארץ (מח , טז)

"אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה בְּרֵאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יְהוּדָה—לִי וּמִלֹּדְדֵיךָ... עַל שֵׁם אַחִיהֶם יִקְרָאוּ בְּנִחְלָתָם." (מח,ה-ו)

אמר רבא והא כתיב על שם אחיהם יקראו בנחלתם לנחלה הוקשו ולא לדבר אחר (הוריות ו, ב).

ומה טעם הגביל יעקב אבינו זכויותיהם להיות כשאר שבטים לנחלה בלבד ולא לשאר ענינים ומעלות השבטים, אלא יעקב יכול ליתן רק מה שבכוחו וזכות קנינו וכנחלה אשר לו, משא"כ שאר המעלות והענינים אשר הם אך מתת אלוקים לשבטים גופיהו ואין ביד יעקב להוסיף עליהם.

ובזאת יבואר היטב סדר המקרא דלעיל מינה דקאמר (לעיל פסוק ג וכו') ויאמר יעקב אל יוסף קל שדי נראה אלי וכו' ויאמר אלי וכו' ונתתי את הארץ הזאת לזרעך אחריך אחוזת עולם, ועתה שני בניך הנולדים לך וכו' אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי, ובפשוטו יש להבין מה ענין סיפור התגלותו של הקב"ה בלזו למה שהמשיך על אפרים ומנשה, ולא זו בלבד שסמך הדברים אלא הדגיש ואמר "ועתה" שני בניך וגו', על כרחך כהמבואר שיעקב אין בכוחו להוסיף על השבטים אלא בדבר שהוא רכוש עמו וקנינו.

ודקדק לומר דכיון שהקב"ה נגלה איליו והבטיחו את הארץ ונתנה לו והרי היא שלו עד עולם ובידו לעשות בה כחפצו, "ועתה" אשר בידו הוא יכול הוא להוסיף את אפרים ומנשה בנוחלי הארץ.

י"ב . וַאֲנִי בָּבֹאִי מִפְּדֹן מִתָּה עָלַי רָחֵל בְּאֶרֶץ פְּנֵעַן בְּדֶרֶךְ... וְאֶקְבְּרָה שָׁם..."
(מח,ז)

רש"י: אני בבואי מפדן וגו', ואע"פ שאני מטריח עליך להוליכני להקבר בארץ כנען ולא כך עשיתי לאמך וכו', ולא הולכתיה אפי' לבית לחם להכניסה לארץ וידעתי שיש בלבך עלי אבל דע לך שעל פי הדיבור קברתיה שם.

והנה דבר זה שהסביר יעקב את מעשהו ליוסף כדי להסיר תרעומת שהיה בליבו עליו, הרי מקומה של התנצלות זו היתה צריכה שתהא בפרק הקודם כאשר ביקש יעקב והשביעו ליוסף שיקברנו בארץ כנען, ולמה המתין עם דיבורים אלו עד שבא יוסף שנית לבקרו עם בניו.

אכן יש לפרש כי בעצם הדברים אין מקום ליוסף להתרעם על יעקב, כי הרי מעיקר הדין לא היה ברירא ליה ליעקב כי יש זכות בידו לקבורה בארץ, וכדרך שנסתפק אברהם אם ארץ ישראל מוחזקת או ראויה וכדפירש רש"י לעיל (כג, ד ד"ה גר ותושב) ורק אם מוחזקת יש לו ליטלנה מן הדין, וכיון שהיה המסופק בדבר הוצרך להפציר בבני חת ולא נתרצו לו אלא מפני שהיה נשיא אלקים בתוכם, ויעקב היה מתירא שלא יתנו לו לקבורה בארץ.

אכן אחר שבא יוסף שנית שהביא את בניו אל יעקב, ואמר לו יעקב כי אפרים ומנשה יהיו כראובן ושמעון, נמצא נותן לו לחלקו של יוסף פי שנים בנחלת הארץ, נמצא יעקב התנהג עמו כבכור וכמבואר בכתובים שהעביר הבכורה ליוסף, אמנם בכור אין נוטל פי שנים בראוי אלא במוחזק, ואם נתן לו פי שנים בארץ על כרחך סבר כי מוחזקת היא, ומעתה שפיר יש ליוסף להתרעם עליו למה לא הביא אמו לקבורה בארץ שהרי הוא נוטלה מן הדין, וכאן הוצרך יעקב לפרש טעמו שהיה זה על פי הדיבור.

י"ג . וַיִּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת בְּנֵי יוֹסֵף וַיֹּאמֶר מִי אֵלֶּה:" (מח,ח')

בשעה שיוסף הצדיק הביא את בניו ליעקב שיברכם, נסתלקה ממנו שכינה. אמר יעקב: כפי הנראה אינם ראויים לברכה "ויאמר מי אלה?"

ראה יוסף כי המצב חמור מאד, אביו נמנע מלברכם, נענה ואמר: "ויאמר יוסף בני הם אשר נתן לי אלוקים בזה".

ואז לפתע אמר יעקב: "ויאמר קחם נא אלי ואברכם".

וכאן נשאלת השאלה, רגע קודם יעקב מאן לברכם כי ראה שאינם ראויים לברכה והנה מהפך, רק יוסף אמר "בני הם אשר נתן לי אלוקים בזה" נהפכו ראויים לברכה? איך פתאום קיבלו אישור?

תרץ הרב יעקב גלינסקי שליט"א: נכון, יעקב ראה שהילדים הללו אינם כמו שבטי יה, סוג אחר, ואינם ראויים לברכה. לכן שאל: "מי אלה?" ואז פנה יוסף לאביו: אבא, אלו ילדים שנולדו במצרים "בזה", תתחשב במצרים, תתחשב בסביבה. ארץ מצרים אינה בני ברק. כאשר שמע יעקב את הדברים אמר: אינני יכול לברך, אבל הקב"ה יברכם, משום שהוא מתחשב עם מצבו של האדם, בסביבה, במכשולים, במפריעים ובמניעות. מצוה שקשה לעשותה, בשמיים, מתחשבים בקושי!

י"ד . וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת-בְּנֵי יוֹסֵף וַיֹּאמֶר מִי-אֵלֶּה וַיֹּסֵף אֶל-אָבִיו בְּנֵי הֵם אֲשֶׁר-נָתַן-לִי אֱלֹקִים בְּזֶה" (מח,ח-ט)
רש"י: "מי אלה" שאינן ראויין לברכה.

ונשאלת השאלה, האם כך עושים לנכדים שמגיעים להתברך, האם כך אומרים עליהם בפני אביהם?

אלא הסביר הרה"ק בעל הקדושת ציון מבאבוב זי"ע שההסבר הוא כך: דהנה כשהנער נעשה בר מצוה, אביו מברך עליו ברוך שפטרני מעונשו של זה, כי עד עתה היה עונשו וחיובו על אביו, ועכשיו כשהגדיל נפטר אביו מעונשו (כמובא במגן אברהם אורח חיים סימן רכה. ה), והנה ברכה זו שייכת רק כשחטא הבן, אבל אם יזכה נער את אורחו לשמור מצוות ד' אז אין מקום לברכה זו, כי גם עד עתה לא היה שום עונש על אביו בגללו. וזה שאמר יעקב אבינו בראותו קדושת בני יוסף

וראה שלא טעמו טעם חטא מעולם, תמה ואמר "מי אלה" שאינן ראויין לברכה שמברך האב על בנו בהגיעו לגדלות ברוך שפטרני.

"ויאמר יוסף אל אביו", הגדיל עוד את צדקתם, כי "בני הם אשר נתן לי אלוקים בזה", פירוש במצריים מקור הטומאה, ואף על פי כן עומדים בצדקם...

ט"ו . וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אֶת-יְמִינוֹ וַיִּשֶׁת עַל-רֹאשׁ אֶפְרַיִם (מח, יד)

הנה רואים שהניח ידו ובירך ולא די בברכה בפה, וכך העיר בזה הרב יהודה פתיה ע"ה בספרו מנחת יהודה (פר' שמיני) עה"פ "וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם", הרי שלא הספיק לאהרן קדוש ה' לברך בלא נשיאת כפים, רק שלא היה אפשר להניח על כל הקהל. וכן מצינו אצל יעקב אבינו כשבירך את בני יוסף. ונראה שהמנהג הזה היה קדום, שהרי כאשר בא נעמן המצורע אל אלישע הנביא קצף על שאלישע לא ברכו, וכמ"ש (מ"ב ה, יא) "ויקצוף נעמן וילך ויאמר הנה אמרתי אלי יצא יצוא ועמד וקרא בשם ה' אלקיו והניף ידו אל המקום ואסף המצורע". עכ"ד.

ויתכן לפרש הענין בעזרת ה' יתברך, כי הרי בקצות האצבעות משם יוצאים אורות, וכאשר ביאר בארוכה האריז"ל בספר עץ חיים (שער טו פ"ב). ואשר על כן כאשר פותח המברך פיו בברכה ומניח ידיו, אז יוצאים "הברכות והאורות" וחלים על המברך.

וכתב היעב"ץ בסידורו (הנהגת ליל שבת דק"נ): שמנהג ישראל לברך הילדים בליל שבת בין האבות בין הרבנים, אחר התפילה או בכניסה לבית בין לבנים הקטנים בין לבנים הגדולים. אכן צריך להניח "שתי הידים" כדרך שנהג משה רבנו. וכן מצינו במלאכים "שמניחים שתי ידיהם על ראשו" (שבת קיט:). ומה שמצינו ביעקב שהניח יד אחת, זאת מפני שלא היה רוצה לברך אחד אחד מפני הקפידא. ולכן הוכרח להניח יד אחת, ולא כיש חוששים מלברך רק ביד אחת. עכת"ד. ויתכן שסברת החוששים כדי שלא יהיה כברכת כהנים, שאולי יש לחוש שאסור לישראל רק לכהן. (וכך יש רבים נוהגים).

אמנם מותר להלכה לישראל אף על פי שאינו כהן לברך את זולתו בברכת כהנים "יברך ה' וישמרך" וגו'. וכמו שכתב בזה בשו"ת יביע אומר חלק ג' (סימן יד אות

ח). ע"ש. אכן ראוי להקדים לברך את השי"ת כגון 'יהי שם ה' מבורך' ואח"כ יברך את המתברך ברוב ברכות.

ט"ז . "ויברך את-יוסף ויאמר... המלאך הגאל אתי מכל-רע יברך את-הנערים ויקרא" (מח, טו-טז)

יעקב ברך את יוסף, אומר הפסוק, ומה ברכו? – "המלאך הגאל אותי מכל רע יברך את הנערים..." "יש כאן ברכה ל"נערים", לבני יוסף, אך היכן היא הברכה האמורה ליוסף עצמו?

ה"אוצר אפרים" מביא את דברי הזהר הקדוש ששאל שאלה זו, ותרץ: כאשר מתברכים בניו של אדם, הוא מתברך תחילה. הברכה לבניו של אדם היא ברכתו שלו. לפי זה מפרש בעל "חובת התלמידים" את דברי הגמרא (ברכות ז ע"א):

"תניא, אמר רבי ישמעאל בן אלישע: פעם אחת נכנסתי להקטיר קטרת לפני ולפנים... אמר לי [הקב"ה]: ישמעאל בני ברכני, אמרתי לו: יהי רצון מלפניך שיכבשו רחמיך את כעסך ויגלו רחמיך על מדותיך ותתנהג עם בניך במדת הרחמים..." הקב"ה בקש מרבי ישמעאל, שיברך אותו, ורבי ישמעאל שמע וברך את בני ישראל. הא כיצד?

לפי דברי "הזהר" פשוט וברור – הברכה הגדולה ביותר לאב, היא כאשר מברכים את בניו.

י"ז . "ויברך את-יוסף ויאמר האלקים אשר התהלכו אבותי לפניו... המלאך הגאל אתי מכל-רע יברך את-הנערים.." (מח, טו-טז)

היה הגאון מפניבו' זי"ע תמיד משדל ואומר בדרשותיו: "הילדים הם העיקר, הדור הצעיר הוא תקוות עתידנו!"

באחת הדרשות הצביע על הפסוק הנ"ל ושאל: כתוב, "ויברך את יוסף ויאמר האלוקים אשר התהלכו אבותי לפניו וכו' המלאך הגואל אותי מכל רע יברך את הנערים", ולכאורה אינו מובן, פתח ברצונו לתת ברכה ליוסף וסיים המלאך הגואל... יברך את הנערים? היכן כאן בדיוק הברכה ליוסף עצמו?

אלא, הסביר בהתרגשות, "הברכה הטובה ביותר בשביל אב יהודי היא כשבניו מבורכים!"...

י"ח . וַיִּדְגּוּ לְרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ" (מח, טז)

"וידגו לרוב בקרב הארץ"

מה דגים הללו גדלים במים כיוון שיורדת טיפה אחת מלמעלה מקבלים אותה בצימאון כמו שלא קיבלו טיפה של מים מימיהם, כך הם ישראל גדלים במים בתורה. כיוון שהם שומעים דבר חדש מן התורה, הם מקבלים אותו בצימאון כמי שלא שמעו דבר תורה מימיהם. (בראשית רבה צז).

הצדיק רבי שמחה בונים מפשיסחה היה בשנות חייו האחרונות עיוור, וכהביאו לפניו בערב יום הכיפורים את נכדיו לברכם, חיבקם ונישקם תחילה. וכך אמר: אצל יצחק אבינו אנו מוצאים שלאחר שכהו עיניו מראות, אמר ליקב בנו: "גשה נא ושקה לי בני". כיוצא בכך אנו מוצאים אצל יעקב בעת זקנתו, ככתוב: ועיני ישראל כבדו מזוקן...ויגש אותם אליו וישק להם וחיבק להם. וכל כך למה? כי בשעה שאדם מבקש להתקשר עם זולתו, די לו לשם כך בחוש הראייה, שכן אנשים מתקשרים זה לזה, כשהם מביטים איש בעיני רעהו. אולם, כשאדם מאבד, לא עליכם, חוש חשוב זה שהקב"ה העניק לו ברוב חסדו צריכה ההתקשרות לבוא בדרך של חיבוק ונישוק. (מתוך: אמרות חכמה על התורה).

ר' חיים סולובייצ'יק, רבה של בריסק, השתתף פעם באסיפה, וממש לא אהב את המשימות והתככים ששמע כי מתנהלים מאחרי הפרגוד. אמר אז למקורביו: תמיד התקשיתי שעל הפסוק: "היאספו לכם ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים", מובא בילקוט שמעוני מהו "היאספו? היטהרו. כשם שאתה אומר "ותסגר מרים ואחר תאסף" ומניין ש"האספו" מלשון טהרה? אלא, כנראה יכול כל יהודי כשלעצמו להיות נקי וצדיק, אבל כאשר מתאספים לאסיפה, מיד נכנס לפעולה יצר הרע של מחלוקות ותככים, רכילויות ומזימות. לכן בירך יעקב את בניו: "היאספו" היטהרו, שייצאו טהורים מכל האסיפות האלה.

י"ט . בְּדָ וּבְרָד יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יִשְׁמַךְ אֱלֹקִים כְּאֶפְרַיִם וְכַמְנַשֶּׁה וַיִּשֶׂם אֶת-אֶפְרַיִם לְפָנֵי מְנַשֶּׁה" (מח, כ)

בתרגום יונתן בן עוזיאל כתב: "בברכה זו – ישימך אלוקים כאפרים וכמנשה, יברכו בית ישראל את התינוק ביום המילה".

ודברי התרגום יונתן בן עוזיאל צריכים ביאור, מה הקשר בין ברכת ישימך אלוקים כאפרים וכמנשה, ליום המילה?

הסבר נפלא שמעתי מאת כ"ק מרן אדמו"ר ממישקולץ שליט"א, בהקדם שתי הקדמות:

א. דברי הרה"ק רבי צבי אלימלך מדינוב זי"ע בספרו "אגרא דכלה" שהקשה למה מברכים עם ישראל את הבנים, בברכת אפרים ומנשה דווקא, ולא בשאר השבטים או האבות הקדושים?

וביאר, שהרי יעקב אבינו שיכל את ידו, והקדים בברכתו את אפרים לפני מנשה, ולא מצאנו שמנשה הבכור קינא באפרים אחיו הקטן, וכמו כן אפרים הקטן לא התגאה על אחיו הגדול מנשה. ולכן כשאב מברך את בנו, מברכם בברכת "ישימך אלוקים כאפרים וכמנשה" – להדגיש להם שלא יהיה קנאה וגאווה ביניהם, אלא אהבה ואחדות ישרה אצלם תמיד, כדוגמת אפרים ומנשה.

ב. דברי הבעש"ט הק' (פר' לך לך) על דברי הגמרא (מנחות מ"ג): "בשעה שנכנס דוד לבית המרחץ, אמר אוי לי שאעמוד ערום בלי מצוות, כיוון שנזכר במצוות מילה שבבשרו נתיישרה דעתו".

ולכאורה קשה, מהו הלשון "אוי לי שאעמוד ערום בלי מצוות" בלשון עתיד, היה צריך לומר "אוי לי שאני עומד ערום בלי מצוות" בלשון הווה?

וביאר הבעש"ט הק', שכניסת דוד למרחץ, אינה הכוונה למרחץ גשמי, אלא הכוונה שנכנס למרחץ – לרחוץ את מצוותיו ולעיין בהם אם הם נעשו בשלימות ללא שום פניות ומטרות של גאווה, וחלילה אינם לשמה. הבחין דוד המלך ע"ה ברוב ענוותו שבאמת יכול להיות שמצוותיו נעשו לא לגמרי לשמה, אלא היו בהם פניות ומטרות נוספות, אז אמר "אוי לי שאעמוד" – בלשון עתיד, היינו לפני בורא עולם, ללא מצוות שלימות.

אך מכיוון שנזכר במצוות מילה שלו, נתיישרה דעתו, משום שידע שמצווה זו ודאי נעשתה אצלו ללא שום פניות של גאווה או מטרות אחרות, מכיוון שתינוק בן שמונה ימים, אין לו שום כוונות זרות, גאווה, וכדומה. עכת"ד.

ועל פי זה ביאר מרן האדמו"ר שליט"א, מה הקשר בין ברכת ישימך אלוקים כאפרים וכמנשה ליום המילה. משום שגם אצל אפרים ומנשה, לא מצאנו קנאה וגאווה ביניהם, ואותו דבר גם במצוות מילה, תינוק בן שמונת ימים אין לו שום שמץ של גאווה בקיום המצווה, אלא מצווה זו היא המצווה היחידה שנעשית בשלימות.

ולכן כתב התרגום יונתן בן עוזיאל, שבית ישראל יברכו את התינוק ביום המילה דווקא בברכת אפרים ומנשה. וזה גם מה שאנו מברכים כיום בשעת הברית "זה הקטן גדול יהיה" משום שזה הוא ברכת ישימך אלוקים וגו', כי אצל אפרים ומנשה כתוב בתורה, "ואחיו הקטן יגדל ממנו". וזהו המשך הברכה "כשם שנכנס לברית בן יכנס לתורה ולחופה ולמעשים טובים" – כלומר כשם שמצוות הברית נעשתה בשלימות ללא שום כוונות ופניות, כך גם יכנס לתורה ולחופה ולמעשים טובים, ללא שום כוונות אחרות שאינם לשמה הפלא ופלא!....

כ . "וַיְבָרְכֶם בַּיּוֹם הַהוּא לְאֹמֹר" (מח,כ)

מהו הדיוק "ביום ההוא לאמור"?

חשבתי לפרש על פי דבריו הנפלאים של הגה"ק בעל החתם סופר זי"ע בהסבר הפסוק "ואתם הדבקים בה' אלוקיכם חיים כולכם היום" (דברים ד.ד).

שעצה טובה נותנת התורה בפסוק הזה לאדם איך להתגבר על יצרו! כי אם האדם מעלה על לבו שיחיה שבעים שנה ויצטרך תמיד ללא הרף ללחום עם היצר הרע, יכול הוא בקלות להתייאש ולבוא לידי מסקנה, שלא כדאי להתנגד לו, כי ממילא לא יוכל להכניעו ולהתגבר עליו. אז איך יתנהג? אלא יאמר ויחשוב בליבו: אני איך לי לחיות אלא את היום הזה בלבד, וביום הזה אני לא שומע לעצת יצרי.

יום אחד זה לא כ"כ נורא, וכך בכל יום יאמר לעצמו מחדש: רק היום ותו לא! וכך יוכל להתגבר על יצרו בנקל ולא ישבר מכך שמחכה לו עוד שבעים שנה...

וממשיך וכותב: שזה מה שכתוב בפסוק, "ואתם הדבקים בה' אלוקיכם" אם רצונכם להיות דבוקים בה' אלוקיכם ולנצח את היצר הרע, העצה לכך היא:

"חיים כולכם היום" תחשבו כל הזמן בלבכם שאתם חיים רק "היום" בעולם, וממילא תצליחו להיות דבוקים בתורה ללא שום פחד וחשש...

וזהו הפשט גם כאן: "ויברכם ביום ההוא לאמר" שברכם יעקב שיהא רגיל בפיהם לאמור: "ביום ההוא שאין לנו אלא אותו יום בלבד, ורק כך תוכלו לנצח את היצר הרע. וממילא אם ככה תעשו, תזכו: "כי בך יברך ישראל לאמור, ישימך אלוקים כאפרים וכמנשה..."

כ"א . "כְּאֶפְרַיִם וְכַמְנַשֶּׁה" (מח,כ)

שאבא יהודי רוצה לברך את בנו הוא מניח את ידיו על ראשו

ואומר – "ישימך אלוקים כאפרים וכמנשה"

המקור לברכה ולטקס אבהי זה, הוא מפרשת השבוע פרשת ויחי

יעקב מברך את יוסף ונכדיו ואומר – & "בך יברך ישראל, ישימך אלוקים כאפרים וכמנשה"

אומר רש"י "הבא לברך את בניו יברכם בברכתם. ויאמר איש לבנו ישימך אלוקים כאפרים וכמנשה".

מדוע זכו אפרים ומנשה יותר מכל שאר האחים הקדושים שבשמים יברכו את ילדי ישראל לדורות עולם.

זה יכול להיות בליל שבת לפני הסעודה, כמה דקות קודם היום הקדוש יום הכיפורים, או בסתם יום של חול. אבא מברך את בנו כשפתותיו לוחשות בערגה "כאפרים וכמנשה".

מה הזכות הגדולה שיש בצמד האחים הללו יותר מכולם ???

הגמ' במסכת שבת (י.) בא בטרוניה על יעקב ואומרת

"בשביל משקל שני סלעים מילת (הצמר ממנו עשו את כתונת הפסים) שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו נתקנאו בו אחיו, ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים"

ונשאלת השאלה לאחר מכירת יוסף לאחר כל הסאגה המבישה הזו. יעקב כביכול שוב חוזר על אותה טעות ומסכל את ידיו ונותן כבוד והעדפה לצעיר לפני הבכור. וכי לא חשש שוב לקנאה, לרדיפה, לתחרות בין האחים.

לא. יעקב יודע שכאן זה שונה. כאן מנשה לא יקנה באפרים, ואפרים לא יתגרה במנשה.

בך יברך ישראל במידת הענווה באי הקנאה בכבוד אהדדי. בזה מנשה ואפרים גדולים יותר מכל שאר שבטי ק'. גם לאחר שיעקב מטעמיו הכמוסים עימו משכל את ידיו לא נרשמה שום מבט של קנאה שום אפרים לא נמכר ולא קרה דבר.

אין ברכה יותר מבורכת מאב לבן יותר מזה שידבק במידתם ולא יקנא באחיו ויכבד כל אדם.

והאמת והשלום אהבו.

ואפשר גם להסביר בעוד מבט

יעקב מגיע למצריים עם שבעים נפש. משפחה גדולה בל"ע. כל בניו נכדיו ניניו כולם הולכים בדרכו בדרך ה'. כולם ללא יוצא מן הכלל התחנכו תחת ברכיו

במוסדות המפוארים של האבות הקדושים אברהם יצחק ויעקב. אבל כולם, חוץ משני הנכדים אפרים ומנשה הם לא גדלו בארץ כנען. הם גדלו בארץ טמאה במקום שעליו נאמר שבני ישראל הגיעו עד מ"ט שערי טומאה. ואעפ"כ גדלו בתורה והיו קדושים יראים וחטאים. ולא זנחו דרך אבות.

בך יברך ישראל דווקא הם שלא גדלו במקום הקדושה, והגיעו לאן שהגיעו מעלתם גדולה יותר מכולם.

זה מה שמברך אב את בנו גם מתי שידי לא תהיה על ראשך. ותלך למקום אחר זכור את דרך ה' ואת מסורת אבות כאפרים וכמנשה.

כ"ב . "בְּךָ יִבְרַךְ יִשְׂרָאֵל לְאֹמֵר יְשָׁמְךָ אֱלֹקִים כְּאֶפְרַיִם וְכַמְנַשֶּׁה" (מח,כ)

פרש התרגום יהונתן, שביום הברית יברכו את הילד לאמר: "ישימך אלקים כאפרים וכמנשה". מדוע דוקא אפרים ומנשה? הלא "אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי", שיאמר אפוא "כראובן וכשמעון" שהם מי"ב שבטי ק – ה! אנו יודעים שאפרים ישב אצל יעקב אבינו ולמד תורה. מנשה, לעומתו, עזר ליוסף בנהול המדינה במצרים. כך כתוב בסוף הפרשה: "גם בני מכיר בן מנשה ילדו על ברכי יוסף", הרי שמנשה וזרעו היו החניכים של יוסף בהנהגת המדינה. עתה נתבונן: כאשר מברכים אנו את ילדינו מה אנו מעדיפים? שיהיו כמו אפרים – לומדי תורה, או כמו מנשה – עסקנים?

אומר ה"כתב סופר", ביום הברית של הבן, כשאנינו יודעים איך הוא יגדל, מברכים אותו "ישימך אלקים כאפרים", כלומר שתהיה בן תורה, זו העדיפות הראשונה שלנו. ואם לא, שתהיה "וכמנשה" אך כזה מנשה, שיראו עליו שהיה פעם אפרים. לכן הזכר מנשה לאחר אפרים. והרב ראובן קרלנשטיין שליט"א תרץ על הקושיה הנ"ל, שהנה המשג "ירידת הדורות" מוכר וידוע, לצערנו... הגמרא (ברכות טז ע"ב) אומרת: "אין קורין אבות אלא לשלשה, ואין קורין אמהות אלא לארבע". שואלת הגמרא, מדוע השבטים הקדושים אינם נקראים אבות? הלא כלל ישראל יצא מהם? "אילימא משום דלא ידעינן אי מראובן קא אתינן אי משמעון קא אתינן" כלומר, אין לפרש טעם הדבר, כי מי שלא יצא מאותו שבט לא יוכל לקרוא לו אב.

כגון: מי שהוא צאצא של בנימין אינו יכול לקרא לשמעון "שמעון אבינו". אי אפשר לומר כך – דוחה הגמרא – כי אם כן, "אמהות נמי – לא ידעינן אי מרחל קא אתינן אי מלאה קא אתינן!" – אי אפשר גם לקרוא לרחל "רחל אמנו", שמא מצאצאי שבט יהודה אנו, ואז לאה היא אמנו ולא רחל! "אלא", אומרת הגמרא, "עד הכא – חשיבי, טפי – לא חשיבי". כדי להקרא בשם "אבות" או "אמהות" צריכים להיות במדרגה מסוימת, והשבטים לא היו במדרגה הזאת. והראיה: בעצם היו אמורות להיות לנו שש אמהות, שהלא בלהה וזילפה גם הן אמהות השבטים היו!?

אלא שבלהה וזילפה לא היו במדרגת ארבע האמהות. כלומר, "ירידת הדורות" הוא תהליך הנמשך לאורך כל הדורות. ה"חזון איש" אמר פעם למישהו: "בדור שלנו אין כבר זקנים!" התפלא האיש ואמר: הלא רואים שיש זקנים... ענה לו ה"חזון איש": "אם אתה רואה זקן, דע לך שהוא לא מהדור שלנו אלא מהדור הקודם"... הפעם היחידה בהיסטוריה שלא היתה ירידת הדורות, היתה עם אפרים ומנשה. בא יעקב למצרים ואומר ליוסף: "ועתה שני בניך הנולדים... בארץ מצרים עד באי אליך מצרימה לי הם אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי". והלא אפרים ומנשה היו כבר דור שלישי, ואיך משה אותם יעקב לראובן ושמעון!?

אלא שיעקב מתכון בזה, שהם באותה דרגה של השבטים. הם שבטים! זו, אם כן, הברכה שמברכים אנו את בנינו, שגם אצלם לא יתקיים המושג ירידת הדורות – "ישמך אלקים כאפרים וכמנשה". הסבר נוסף מדוע מברכים את הבנים שיהיו דוקא כאפרים וכמנשה: ראובן, שמעון ושאר השבטים גדלו בבית יעקב אבינו בארץ ישראל, אבל אפרים ומנשה גרו בערות הארץ – מצרים, ולא עוד אלא שהיו קשורים לבית המלכות, ועם כל זאת נשארו בצדקותם.

גם אנו כיום גדלים ומגדלים ילדים, לעתים במצב דומה למצבם של אפרים ומנשה, וצריכים ברכה מיוחדת "ישמך אלקים כאפרים וכמנשה" כדי שיהיו הבנים צדיקים.

כ"ג . "וַיְבָרְכֵם בְּיוֹם הַהוּא..." (מח, כ')

מפרש רבי משה מקוברין: יעקב היה מברך לזרעו אחריו שיהיו תמיד רואים לפניהם רק את היום שהוא שעומדים בו, ולא ידאגו דאגת המחר.

”ישמך אלקים באפרים וכמנשה” (מת, כ)

ראשית, אשרי האב שזוכה לברך את ילדיו, שיש לו את מי לברך ויש לו במה לברך, ורק בשל כך יש לו להודות ולהלל ולברך בכל יום את הא-ל. הציטוט הכל כך מוכר הזה ”כאפרים וכמנשה” לקוח הוא מפרשתנו פרשת ”ויחי”.

בתחילה אמר יעקב ליוסף בעניין בניו ש”אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי” – דהיינו נכדיו יהפכו להיות כבניו או שיוסף נחשב ממש בעיני יעקב, לאב כמוהו. (אגב נציין כאן שיוסף הוא גם משבעת האושפיזין). אך אחר כך בברכתם שיכל יעקב אפוא את ידיו ”כי מנשה הבכור” ואז כשיוסף מנסה להסיר את יד ימינו של אביו מראש אפרים ולהשימה על ראש מנשה, אומר לו יעקב ”ידעתי בני ידעתי...” ונשאלת השאלה – למה לשכל את הידיים? הרי היה יכול יעקב אבינו פשוט להחליף את מיקום הבנים ודי, למה לשכל את הידיים מהו אם כן השכל והחכמה שטמון היה במוחו שהגיע לידי ביטוי למעשה בשיכול ידי יעקב על ראש הבנים אפרים ומנשה? נמצא שרגל ימין של יעקב אצל מנשה, ויד ימין של יעקב על ראשו של אפרים זו הייתה החכמה של יעקב. למה?

כנראה שהתשובה לדבר היא כך – יש ”רגל” מלשון הנהגה, הנהגת העולם הזה החומרי, שאדם עומד יש לו יציבות, לשון ”רגל” היא צורה של יציבות ”רגלי עמדה במישור” יציבות כלכלית בבחינת שני רגליים על הקרקע, ויש ”יד” בבחינת הנהגה רוחנית כמו ”ימין ה’ עושה חיל ימין ה’ רוממה”. אגב ליוסף ניתן צו מעם פרעה שלא ירים איש את ”ידו” ואת ”רגלו” בכל ארץ מצרים. דהיינו בכח ובפוטנציה כלול היה בו ביוסף הצדיק גם את ההנהגה הגשמית וגם את הנהגה הרוחנית, שלימים עברה לשני בניו.

אם כן נמצאנו למדים, כי מנשה בכור יוסף היה בו הכוח להנהגה חומרית שהיא בבחינת ”רגל”. הוא זה שהכניס את שמעון למאסר, נזכרים אנחנו במדרש על מה ששמעון אמר בכעס ”מכה זו מבית אבא” כאשר מנשה בציווי אביו עמד להכניסו למאסר ולהפרידו מלוי כי הוא יחד עם לוי היו בעצה אחת להרוג את יוסף. מנשה הוא זה שרדף אחרי האחים (הדודים שלו) והוכיח אותם על גניבת הגביע והם קרעו בגדיהם והוא נענש על כך שנקרעה נחלתו לשניים ”חצי שבט המנשה”.

ולכן יעקב שיודע היה כל זאת הקפיד על זה ועמד על כך שמנשה יעמוד בדווקא ליד ובסמוך לרגלו הימנית. אך לעומתו, ההנהגה הרוחנית מיועדת היא לאפרים. הנער שלא ימיש מתוך האוהל הבחור החשוב והעניו "יהושע בן נון" הוא זה שנעשה לימים נשיא שבט אפרים, נמצא שהוא מצאצאיו, איש אשר רוח בו ינהיג & הוא את ישראל אחר מות משה ובכניסתם של ישראל לארץ, הנהגה רוחנית. נוסף ונאמר בעת שיהושע יודע גם לאחוז בחרב במלחמתו בעמלק.

אפרים, אחיו של מנשה למרות היותו שני וקטן בגיל יגדל ממנו הוא יהיה למעשה (אם אפשר לומר) טוב ממנו ולכן יד ימינו של יעקב מתנוססת ונסמכת על ראשו של אפרים. (נציין שמקום קבורתו של יוסף נמצא בדווקא בנחלתו של אפרים).

דבר נוסף – רעיון נוסף לברכה הזו והיא שאפרים ומנשה יחדיו הם האחים הראשונים בהיסטוריה שלמרות שהשני הורם מעל הבכור בצוויו של יעקב אבינו, בכל זאת לא שמר הבכור טינה על מקומו הרם של אחיו אלא סבר וקיבל.

ולכן שכשאבא ואמא מברכים את הילדים בליל שבת "ישימך אלוקים כאפרים ומנשה" כוונתם היא שתהיה כאפרים תחילה ואחר כך כמנשה.

פרוש – תתחיל בן יקר ותבנה את עצמך ברוחניות תחילה, דהיינו בחיים של קדושה, והכי חשוב כמובן בלימוד תורה ובדקדוק במצוותיה, ולא שמשחר ילדותך תתחיל בארציות בחומריות ו"במשחקים".

תהיה בתחילת חייך בבחינת אפרים בבחינת ההשתדלות וההתאמצות בפן הרוחני של החיים, ורק על גבי זה אם לא תצליח להתמיד ברמה הרוחנית הגבוהה. או אז תבורך כמנשה דהיינו הנהגה ארצית חומרית שכמובן נובעת מתוך תורה. אך אין הכוונה חלילה לעזוב לגמרי את חיי הקדושה אלא שלמרות שההתעסקות שלך כלפי חוץ לרוב תהיה בענייני העולם הזה, בכל זאת לא תעזוב לגמרי את ההתעסקות בחיי הרוח שנפשך כה זקוקה לה.

עוד ניתן לציין בעניין הזה – בקורבנות הנשיאים שבפרשת נשא, מצאנו שנשיא לבני אפרים מקריב ביום השביעי ונשיא לבני מנשה מקריב ביום השמיני. נמצא שהשבע שהוא טבע בבחינת יום השביעי של ההקרבה מתעסק בו אפרים, ולעומתו בהפוך על הפוך, מנשה מקריב בשמונה שזה מעל הטבע שייך הוא לשמונה למימד

הרוחני למימד שמעבר כדי לחזק את מנשה במידה הקדושה המרוממת של השמונה.

אפשר גם לומר שאפרים ומנשה זה מושג של אחדות משולבת ביחד, דהיינו אתה בן יקר מברכים אנו אותך שתהיה כסולם מוצב ארצה כמו מנשה וראשו מגיע השמימה כמו אפרים או אז תתגלה לעין כל מהותה של ברכה, נמצא שיש המשכיות רצויה של המשך בניין הבית מתוך קדושה מתוך קדושתו של אביהם יוסף שהיה בו משני התכונות גם יחד, בל נשכח שיעקב מאמץ אותם אליו כבניו, ובאמת מעכשיו אפרים ומנשה הם נהיו לחלק בלתי נפרד מי"ב השבטים.

יתכן שניתן לתת הסבר נוסף בברכה זו – אפרים ומנשה הלוא הם בניו של יוסף. גדלו הם בפלטיין של מלך. חבריהם היו מן הסתם בני השרים ובני אנשי חצר המלוכה במצרים, שברור הוא שלא היו אמונים כמובן על תורה ומצוות, להפך, חייהם היו מן הסתם חיי מותרות וראוותנות כיאה לבני מלכים באימפריה הגדולה בתבל. ובכל זאת שם בתוככי חומרנותה של מצרים בתוככי ארמנות מצרים המעתירה, במסדרוני ההיכלות המצריים על גדות הנילוס של האימפריה הקהירית, שם מצליח יוסף לחנכם לתורה וליראת שמים, כן & שם בגלות נכר בפלטיין של מלך, של מלך מצרים.

נמצא אם כן שאבא ואמא שכשמברכים את בניהם בברכת "ישימך אלוהים כאפרים וכמנשה" & כוונתם היא שלכל מקום שתגיעו בנים ובנות יקרים, בין מקום פיזי מרוחק בקצווי תבל, & בין מקום רוחני מרוחק בעמקי תהומות הנפש, אל תשכח בן יקר ואל תשכחי בת יקרה מאין באת ולאן אתה הולך / הולכת, קח/י איתך את הברכה הזו כצידה לדרך כמו הברכה שנתברכו בניו של יוסף "אפרים ומנשה" שברכם יעקב בברכה מיוחדת זו. ואכן בנים ובנות יקרים תביטו ותיראו איך הם שמרו & שם בפלטיין של מלך על זהותם היהודית כן גם אתם בני החביבים והיקרים, בכל מקום אליו תגיעו תשמרו על הגחלת והזהות היהודית ותעבירו אתם בבקשה ילדים יקרים אתם & הברכה הזו גם לבניכם אחריכם & לדורות עולם

כ"ד . "אֲשֶׁר לְקַחְתִּי מִיַּד הָאֲמֹרִי בְּחַרְבֵי וּבְקִשְׁתֵּי" (מח, כב)

ותרגם אונקלוס, ש"חריב" הינו צלותי [-תפלתין], ו"קשתי" הינו ובעותי [-בקשתי].
מה ההבדל ביניהם?

באר ה'משך חכמה': אדם שכוון בברכת אבות - יצא ידי חובת תפלה, אף
שבשאר חלקי התפלה לא כוון.

ולכאורה, מדוע שיצא אדם ידי חובתו בתפלה שברובה כלל לא כוון ויראשו' לא
היה בה? אלא, שמאחר ואנשי כנסת הגדולה תקנו זאת, דומה הדבר לכביש סלול
שכל מי שנוסע בו מגיע למחוז חפצו, הגם שבאמת תפילה כזאת אינה מן
המשובחות. אך כשמדבר בבקשה מיוחדת שאדם רוצה להוסיף ב'שמע קולנו' -
כאן כבר נדרש ממנו לכוון בבקשתו, אחרת אין לה סכוי, שכן, כרגע הוא, כביכול,
"ממציא" את התפילה ולכן עליו להשקיע בה כונה רבה. זה ההבדל בין תפילה
לבקשה, והוא בא לידי בטוי גם בהבדל שבין חרב לקשת: החרב מצד עצמה היא
מסוכנת. אם אדם, חלילה, יפל עליה, הוא יפגע. הקשת, לעמת זאת, מצד עצמה
אינה מסוכנת. רק כחו של המשתמש בה הופך אותה למסוכנת.

לכן קורא יעקב לתפלה - חרב ולבקשה - קשת, כי על הבקשה יש לעמול הרבה
ולכוון היטב, מה שאין כן בתפלה שהעבודה הנדרשת בה פחותה. זהו שאמר דוד
המלך: "שמע ה' תחנתי ה' תפלתי יקח" (תהלים ו, י), כלומר, אם שמע ה' את
תחנתי הנקראת בקשה, כל שכן שאת תפלתי יקח!

כ"ה . וַאֲנִי נָתַתִּי לָךְ שְׂכָם אֶחָד עַל-אַחֶיךָ" (מח, כב)

בפסוק זה יעקב נותן ליוסף את שכם מתנה. ולכאורה מדוע יעקב צריך לתת לו, הרי כתוב במדרש שמדינה בת יעקב ושכם נולדה אסנת, ואסנת זו התחתנה עם יוסף, וכיוון שבני יעקב הרגו את כל בני שכם אחרי מעשה דינה, הרי נשאר הוא כיוורש, אז למה צריך נתינה של יעקב?

ויש לומר, שזה מה שאומר יעקב בהמשך הפסוק: "אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי" – ואז כבר אין דין ירושה על העיר, כי כאשר עם כובש שטח הוא שלו, ולא שייך בו דין בעלות או ירושה. ואכן, מדויק בלשון שאומר יעקב אשר לקחתי ושנינו בקידושיך "אין קיחה אלא בכסף" – והכיבוש בחרב ובקשת דינו כקיחה בכסף.

כ"ו . וַאֲנִי נָתַתִּי לָךְ ... בְּחַרְבִּי וּבְקִשְׁתִּי" (מח, כב)

בספר "תפארת שמשון" להגר"ש פינקוס זצ"ל מבואר עד כמה גדול כוחה של תפילה בדמעות:

בגמרא מבואר, שיש מצב בו "כל השערים ננעלו חוץ משערי דמעות". יש תפילות שכוח השפעתן במהלך של זכות, ויש שכוחן מכוח טענה ודין. כלפי תפילות כאלו ישנו מצב שכל השערים נעולים, הזכויות והטענות אינן מועילות, אך אין כוח העומד כנגד תפילה של בכי. לדמעות יש כוח כנגד כל השערים.

אמנם, גם למציאות של בכי ודמעות יש ב' אופנים: יש הבוכים מפני הכאב. אדם שבור בעל טרדות ועול של פרנסה, התמודדות של חינוך הבית, העומד לפני השי"ת, שופך את ליבו ובוכה מתוך קושי וכאב.

אך ישנה בכיה יותר מעולה ומשפיעה. בכי של קירבה, בכיה של התרפקות. כדוגמא לדבר, בחור קיבל תשובה לא טובה מהרופא. כששמע את הדברים הוא לא בכה, אבל כשהגיע הביתה וסיפר את הדברים לפני אביו, פרץ בבכי רם. אין זה בכי של כאב וצער על הידיעה, שהרי כששמע זאת מהרופא הוא לא בכה. זוהי בכיה של קירבה ושייכות. המשתפך בתפילה לפני אביו שבשמים, לפני א-ל

רחום וחנון, למי שכולו חסד ורחמים, זו תפילה של קירבת אלוקים, והיא השוברת את כל המחיצות ובפניה אין השערים נעולים.

גם לגברים וגם לנשים ניתן כוח התפילה. אך הכוח המיוחד של הנשים בתפילה הוא כוח הבכיה. "היזהרו בנשותיכם שדמעתן מצויה". התכונה הרגשית והנטייה לבכי, נועדה לתפקיד הקשה של פתיחת שערים ע"י דמעות.

בשנת תשל"ז רצתה הממשלה לחוקק חוק המתיר הפלות. מי שכיהן כשר המשפטים אז, שמואל תמיר ז"ל, היה מראשי התומכים בחוק זה, אשר הוא כמובן מנוגד לדעת התורה. לכן, כחלק מן המאבק של הח"כים החרדים בחוק, הוחלט על שיגור משלחת אל השר ולנסות לשכנע אותו לשנות את דעתו.

בין חברי המשלחת היו רבי מיכל שטרן, רבה של "עזרת תורה", ורבי רפאל לוין, בנו של הצדיק רבי אריה לוין זצ"ל. מאחר שהרבנים ידעו כי רבי אריה לוין היה אהוב מאוד בקרב חוגי הלח"י והאצ"ל, אשר שר המשפטים נימנה עליהם, הם קיוו שהימנותו של בנו על חברי המשלחת תדבר אל ליבו של השר.

יומיים לפני הפגישה המיועדת, התקשר רבי רפאל לוין אל כל חברי המשלחת ושח להם: "דעו, כי פגישה זו היא פגישה גורלית מאוד! לקחנו על עצמנו משימה כבדה מאוד, ומי יודע אם נצליח לעמוד בה?! אנחנו חייבים לקרוע את השמיים בתפילות! אנו מוכרחים לעשות מאמצים כבירים בתפילה, משום שאין לנו שום סיכוי... וכי מדוע שיקשיבו לנו?"

ואכן, תפילות רבות הושקעו למען מטרה זו, ובהגיע השעה המיועדת צעדו חברי המשלחת כשתפילה על שפתותיהם אל ביתו של שר המשפטים. בתחילתה של הפגישה התבקש כל אחד להציג את עצמו. כשאמר רבי רפאל את שמו, וציין את שם אביו, נהרו פניו של שמואל תמיר והוא אמר: "הו, רבי אריה הוא הרי הרב שלנו!" וכיבד את רבי רפאל להציג את בקשתם לפניו. רבי רפאל ביקש לספר לו סיפור קטן שאירע עם אביו:

באחד הימים נקשו על דלת ביתו שני בני זוג אשר חזותם החיצונית העידה עליהם שאינם שומרי תורה ומצוות.

משנכנסו פנימה שטחו לפניו את שאלתם: זה לא מכבר הרתה האישה, ובעלה,
אשר החליט כי לימודי הרפואה שלו אינם עולים בקנה אחד עם הולדת ילדים,
מבקש שהיא תפיל את עובריה. האישה מתנגדת לכך בכל תוקף, ומאחר שנתגלו
ביניהם חילוקי דעות אלו, הם החליטו לגשת אל רבי אריה לויין כדי שיכריע בנידון.

ישב רבי אריה שעה ארוכה עם בני הזוג ותיאר להם את גודל המעלה בהבאת ילד
יהודי לעולם... והוסיף לדבר על ליבם כשהוא פורט על נימים רגישים ומתאר עד
כמה יועיל להם בן זה לעת זיקנתם...

דבריו היוצאים מן הלב נכנסו ללב הבעל, והוא החליט לקבל את דעת הרב
ולהימנע מהפלה.

רבי רפאל לויין הרים את עיניו אל שר המשפטים, שמואל תמיר, ואמר: "המשכו
של הסיפור היה, כי כעבור חודשים אחדים נולד לבני הזוג בן, ושמו נקרא בישראל:
שמואל תמיר..."

שר המשפטים נדהם. הוא מיהר להתקשר לאימו ושאל אותה: "האם כך אכן
התרחשו הדברים?"

מעבר לקו ענתה לו אימו בהתנצלות: "אכן כן, עליך להבין אותנו, הזמנים אז היו
אחרים... קשים מאוד..."

הוא ניתק את השיחה ובפנותו אל חברי המשלחת אמר: "אל דאגה. כל עוד אני
הוא שר המשפטים חוק זה לא יעבור בכנסת!"

כאשר יצאו הרבנים המרוצים החוצה, שאל רבי מיכל שטרן את רבי רפאל לויין:
"הרי הסיפור הזה היה ידוע לך גם לפני שלושה ימים כבר אז ידעת שיש בידך את
הקלף המנצח. ואם כן, למה צלצלת אלי וביקשת שאתפלל? למה סבור היית
שהמצב הוא כה קשה וצריכים להתפלל. והרי 'נשק יום הדין' היה בידך!"

השיב לו הרב לויין: "סיפור פה, סיפור שם... אך לולי התפילות לא הייתה לנו שום
הצלחה! חושב אתה שהסיפור הצליח? לא ולא! דע לך, כי התפילה שלנו ניצחה
ובלעדיה לא היה הסיפור, מוצלח ככל שיהיה, משיג את מטרתו!"

כ"ז . "וְאֵנִי נִתְתִּי לְךָ שְׂכָם אֶחָד עַל-אֶחָיִךְ אֲשֶׁר לְקַחְתִּי מִיַּד הָאִמְרֵי בְּחָרְבֵי
וּבְקִשְׁתִּי." (מח,כב)

וכי בחרבו ובקשתו לקח, והלא כבר נאמר (תהילים מד. ז): כי לא בקשתי אבטח
וחרבי לא תושיעני. אלא חרבי זו תפילה, קשתי זו בקשה (ב"ב קכ"ג).

אונקלוס: בחרבי ובקשתי בצלותי ובבעותי.

ובמדרש רבה (ויחי צו'): בחרבי ובקשתי במצוות ובמעשים טובים.

רש"י: בחרבי ובקשתי היא חכמתי ותפילתי.

ונשאלת השאלה מדוע הניח רש"י את דברי התרגום, התלמוד והמדרש גם יחד?
ומה עניין חכמה לכאן, חכמה מה זו עושה, ולא עוד אלא שהקדים רש"י בפירושו
את החכמה לתפילה?

אלא, הסביר הגה"ק בעל האבן האזל זי"ע – דבר גדול בא רש"י ללמדנו: כי צריך
האדם למידה נכונה של חכמה ודעת עליון לדעת על מה להתפלל. כי יש שאדם
מתפלל לפני המקום שימלא רצון כלשהו משלו, שהוא בשכלו הקט חושב כי
לטובתו הוא, ואינו אלא לרעתו. לכן צריך האדם חכמה מיוחדת בשביל לדעת על
מה ואיך להתפלל, ולפעמים לא צריך להגיד משהו מסוים, אלא לבקש שה' ינחנו
בדרך הישרה והרצויה!

ולמד זאת רש"י מאנשי כנסת הגדולה: מיד אחרי שלוש הברכות הראשונות של
תפילת שמונה עשרה, שהן סידור שבחו של מקום הקדימו הם ברכת "חונן הדעת",
"חננו מאתך חכמה בינה ודעת" לפני שמבקש על צרכיו. וכן אנו מתפללים
בתפילת "יהי רצון" של ברכת החודש "שימלא ה' כל משאלות לבנו לטובה", כי
לפניו יתברך נגלו כל תעלומות והוא יודע איזה משאלה היא טובה ואיזו לא...

כ"ח . "וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל-בָּנָיו וַיֹּאמֶר הֲאֶסְפוּ וְאֶגִּידָה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר-יִקְרָא אֶתְכֶם
בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים." (מט,א)

רש"י: ביקש לגלות את הקץ ונסתלקה ממנו שכינה.

פירש השל"ה הק' ביקש יעקב לגלות את קץ הגלות, אמר להם "האספו!" כי אי אפשר לקץ שיבוא כשיש ביניכם שנאת חינם, אלא אתם צריכים להיות כולכם באסיפה אחת באגודה אחת!...

ובשם הרה"ק מקוצק זי"ע נאמר: "האספו ואגידה לכם" כלומר כאשר כל אחד יהיה בעצמו כאין וכאפס בבחינת "האספו", אז "ואגידה לכם" תזכו להיות מאוגדים ומאוחדים, וזה יביא "את אשר יקרא אתכם באחרית הימים" לביאת משיח צדקנו...

ואילו הרה"ק רבי ישראל מרוזין זי"ע אמר: יידלעך תדעו! דלפני ביאת המשיח, יחזור על עצמו הדבר שהיה בהר הכרמל, שירד אש מן השמים לאליהו הנביא. אלא שלעתיד לבוא האש ירד לנביאי הבעל... ויצטרכו לטפס על קירות חלקים כדי להחזיק עצמם באמונה!...

והוסיף ואמר: שהעצה לזה הוא "האספו ואגידה לכם" התכנסו ותעשו אגודה אחת, "את אשר יקרא אתכם בזמן ההוא כש"יקרא" אתכם, מלשון אשר קרך, כשהבעל דבר יקרר אתכם, "באחרית הימים" לפני ביאת המשיח. והעצה לזה היא אחת: "האספו"!!!

דורשי רשימות מצאו חיזוק וסיוע לדברים הנ"ל מדיוק נפלא בפסוק: שהרי לפי פשוטו של מקרא שיעקב אסף את בניו ורצה לספר להם מה שיקרה באחרית הימים – בקץ הגלות, היה צריך לכתוב האספו ואגידה לכם את אשר "יקרה" ב"הא" ולא באל"ף?

אין זאת אלא שהכוונה היא אמנם לקריאה ב"אלף". יעקב התכוון להגיד לבניו את הקריאה של באחרית הימים הסיסמא והדרישה של הימים ההם. וזו: "הקבצו ושמעו בני יעקב", התאגדו והתאחדו, כי התרופה המועילה ביותר לחבלי משיח היא אחדות ישראל!...

כ"ט . 'רְאוּבֵן בְּכָרִי אֶתְּהָ... יִתֵּר שְׂאת וְיִתֵּר עָז פָּחוּ כַּמִּים אֶל-תּוֹתֵר... (מט', ג')-

(ד')

הסבלנות משתלמת!!!

יתר שאת – מפרש רש"י: ראוי היית להיות יתר על אחיך בכהונה, לשון נשיאות כפים.

ויתר עז – במלכות כמו וייתן עוז למלכו. ומי גרם לך להפסיד כל אלה??.

פחו כמים – הפחו והבהלה אשר מהרת להראות כעסך כמים הללו הממהרים למרוצתם. ע"כ.

והנה יש להדגיש, כי לא שיעקב אבינו לקח מראובן את הכהונה והמלכות, אלא שראה ברוח הקודש שירד ראובן מגדולתו ונסתלקו ממנו מדרגות אלו. כלומר: יתרונות אלו, שהיו שייכים לראובן מפאת קדושת לידתו יתר על אחיו – כי היה בכורו, כוחו וראשית אונו של יעקב אבינו ע"ה. וע"י קדושה זו היה זוכה הוא ובניו אחריו לדורותיו עד עולם, להיות כהנים לה' בעבודת בית המקדש ולישא כפיהם לברך את העם בכל דור, וגם זוכים ליתר עז, שיקבל שבטו של ראובן את הממלכה והממשלה בישראל. היש לך זכויות גדולות מאלו שהיה ראובן ראוי להם? כל זה איבד והפסיד! ניטלו ממנו ולא ישובו אליו עוד!

וכל כך למה? מה גרם לו כל זאת? פחו כמים – הפחו והבהלה אשר מיהרת להראות כעסך!

ואם נחדד את הדברים נבין את עיקר העונש. לכאורה עיקר הפגם היה משום שבלבל יצועי אביו. א"כ מה זאת שהוכיחו יעקב על הפחו כמים ורק אח"כ על יעלית משכבי אביך? אלא ברור ומפורש כאן שלא על עצם המעשה נידון בעונש גדול כ"כ, אלא על הכוח שהביא לידי מעשה זה, והוא הפחו והבהלה שמיהרת להראות כעסך. כלומר: שיתכן שאפי' אם היה עושה אותו מעשה שעשה אבל במחשבה מתונה יותר בלא פחו, לא היה מפסיד את הכהונה והמלכות! ויתרה מכך מה שניטלו ממנו כל יתרונות אלו זה מחמת כוח מדת הפחו ולא מחמת עונש, משום שכוח מידה זו של פחו אינו מתאים למלך ולכהן. ולכן אין הוא ודורותיו יכולים לקבל זאת על אף שעשה תשובה.

ובשם החפץ חיים אומרים, שאמר על זה, שתשובה מועילה למחוק את החטא כדוגמת מכונת כביסה שמנקה את הבגדים אבל כפתורים חדשים אין המכונה

תופרת... וכן כאן אמת כי תשובה מצילה את האדם מן העונש אבל לתת לו יתרונות של כהונה ומלכות על זה לא הועילה תשובתו!!!
מבהיל על הרעיון!

ל . על מנהיגות והחלטה קשה (וגבורה) (מט,א)

"ויקרא יעקב אל בניו, ויאמר: האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים" יעקב מכנס את בניו, ומברך אותם. הוא יודע כי באוויר מרחפת שאלת העדיפות בין הבנים. יהודה מחד משוכנע שזכותו כאח בוגר וכמנהיג לזכות בברכה המועדפת, ומאידיך יוסף שוקד על זכאותו להיות האח הבכיר אות על אהבת אביו וגדלותו ונחישותו בבית פרעה.

יעקב חש כי ברכתו שלו גורלית לחיי האומה כולה, ולכן אינו פוסח על אף אחד מן האחים. אולם עם זאת, ניתן להבחין כי הברכות ליוסף וליהודה ארוכות מברכות שאר האחים. אין ספק כי יעקב מכיר בעוצמתם של הללו, ועל כן הוא מרעיף עליהם שלל ברכות. אך הסתירה עומדת בעינה, מי מבני יעקב הוא המועדף?? את מי רואה יעקב כממשיכו הנצחי וכמוביל את האומה הישראלית??

בבואו של יעקב לברך הבנים, הוא מצויד בברכת אביו, יצחק. כזכור, הברכה מתחלקת לשני גורמים: גורם ההנהגה: "יעבדוך עמים וישתחוו לך לאומים", וגורם השפע: "ויתן לך האלקים מטל השמיים ומשמני הארץ". באחרית ימיו, על יעקב להוריש את ברכתו לבניו. בכדי לא לקפח אף אחד משני בניו הבכירים, הוא חוצה את ברכת אביו לשתי ברכות שונות. יהודה, כפי שנראה עד עתה הוא בעל העז, הוא איש העוצמה, הוא נזר המנהיגות. לעומתו יוסף, אשר גם לו תפקיד מהותי בהתפתחות האומה היהודית, כולו שפעה ועושר. יעקב, בהכירו את תכונות בניו ואת מיוחדותם ושונותם, מעניק ברכותיו איש איש לפי תכונותיו סממניו ומאפייניו. ברכת הרוח והמנהיגות ניתנת ליהודה: "אתה יודוך אחיך... וישתחוו לך בני אביך גור אריה יהודה... לא יסור שבט מיהודה". ברכת שמיים מעל, ברכת השפע וברכת הפריזון מוענקת ליוסף: "את שדי יברכך, ברכות שמים מעל, ברכות תהום רובצת תחת".

נראה איפוא, כי יעקב נמנע מלפסוק בסוגיה סבוכה שכזו. הוא מותיר להיסטוריה לעשות את שלה, ולהוכיח מי מן האחים הוא הבכיר.

ל"א . "כִּי בְּאֶפֶס הָרְגוּ אִישׁ וּבְרַצְנָם עָקְרוּ-שׁוֹר" (מט,ו)

נאמר ברש"י: כי באפס הרגו איש, אלו חמור ואנשי שכס וכו'. וברצונם עקרו שור, רצו לעקור את יוסף שנקרא שור.

כאשר אדם עובר עברה – אומר רבי אברהם פאלאג'י בשם אחד מגאוני צפת, רבי יוסף שאול, נכדו של הרב הגאון פתחי נדה – מוטב שיעשה אותה בשוגג, ללא כונה לעבור עברה. אולם כאשר האדם עושה מצוה, טוב שיעשה אותה עם כונה. אלא שיש אדם שהוא ביש מזל, שהופך את היוצרות ועושה עברות עם כונה גדולה, ואת המצוות הוא עושה בלי שום כונה.

והנה, הריגת אנשי שכס, בגלל העברה שעברו, היתה בגדר מצוה. אולם איך היא נעשתה? "באפס" – עם כל הכעס, ולא בכונה לעשות מצוה. לעומת זאת כשמכרו את יוסף – מעשה שהוא עברה, עשו את הדבר עם כונה: "וברצונם עקרו-שור". זו היתה, אפוא, הטענה כלפיהם: מדוע כך נהגתם, ש"באפס הרגו איש וברצונם עקרו שור"? אם לא היתה לכם ברירה אלא לעשות את הדברים הללו, לפחות הייתם הופכים את היוצרות, "באפס עקרו שור וברצונם הרגו איש"... את יוסף הייתם מוכרים עם כעס, ואת אנשי שכס הורגים ברצון

ל"ב . " וַיֵּרָא מְנַחֵה כִּי טוֹב וְאֵת-הָאָרֶץ כִּי נִעְמָה וַיֵּט שְׁכֵמוֹ לְסָבֵל וַיְהִי לְמַס-עֶבֶד." (מט,טו)

וברש"י, 'זיט שכמו לסבול' עול תורה, 'למס עובד' לפסוק להם הוראות של תורה וסדרי עיבורין שנא' ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל ראשיהם מאתים. מאתים ראשי סנהדראות העמיד וכל אחיהם על פיהם.

הרי מבואר דבזכות ראיית המנוחה והטיית שכמם לסבול עול תורה זכו בני יששכר שיצאו מהם מאתיים ראשי סנהדראות והעמידו תורה לכל אחיהם.

ולכאורה יש לעיין דהלא מצינו שכל ישראל קבלו עליהם עול תורה כפי שנצטוינו תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, ומהי מעלתם של בני יששכר שזכו דוקא

הם למעלות אלו בזכות עול תורתם. ונראה, בהקדם דברי הרמב"ם (פ"ג הל' ת"ת הי"ג) כתב אף על פי שמצוה ללמוד ביום ובלילה, אין אדם למד רוב חכמתו אלא בלילה, לפיכך מי שרוצה לזכות בכתר התורה יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפילו אחד מהן בשינה ואכילה ושתיה ושיחה וכיוצא בהן, אלא בתלמוד תורה ודברי חכמה, אמרו חכמים אין רינה של תורה אלא בלילה שנאמר קומי רוני בלילה.

ויל"ד דשעות היום ושעות הלילה שוות הן ללימוד התורה, וכן מהו שכתב הרמב"ם אין רינה של תורה אלא בלילה, ומדוע אינה זו אינה אלא בלילה.

ואשר י"ל, דמצינו שתי בחינות בתורה, בחינה של 'תורה צוה לנו' ובחינה של 'כתבו לכם השירה', ויש להגדיר מהו ההבדל בין יום ולילה. ונראה שההבדל הוא בכך שהיום הוא זמן שנקבע בבריאה לעסק, שבו כל עסקי העולם נעשים, חיי המסחר והאומנות ולימוד בבתי חכמה של גויים זמנם הם ביום, וכל מה שהאדם צריך לעסוק בו הוא עוסק ביום. ואילו הלילה בעיקרו אינו זמן עסק אלא זמן מנוחה שבה נח האדם בביתו מעבודתו ומעסקיו, שכן הלילה הוא זמן המנוחה של האדם.

מעתה נראה, ד'רינה של תורה' שעליה אמר הרמב"ם שאינה אלא בלילה, זוהי בחינת ה'שירה' שבתורה שהיא הבחינה העליונה של התורה, כאשר אינו עוסק בתורה רק בכדי לקיים את המצוה, אלא מפני שהיא שירת חייו וממלאה את נפשו. כאשר האדם לומד תורה בלילה שבו כל העולם נמצא במנוחה, הרי זה אות וסימן שאצלו התורה היא שירת חייו, כי גם המנוחה והשלווה והשעשוע שלו הם התורה, על כן אמר הרמב"ם 'אין רינה של תורה אלא בלילה'.

וביותר חידש הרמב"ם, שאי אפשר לזכות לכתרה של תורה בלימוד שהוא רק בבחינת 'תורה צוה לנו', אף שמקיים בכך כמובן מצות ת"ת, ובכדי לזכות בכתרה של תורה צריך האדם ללמוד תורה בבחינת 'שירה', ולכן הדגיש הרמב"ם כי 'מי שרוצה לזכות בכתר התורה יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפילו אחד מהן בשינה ואכילה ושתיה ושיחה וכיוצא בהן, אלא בתלמוד תורה ודברי חכמה, ולכן אין אדם לומד רוב חכמתו אלא בלילה, כי לימוד התורה הנלמד כשירת חייו, הוא לימוד בבחינה מעולה יותר מאשר בלימוד שנובע רק מהחיוב לעסוק בתורה שנצטוינו בסיני.

ולהכי י"ל דכיון שבני יששכר נטו שכמם לסבול לקבל עול תורה אף בשעות מנוחתם והוכיחו שקיימו התורה כשירת חייהם לכך הם זכו לכתרה של תורה כדברי הרמב"ם, ומהם יצאו סנהדראות לכל אחיהם.

ל"ג . "ויעש לאביו אבל שבעת ימים" (נ,י)

מובא בירושלמי מועד קטן (יב, ב) 'מניין לאבל מן התורה שבעה, שנאמר ויעש לאביו אבל שבעת ימים.

ומקשים 'ולמידין דבר קודם למתן תורה', וכלומר אולי משניתנה תורה נתחדשה הלכה אחרת באבלות, ואיך למדין מיוסף שהיה קודם מתן תורה.

וצ"ע שהרי אבלות יוסף היתה קודם הקבורה, וא"כ מדוע מקשה הירושלמי רק מחמת שהיתה האבלות קודם מתן תורה ולא מקשה מחמת שהיתה אבלות שקודם לקבורה, ושמה אחר קבורה נתחדשה דין אבלות אחרת.

ונראה לתרץ: שטעם הדבר שאין האבלות מתחלה עד אחר סתימת הגולל, הוא משום דהאבל עדיין אונן, כיון שהוא צריך לטפל במתו ולא חלה עליו מצות אבלות, שהרי הוא פטור מכל המצוות. וזהו הטעם שלא הקשה הירושלמי מזה, שהרי לפני מתן תורה לא היה מצות אנינות וכן לא היה מצות קבורה, א"כ שייך שיחול האבלות מיד, ונמצא שקודם מתן תורה שווה דין האבלות שקודם הקבורה לדין האבלות שאחר הקבורה, ולכן הקשה רק מחמת שהיה זה קודם מתן תורה, ושמה אחר מתן תורה נתחדשה הלכה אחרת באבילות.

ל"ד . "אנא שא נא פשע אחיך וחסאתם... ויאמר אליהם יוסף אל-תיראו פי התחת אלקים אני." (נ,יז-כ)

בספר "מעדני מלך" מובא הסבר נחמד. נראה לרמז, דהנה ידוע המעשה שהיה אצל הבעל שם טוב הק' זי"ע שבאה לפניו עקרה אחת ושפכה שיח במר נפשה שיתפלל בעדה שתיוושע בזרע של קיימא. והשיב לה הבעש"ט הק', למה את בוכה, אם היה יודע הקב"ה שיצא ממך בן הגון אשר ילך בדרך הישר, בוודאי היה לך בנים, ומזה שאת עקרה, היא ראייה גדולה שבוודאי הבנים יהיו רשעים רעים וחסאים, על כן מוטב לך שתשארי עקרה כל ימך מלהיות לך בנים שאינם מהוגנים...

וזה שאמר יעקב לרחל (בראשית ל. ב) "התחת אלהים אנכי", פירוש, וכי יודע אני עתידות כמו הקב"ה, שאדע אם תצא ממך בנים מהוגנים או לאו, אם כן למה לך להתרעם על שמנע ממך פרי בטן.

וזה שאמר יוסף לאחיו כאן, אל תיראו שאעשה עמכם איזה דבר רע, כי התחת אלהים אני, (בניחותא), היינו שאנכי בן של רחל שאמר לה אבי התחת אלקים אנכי, ואם היה יודע הקב"ה שאני איש רע ואתנהג עמכם כאיש בליעל לא היה נותן לאמי פרי בטן, ולא נולדתי, וכהיום שנולדתי מאמי רחל שהיתה כמה שנים עקרה, והקב"ה עזרה בזרע של קיימא, בוודאי ידע השי"ת שאתנהג בדרך הטוב והישר, אם כן אין אתם צריכים לפחוד ממני...

ל"ה . וַיָּמָת יוֹסֵף בֶּן-מֵאָה וָעֶשֶׂר שָׁנִים וַיַּחַנְטוּ אֹתוֹ" (נ,כו)

בראשית רבה(פרשה ק, ד): למה מת יוסף לפני אחיו רבי אמר על שחנט את אביו, ומה טעם נענש יוסף על שחנטו את אביו והרי אדרבה מחמת כבוד אביו עשה כן, וכמו שפירש האור החיים שעשה כן כי כן משפט הנכבדים.

ביאור הדבר יתפרש לפי הטעם המובא בזוהר למה חי דוד המלך שבעים שנה, ומובא בזוהר (וישלח נה) שדוד קיבל שנותיו מן האבות, מאברהם קיבל חמש שנים מיעקב י"ח ומיוסף ז'.

והנה נחלקו בגמ' (תענית ה, ב) שאמר רבי יוחנן, יעקב אבינו לא מת, ורב נחמן הקשה על כך וכי בכדי ספדו ספדנייא וחנטו חנטייא?

ואם נאמר שיעקב לא מת נמצא שהיה נותן משנותיו לדוד אפי' שהוא עצמו לא החסיר משלו שהרי לא מת?

אכן למ"ד שמת ודאי היינו שהחסיר משנותיו לדוד.

ומעתה היינו דברי המדרש שכיון שיוסף חנט את אביו נמצא כי סבור הוא שמת יעקב וא"כ צריך ליתן משנותיו שלו לחיי דוד, וכמו"כ יוסף היה צריך שיתקצרו שנותיו כדי ליתנם לדוד.

רש"י מפרש: "למה פרשה זו סתומה? לפי שכיוון שנפטר יעקב אבינו, נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד". ראשית, "פרשה סתומה" – מה היא? הפרשיות כתובות בספר התורה כך, שבין אחת לשנייה או שמבדיל רווח של תשע אותיות, אך הפרשה השנייה מתחילה ממש באותה שורה בה מסתיימת הפרשה הקודמת (כמו בפרשתנו שהמלים "ויחי יעקב" מתחילות באותה השורה בה מסיימת הפרשה הקודמת "ויגש" במלים "ויאחזו בה ויפרו וירבו מאד" – אך עם רווח של תשע אותיות) – וזוהי "פרשה סתומה", או שהפרשה החדשה מתחילה בשורה חדשה בספר התורה, וזוהי "פרשה פתוחה". נחזור לפירוש רש"י דלעיל ונקשה – הרי שיעבוד מצרים לא החל מיד עם פטירת יעקב, אלא רק אחרי פטירת יוסף, אם כן, מה מיהר לקשר בין פטירת יעקב לשיעבוד מצרים? אלא פירושו הוא, שכל זמן שיעקב אבינו היה בחיים, הוא טרח להזכיר לבני ישראל, ש"לא לעולם חוסין", וכי הימים הטובים לכאורה במצרים, הם רק מבוא לקראת הצרות והשעבוד שעוד צפוי להם שם. ברגע שנפטר יעקב, "נסתמו עיניהם ולבם של ישראל", הם לא הרגישו בצרות העומדות להתרגש עליהם. רבי שמשון רפאל הירש ציין את העובדה שהפרשה "סתומה" ולא הובלטה כפרשה "פתוחה" ועצמאית בכך, שהתורה באה ללמדנו, שאף ששבע עשרה השנה שהיה יעקב במצרים היו עבורו שנים טובות לכאורה, הרי שמבינה לאומית, היו אלה שנים פחותות ערך לעומת השנים הקשות עבורו, בהן עמד בניסיונות קשים שזיכו אותו בשם "ישראל". ורבי יהודה אריה לייב העל ה"שפת אמת" הוסיף נופך מעניין משלו ואמר כי אומנם שיעבוד הגוף החל רק לאחר מות יוסף, אבל עם פטירת יעקב "נסתמו עיניהם ולבם" – נסתתרה מהם האמת הפנימית, עד שלא היו רואים ומרגישים את טומאת מצרים, אלא רק מתלהבים מהברק החיצוני של החיים שם. וזהו עיקר הגלות והשיעבוד. (מתוך: "תורת עם", הרב מנחם הכהן, הוצאת מודן).

ל"ז . ברכת הנערים – "וידגו לרוב בקרב הארץ"

מה גדים הללו גדלים במים כיוון שיורדת טיפה אחת מלמעלה מקבלים אותה בצימאון כמו שלא קיבלו טיפה של מים מימיהם, כך הם ישראל – גדלים במים בתורה. כיוון שהם שומעים דבר חדש מן התורה, הם מקבלים אותו בצימאון כמי שלא שמעו דבר תורה מימיהם. (בראשית רבה צז).

ל"ח . נאמנים למקור – "ויקח את שני בניו עמו"

וכי לא די היה לכתוב "ויקח יוסף את שני בניו"? בשביל מה הוסיפה את המלה "עמו"? אלא באה התורה להבהיר לנו, שהם היו "בראש אחד", האב ובניו. ולא סתם, שנהוג בישראל לברך את הבנים הן בעת שנכנסים בבריתו של אברהם אבינו והן מידי ליל שבת בברכת "ישימך אלקים כאפרים וכמנשה". במה זכו השניים? בכך, שאף שגדלו עם "כפית של זהב" בארמונות מצרים, בתוך השחיתות שפשתה שם, לא סיגלו אפרים ומנשה לעצמם כלום מאורחות הגויים הקלוקלות אלא נשארו נאמנים לחינוך היהודי הטוב שקיבלו בבית. וזו מהות הברכה של אב לבנו: שיישאר, בכל מצב, נאמן ליהדותו ולזהותו.

ל"ט . לא להקדים את המאוחר – "אשר יקרה אתכם באחרית הימים"

ביקש יעקב לגלות לבניו את הקץ, כדי להקל עליהם את עול הגלות, כיוון שכאשר יודעים מתי קץ הגלות, קל יותר לשאת את הצרות. ונסתלקה ממנו השכינה, מפני שאין השכינה סובלת התערבות בדרכיה בהנהגת העולם. (עפ"י רבי שמחה בונים מפשיסחה). ובאותו עניין ממש אומר רבי מנחם מנדל מקוצק: צדקה עשה הקב"ה עם ישראל, שעיקב בידו של יעקב לגלות את הקץ לבניו. מוטב שישראל לא יידעו מתי יבוא משיח צדקנו. רוצים הם משיח? שישתוקקו אליו ויחכו לו בכל יום שיבוא.

מ . מעשה שהיה (א) הצדיק רבי שמחה בונים מפשיסחה היה בשנות חייו

האחרונות עיוור, וכהביאו לפניו בערב יום הכיפורים את נכדיו לברכם, חיבקם ונישקם תחילה. וכך אמר: אצל יצחק אבינו אנו מוצאים שלאחר שכהו עיניו מראות, אמר ליקב בנו: "גשה נא ושקה לי בני". כיוצא בכך אנו מוצאים אצל יעקב בעת זקנתו, ככתוב: ועיני ישראל כבדו מזוקן...ויגש אותם אליו וישק להם וחיבק להם. וכל כך למה? כי בשעה שאדם מבקש להתקשר עם זולתו, די לו לשם כך בחוש הראייה, שכן אנשים מתקשרים זה לזה, כשהם מביטים איש בעיני רעהו. אולם, כשאדם מאבד, לא עליכם, חוש חשוב זה שהקב"ה העניק לו ברוב חסדו – צריכה להתקשרות לבוא בדרך של חיבוק ונישוק. (מתוך: אמרות חכמה על התורה).

מ"א . מעשה שהיה (ב) ר' חיים סולובייצ'יק, רבה של בריסק, השתתף פעם באסיפה, וממש לא אהב את המשימות והתככים ששמע כי מתנהלים מאחרי הפרגוד. אמר אז למקורביו: תמיד התקשיתי שעל הפסוק: "היאספו לכם ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים", מובא בילקוט שמעוני מהו "היאספו" – היטהרו. כשם שאתה אומר "ותיסגר מרים ואחר תאסף" ומניין ש"האספו" מלשון טהרה? אלא, כנראה יכול כל יהודי כשלעצמו להיות נקי וצדיק, אבל כאשר מתאספים לאסיפה, מיד נכנס לפעולה יצר הרע של מחלוקות ותככים, רכילויות ומזימות. לכן בירך יעקב את בניו: "היאספו" – היטהרו, שייצאו טהורים מכל האסיפות האלה.

מ"ב . "ויברך את יוסף ויאמר האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו אברהם ויצחק האלהים הרעה אתי מעודי עד היום הזה" (מ"ח, ט"ו)
מסביר המלבי"ם את השימוש במילה "הרעה" בכך שהנהגתו של הקב"ה עם יעקב הייתה כדרך רועה צאן. ממש כפי שרועה הצאן אינו מביט על מעשיהם של הצאן, אם זכאים המה למרעה או לא, כן ה' יתברך היה רועה אותי ודאג לפרנסתי ברווח, כדי סיפוקי.

מ"ג . "וירא מנחה פי טוב ואת הארץ פי נעמה ויט שכמו לסבל ויהי למס עבד" (מ"ט, ט"ו)
"וירא מנחה כי טוב", אימתי זוכה אדם למנוחה אמיתית? רק אם "ויט שכמו לסבול", אם נוטל הוא על עצמו שיוכל לסבול את הכל, אם האדם סבלן הוא – הריהו זוכה למנוחה אמיתית (הרה"ק מהר"י מוורקא זצ"ל)

מ"ד . יעקב מברך את בניו
בטרם מותו, מברך יעקב את בניו ונכדיו; בטקס מפואר נקבר יעקב במערת המכפלה; יוסף מת אף הוא שנות חייו של יעקב: מאה ארבעים ושבע. מתוכם, הוא בילה את שבע-עשרה שנותיו האחרונות בארץ מצרים ליד יוסף בנו האבוד והאהוב. בטרם מותו, חושש יעקב שהמצרים עובדי האלילים יהפכו את קברו למקום פולחן, והוא משביע את יוסף שיעלה את ארונו לקבורה בארץ כנען. יוסף נשבע לעשות זאת. יעקב נופל למשכב, ויוסף ממהר לקחת את בניו מנשה ואפרים להתברך מפיו של יעקב. "אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי" אומר לו יעקב. לאחר שהוא מנשק ומחבק את נכדיו, מניח יעקב את ידו הימנית על אפרים הבן הצעיר, ואת ידו השמאלית על מנשה הבן הבכור. הוא מברך אותם, ובין היתר

אומר: "המלאך הגואל אותי מכל רע יברך את הנערים, ויקרא בהם שמי ושם אבותי, אברהם ויצחק, וידגו לרוב בקרב הארץ".

יוסף, שחושש שאביו כבד הראיה התבלבל בין האחים, מנסה "לתקן" את הטעות ולהניח את ידו הימנית של אביו על מנשה הבכור. אך יעקב מבהיר לו כי הוא עשה זאת בכוונה תחילה. גם מנשה יגדל ויהיה לעם, אך אפרים הצעיר יגדל ממנו, הוא מסביר ליוסף.

בטרם מותו קורא יעקב לבניו, מברך אותם, מוכיחם על מעשיהם ומציין את תכונות הנפש שלהם. דברי ברכה אלו עוד יתגלו כנבואה שחזתה היטב את העתיד.

✓ לראובן, בנו בכורו, מזכיר יעקב את חטאיו ואת מידת הכעס שלו;

✓ שמעון ולוי היו אלו שהרגו את תושבי שכם ב"מעשה דינה", ואף ביקשו להרוג את יוסף;

✓ יהודה נמשל לאריה וללביא, ומבניו יעמדו מלכים לישראל עד המלך המשיח;

✓ שבט זבולון ישכון לחוף הים ויעסוק במסחר;

✓ בני-בניו של יששכר יעסקו בתורה;

✓ מדין יעמוד השופט שמשון, שיושיע את העם היהודי;

✓ שבט גד יהיו חלוצים במלחמות ישראל;

✓ אשר יתברך בזיתים משובחים ובשמן;

✓ השטח שיקבל שבט נפתלי יתברך בפירות שימהרו להבשיל;

○ ליוסף מעניק יעקב ברכות רבות, "בן פורת יוסף, בן פורת עלי עין",

ומפרט את היסורים שהיו מנת חלקו;

○ והבן הצעיר, בנימין, נמשל לזאב ומצאצאיו יקומו מנהיגים שיושיעו את ישראל בעת צרה.

לאחר-מכן שב יעקב ומברך את כל בניו כאחד, מצווה אותם לקבור אותו במערת המכפלה – שם נקברו אבותיו, אמהותיו ואשתו לאה, אוסף רגליו אל המיטה ונאסף אל עמיו.

יוסף בוכה ומנשק את אביו; לאחר שחונטים את גופתו של יעקב, מבקש יוסף מפרעה רשות לעלות לארץ כנען ולקבור את אביו. פרעה מעניק את הרשות המיוחלת.

בטקס רב-רושם יוצאים האחים עם כל עבדי פרעה וזקני ארץ מצרים לקבור את יעקב. מלכי כנען והאומות הסמוכות אף הם מצטרפים לטקס הלוייה ולאבל הכבד.

כששבים אחי יוסף למצרים, הם חוששים שכעת, לאחר שאביהם נפטר,

יחליט יוסף להתנקם בהם על כך שמכרו אותו לעבד. הם מתחננים לפני יוסף שימחל להם, והוא אומר "התחת אלוקים אני?" הוא מצייץ כי העובדה שנמכר היתה מאת האלוקים, על-מנת שיוכל לפרנס את אחיו בשנות הרעב הכבד.

בטרם נפטר, מצווה יוסף לאחיו שכאשר יגאל אותם האלוקים והם יצאו ממצרים, יקחו עמם את עצמותיו. יוסף מת בן מאה ועשר שנים.

מ"ה . בקשתו של יעקב אבינו להיקבר בארץ ישראל

" ויקרבו ימי ישראל למות ויקרא לבנו ליוסף ויאמר לו אם נא מצאתי חן בעיניך שים נא ירך תחת ירכי ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים: ושכבתי עם אבתי ונשאתני ממצרים וקברתני בקברתם ויאמר אנכי אעשה כדברך:

ויאמר השבעה לי וישבע לו וישתחו ישראל על ראש המטה: "

ונשאלת השאלה, מדוע ביקש יעקב להיקבר בארץ ישראל, במקום בו נקברו אבותיו, אברהם ויצחק?

מדוע זה היה כה חשוב עד שקרא אליו את יוסף, ואפילו ביקש ממנו להישבע על כך?

לפני שנבין את התשובה, נלמד מדרש יפה במדרש תנחומא.

מעשה ברבי ור' אלעזר שהיו מהלכין בפילי שחוץ לטבריא, ראו ארון של מת שבא מחו"ל להיקבר בא"י.

אמר ליה רבי לרבי אלעזר: מה הועיל זה שיצאה נשמתו בחו"ל ובא להיקבר בא"י, אני קורא עליו ונחלתי שמתם לתועבה (ירמיה ב), בחייכם לא עליתם ותבואו ותטמאו את הארץ במיתתכם?!

א"ל רבי אלעזר: כיון שנקבר בא"י, הקדוש ברוך הוא מכפר לו, שנאמר: וכפר אדמתו עמו (דברים לב).

מכאן למדו רבים שיש מעלה להיקבר בארץ ישראל, עד שהיו כאלו שגם אם חיו בנכר, ביקשו להעלות את גופם לאחר מותם להיקבר בארץ ישראל.

האם זה מה שהטריד את יעקב, על ערש דווי, חיייו הפרטים, הסדרי הקבורה שלו? התשובה היא פשוטה: המעשה, שעשה כאן יעקב לא היה מתוך נקודת ההסתכלות האישית שלו, אלא בעל משמעות לעם ישראל לדורות שיבואו.

יעקב ראה את יוסף בנו, מולך במצרים, ומבין היטב שבניו ובני בניו של יוסף, יישארו במצריים, יחד עם כל משפחתם, יעקב פחד מאוד, שבניו וצאצאיו יישארו במצרים, העשירה והמתקדמת, וישכחו חלילה את ארץ ישראל השוממה והחרבה. יעקב ביקש רעיון שלא ישכחו צאצאיו את ארץ ישראל ומורשתה. יעקב מצא את התשובה: הוא קורא ליוסף ומבקש להיקבר בארץ. הוא יודע את החשיבות הרבה שמייחסים הבריות למקום בו קבור האב. כך עם ישראל לא ישכחו את הקשר שלהם לארץ ישראל. אכן, יוסף, ששמר בנאמנות על כל דרכי אביו, עשה בדיוק כמעשהו. הוא ביקש להיקבר בארץ, וכיון שלא יכול היה לעשות זאת, הטיל את המשימה על צאצאיו וצאצאיהם אחריהם. העלאת יעקב לקבורה בארץ, ובקשתו של יוסף, חיזקו אצל עם ישראל את רעיון הגאולה העתידה והשתייכותם למשפחת אברהם, יצחק ויעקב. משהו נשאר. עד לגאולת העם ממצרים ומתן התורה.

פרשנים ודרשנים רבים, קדמונים גם חדשים, עמדו על הכפילויות ואף הסתירות הקיימות בפרשת ברכות יעקב ליוסף ולבניו בסוף ספר בראשית. מערכת כפילויות וסתירות אחת שנדונה בהרחבה, בין היתר, על ידי הר"מ ברויאר, נוגעת לברכת יעקב ליוסף ולבניו. נראה שפרשת המפגש בין יעקב ליוסף ובניו משלבת לפחות שני סיפורים דומים אך לא זהים. באחד יעקב מברך את יוסף ובאחר יעקב מברך את בניו, באחד יעקב רואה את בני יוסף ובאחר אינו רואם כי עיניו כבדו מזוקן, ועוד הבדלים רבים. הרב ברויאר מפרש את הכפילויות הללו לפי דרכו, כביטוי של בחינות שונות בספורי התורה, כדרך שמתפרשות הכפילויות מתחילת הספר, החל בכפל סיפורי הבריאה בפרקים א ו-ב.

לפי הסברו של הרב ברויאר שתי הבחינות או שתי נקודות המבט של סיפור ברכת יעקב, הן ברכת הבנים וברכת הנכדים. לפי מהלך אחד של הסיפור, הכוונה העיקרית של יעקב היתה לברך את יוסף, ולפי מהלך אחר של הסיפור הכוונה העיקרית של יעקב היתה לברך את בניו. מתוך כך, חלקים מן הפרשה מדגישים את ההבט של ברכת יעקב ליוסף ואחרים את ההבט של הברכה לבנים. עדיין יש מקום להוסיף על פירושו של הרב ברויאר, מה טעם נדרש יעקב לכפילות זו, ומה ראתה התורה לספר סיפור מורכב המשלב בין שתי הבחינות הללו.

סוג אחר של כפילות קיים בפרשתנו בכך שיעקב קיים שני מעמדים של פרידה, צוואה וברכה. האחד הוא המעמד שבו ברך את יוסף, הטיל עליו צוואה לקבור בארץ כנען, וזיכה אותו בכפל ירושה ונחלה בארץ ישראל בכך שהפך את שני בניו, אפרים ומנשה, ליורשים שוים בערכם לראובן ושמעון. המעמד השני הוא המעמד שבו ברך יעקב את כל בניו וציוה גם אותם על קבורתו בארץ כנען. במעמד השני מופיעים שנים עשר שבטי ישראל ובהם גם יוסף, אך אפרים ומנשה אינם נזכרים שם. מן המעמד השני מתבררת מנהיגותו של יהודה: "ישתחו לך בני אביך" ויוסף אינו מתייחד באופן מובהק משאר האחים. דוגמה נוספת להבדל מובהק בין שני המעמדים: כאשר יעקב מציג ליוסף את בקשתו להקבר בארץ ישראל הוא מבקש "ושכבתי עם אבותי... וקברתני בקבורתם", אין הוא מזכיר בשמה את מערת המכפלה, אינו מונה את שמות האבות ומזכיר רק את העובדה שקבר את רחל בדרך אפרת. ואילו כאשר הוא מדבר עם שנים עשר השבטים ומצוה אותם, הוא מציין במפורש את רצונו להקבר במערת המכפלה, שם קבורים

אברהם ושרה, יצחק ורבקה, "ושמה קברתי את לאה", ואת קבורת רחל אינו מזכיר כלל.

על אלה יש להוסיף גם את השימוש המתחלף בשמות יעקב וישראל. הפרשה פותחת ב"ויחי יעקב בארץ מצרים" ומיד בפסוק השני "ויקרבו ימי ישראל למות". בפרשת ברכות יוסף ובניו (מז כח – מח כב) מופיע שם יעקב רק במשפטי המבוא, ואילו בתיאור של מעמדי הברכה מופיע שם ישראל. בפרשת ברכת השבטים (פרק מט) השימוש המתחלף בשמות הוא ברמה של תקבולות בתוך אותו פסוק: "האספו ושמעו בני יעקב ושמעו אל ישראל אביכם", או: "מידי אביר יעקב משם רועה אבן ישראל".

מסתבר שהפרשה החותמת את חיי יעקב, את סיפור יוסף ואחיו, ואת ספר בראשית כולו, משקפת את התופעה שעמדנו עליה לכל אורך הספר. והיא תופעת הגיוון וריבוי הפנים, שיסודה בשניות שמראשית הבריאה. הכפילות של שמות יעקב וישראל, של סיפורי ברכת יוסף ובניו, ושל מעמדי הברכות והצוואות ליוסף ולאחים, מעידה על העולם המורכב ורב האנפין של בית ישראל כולו.

החל מפרשת ויצא מתפתח בספר בראשית המבנה הכפול של בית ישראל, בית לאה ובית רחל. המאבק בין האחים על ההנהגה, שהגיע לשיאו במפגש בין יהודה ליוסף בראש פרשת ויגש, עובר לפסים אחרים בפרשתנו אך אינו מתבטל, אדרבה, הוא מקבל חיזוק נוסף מברכותיו של יעקב. שכבר בעת חלומותיו הראשונים של יוסף "שמר את הדבר". כאשר הוא מזמין את יוסף בנפרד מן האחים, מצווה אותו על קבורתו בארץ, מתנצל לפניו על כך שלא ייקבר עם רחל אמו האהובה, ומכפיל את נחלתו בארץ על ידי הברכה לאפרים ומנשה, הוא מבסס את מעמדו של יוסף ומעמדם של שבטי יוסף בבית ישראל. הוא מכין את הרקע להנהגת יהושע האפרתי, לשופטים משבטי הצפון, למשכן שילה ולממלכת ישראל, עד משיח בן יוסף. כאשר הוא מזמין את שאר השבטים ומכתיר את יהודה בראשם, הוא מכין את הרקע למלכות בית דוד, ירושלים

ובית המקדש. העצמה של ההבדלות בין שני הבתים הללו אינה מאפשרת לכלול אותם בתוך נאום צוואה אחד, שהיתה מחייבת אחת משתיים – או חידד מפורש של השניות והמחלוקת, או טשטוש מכוון שלה. שני מצבים שאינם רצויים. נכון יותר לספר את הסיפור פעמיים, כל פרשה באופן שלם ומלא לעצמה. צוואת יוסף וצוואת יהודה והשבטים.

הפער בין ברכת יוסף לברכת בניו אינו כה גדול, ולכן לא היה צריך להציב אותם בשתי פרשיות נפרדות. ניתן לשלב את שני הסיפורים יחדיו וליצור רושם של רקמה אחת. ברכה אחת היא הברכה של יוסף ועיקרה מתן המעמד המיוחד ליוסף בין האחים בכך ששני בניו מתקבלים כבני יעקב, וזוכים לנחלה כך שנחלת יוסף הופכת להיות נחלה כפולה, כדין בכור. ברכת יעקב לבני יוסף היא משנית לברכה העיקרית ליוסף. אחרי ששני הבנים הללו זכו למעמד שווה לבנים, "כראובן ושמעון יהיו לי", והם יהיו לשנים משנים עשר שבטי ישראל, ראויים הם לברכה כשאר השבטים. אלא שמכיון שלא יוכלו השנים להשתתף במעמד הברכה לכלל השבטים, שהרי מעמד זה מיועד להנהגתו של יהודה ואין מקום לכבד בו את יוסף יותר מן השאר, נדרש יעקב לברך את בני יוסף בנפרד, כהמשך לברכת יוסף עצמו. ברכת בני יוסף דומה יותר לברכת השבטים מאשר לברכת יוסף אביהם, כי יעקב מתאר בה את אשר יקרה אותם באחרית הימים, כאשר אפרים יגדל ויעצם יותר ממנשה הגדול ממנו.

סוג שלישי של כפילות הוא השימוש המתחלף בשם יעקב ובשם ישראל. הסמיכות של החילוף הזה, אפילו בתוך כדי פסוק אחד, מעידה על כך ששתי ההנהגות הללו, בחינת יעקב ובחינת ישראל כרוכות ואחוזות זו בזו עד בלי הכר. מסתבר שהעקבה והיושרה של יעקב – ישראל אינן שתי תכונות מנוגדות ונבדלות המתרוצצות בלבן כשם שהתרוצצו הבנים בקרבה של רבקה. שני השמות הללו הם שני ייצוגים חיצוניים למבנה אישיות שלם, אדם שיכול לעקוב את אחיו ביושר.

על סף הופעתו של עם ישראל בתחילת ספר שמות, משלימה פרשת ויחי את המכלול המורכב והמגוון של האישים והתכונות המהווים את התשתית לבניינה וקיומה של האומה. שתים עשרה האבנים שמתלכדות לאחת. "משם רועה אבן ישראל".

פתיחת הפרשה בסיכום חיי יעקב הולמת לתוכנה של הפרשה כולה העוסקת בפרידת יעקב מן העולם: "וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שִׁבְעַת עָשָׂר שָׁנָה וַיְהִי יְמֵי יַעֲקֹב שְׁנַיִם חֲמִישָׁיִם שָׁנִים וְאַרְבָּעִים וּמֵאֵת שָׁנָה" (בראשית מז, כח).

מתוך הפרטים הטכניים וחסרי הסנטימנטים הללו מתגלה עובדה תמוהה: יעקב ירד למצרים כעבור שתי שנות רעב. יוסף הודיע לו בזמנו שמעתה צפויות חמש שנות רעב נוספות בארץ וכי אין טעם להשאר בה. "כִּי־זֶה שְׁנֵתַיִם הָרָעַב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ וְעוֹד חֲמִשׁ שָׁנִים אֲשֶׁר אֵיךְ־חָרִישׁ וְקָצִיר... מִהָרָו וְעָלוּ אֶל־אָבִי וְאָמַרְתֶּם אֵלָיו כֹּה אָמַר בְּנֵךְ יוֹסֵף שְׁמַנִּי אֱלֹהִים לְאֶדוֹן לְכֹל מִצְרַיִם רְדֵה אֵלַי אֶל־תַּעֲמַד: וַיִּשְׁבֹּת בְּאֶרֶץ־גֹּשֶׁן... וְכִלְכַּלְתִּי אֹתָךְ שָׁם כִּי־עוֹד חֲמִשׁ שָׁנִים רָעַב פָּקַדְתִּיךָ אֶתְּךָ וְכִלְכַּלְתִּיךָ" (בראשית מה, ו-יא). מסיבה זו ירד יעקב למצרים. אולם, תקופת הרעב הסתיימה לפני עשור ויותר ויעקב עדיין במצרים.

ר' צדוק הכהן מלובלין בדבריו לפרשתנו מדגיש תמיהה נוספת העולה מפסוק זה. התמיהה אמנם סגנונית אך אף היא מוליכה לאותה מסקנה מתבקשת: חיי יעקב במצרים מתבררים כנוחים ורצויים עבורו והוא אינו ממהר לברוח ממנה.

ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה ויהי ימי יעקב שני חיי שבע שנים וארבעים ומאת שנה. מצינו בתורה שהפרטים משנותיו של יעקב לא נכתבו בפירוש רק ברמז כמו שאמרו (מגילה י"ז א) למה נמנו שנותיו של ישמעאל כדי ליחס בהן שנותיו של יעקב שלמדן שנתברך בן ששים ושלוש ושהיה ארבע עשרה שנה בבית עבר ולא נכתב בפירוש ובפרט כאן דכתיב שבבואו למצרים אמר לפרעה ימי שני מגורי שלושים ומאת שנה וכיון שכתוב שחי מאה ארבעים ושבע שנה הרי נדע שהיה בארץ מצרים שבע עשרה שנה. ולמה מונה שנותיו בפרט ואחר כך בכלל (פרי צדיק, ויחי).

לדברי ר' צדוק אלו הפירוט המתהדק המתייחס לפרק הזמן הקצר והאחרון בחייו של יעקב חורג מתיאור הקורות אותו עד לאותה העת. את פרטי עברו המוקדם של יעקב עלינו דווקא להתאמץ ולחלץ באמצעות עדויות עקיפות באיזה שנה משנות חייו התרחשו אירועים אלו ואחרים. ואילו כאן, כשנקל עלינו לחשב את מספר השנים בהם שהה יעקב במצרים מפני שאנו יודעים את גילו כשירד למצרים ואת

הגיל בו נפטר התורה טורחת ומספרת לנו כי מדובר בתקופה של שבע עשרה שנים.

לדבריו הפירוט המיותר הזה מצביע על האינטנסיביות של השנים הללו ועל איכותן. בעניין זה הוא צועד בעקבות החידוש המובא בזוהר ולפיו פתח הכתוב במילה "ויחי" ולא במילה "וישב" כדי ללמדנו שיעקב התעורר לחיים בתקופה הזו. ר' צדוק מצרף דברי ביאור למאמר הזוהר:

"כי השבע עשרה שנה שהיה במצרים החיה גם אותם השנים שעברו עליו" (ר' צדוק הכהן מלובלין, שם). ומוסיף "כי לא נשלם בקדושתו ורק במצרים זכה להשתלם בקדושתו".

יצחק נדרש להיות עולה תמימה ולהישאר בארץ ישראל אבל יעקב, בניגוד מוחלט אליו, מגלה את עצמו בחשכת הגלות ובעומק טומאת מצרים. האפשרות הזו של גדילה והתפתחות דווקא בתנאים קשים היא אפשרות שנחשבת "סתומה". ר' צדוק אכן מדגיש את התמיהה הגדולה הזו ופותר, שאכן לאורך שנות הגלות "ודייקא בגלות הגיעו לכל הקדושות...".

ובאמת התחדשות חלקים חשובים מן התורה שבעל פה, על ענפי פרשנותה המרובים התעצמו מאד דווקא מחוץ לארץ ישראל. ובעוד שהנבואה איננה יכולה להתרחש אלא על אדמת ארץ ישראל מתברר שהתורה הנילושה בידי אדם, מתגדלת דווקא בגלות. אפשר לנסות להסביר את הסיבות להתפתחות הזו בכמה דרכים. התשובה הפשוטה מזכירה את ציורי רמברנט, בציורים אלו החשיכה שמסביב מאפשרת לריבוי הגוונים להאיר באור מדויק. בה במידה חשכת הגלות היא כר פורה לפלפולים ודיוקים דקים מן הדקים. בבחינת "מה יתרון האור מן החושך", האור ניכר מתוך החושך ואילו במקום מוצף אור הגוונים וגווני הגוונים אינם ניכרים.

נקודת מבט אחרת על הפריחה שבגלות יכולה להילמד מעיון בהוויית החיות ובמשמעותה. ישנה אפשרות להתייחס אל הקיום ולהגדירו באמצעות השמחה והשפע אם הוא מלא מאלה. אבל ישנה אפשרות אחרת של התייחסות. לבחון את עוצמת החיים על ידי החסר העצום שבצילם. כשהפילוסוף לוינס מתאר את חווית ה"יש" הוא אומר כך:

"אצלי יישנו" הוא התופעה של ההיות הלא אישי. הוא. העיון שלי בנושא זה מתחיל בזכרונות ילדות. הילדים ישנים לבדם. המבוגרים ממשיכים בחיים. הילד חש את הדממה בחדר השינה שלו כ"רועשת". משהו דומה למה שאנחנו שומעים כשנקרב לאוזננו קונכייה ריקה. כאילו הריק הוא מלא וכאילו השקט הוא רעש. משהו שאנו יכולים גם להרגיש בשעה שאנו חושבים, שאפילו לא היה מאומה בנמצא... ה"ישנו" ישנו בריק המוחלט שניתן לדמיין מלפני הבריאה – ישנו". (ע' לוינס, אתיקה והאינסופי, עמ' 48)

בסוף דבריו אלו משווה לוינס את התחושה שהעדר והשקט הם מורגשים ואף רועשים, לנוכחות ה' שלפני הבריאה, היש המוחלט. אבל יש גם גישה אחרת לגלות.

בניגוד לראיית הגלות כהעדר רועם ופועם המנביט את החיים עצמם וכקרקע להשגת האלוקות, ניתן להתייחס לגלות כאל שינוי כתובת, וכהתיישבות מחדש. אדם בטבעו הוא נייד. הוא עשוי להתגורר במספר מקומות. המקום בו אדם בוחר לגור יכול להוות אמצעי בסיסי המאפשר מחיה. אולם, אפשר להתייחס למקום המגורים כהתכנסות לתוך תבנית. במובן הזה הבית מקבע את האדם והופך את חייו לקונקרטיים.

המיקום וההתמקמות דורשים סוג מסוים של חשיבה פנימה, של התכנסות מצמיחה ונסיגה שמאפשרת תשומת לב ראויה למהות הפנימית ולכוחות האישיים. במובן הזה ישיבתו של יעקב עומדת אל מול נדודיו הרדופים, אל מול "מעט ורעים היו ימי שני חיי" (בראשית מז, ט). כעת הוא מתיישב בנחת ומקבל הקשר. כמובן שתהליך זה מחייב גם ניפוי של כוחות שונים והתרכזות הנובעת מן המיקום.

וכך מסיים ר' צדוק את דבריו: "ושמעתי בשם הרב הקדוש מפרשיסחא זצ"ל שאף שהנפשות מתקטנים בכל דור. מכל מקום הנקודה שבלב נטהר בכל דור ודור יותר". אמנם, הגלות יוצרת דרדור רוחני כללי, אך היא מאפשרת את הצמיחה האישית והיא קרקע המצמיחה את השונות והפרטים.

ובכל זאת בסיום הפרשה ביקש יעקב לגלות לבניו את הקץ. הוא מבקש לראות אל מעבר לקרקע המצמיחה והפורח עליה הוא יושב ובה הוא משגשג.

וכמדומה לי שאבי אדוני ז"ל הגיד בשם הרב מפשיסחא ז"ל שהקשה למה רצה לגלות הקץ. ותירץ שכשנודע הקץ. הגלות בנקל. עד כאן אני זוכר.

וכך נראה לי שפירוש גילוי הקץ לידע שיש קץ לגלות. והוא על ידי שהוא רק הסתר ואינו כח בפני עצמו ח"ו. כי הפנימיות שהוא אמת אין לו קץ וההסתר יש לו קץ. ורצה שיהיה זה נגלה. ולא היה גלות כלל. ונשאר סתום. (שפת אמת בראשית פרשת ויחי תרל"א).

דברי האדמו"ר מגור, בעל השפת אמת נחלקים לשניים בחלק הראשון הוא מביא דברים בשם אביו בשם האדמו"ר מפשיסחא. ובחלק השני הסבר אפשרי בשם עצמו. בשם אביו הוא אומר שידיעת תאריך הסיום הופכת את הגלות לנסבלת... בזה גילה דעתו כי הגלות היא משל לחשיכה ולהעדר. בביאור שלו לדברי אביו נראה הקץ כמעטפת של כיסוי והסתרה. כעין משקפי שמש, המסננים את קרני האור ואת היזקם. אמצעי מגונן ומנוף לצמיחה. אך לעולם, הגלות אינה המנוע האמיתי ואינה כח בפני עצמה.

באומרו כי "רצה שיהיה נגלה ולא היה גלות כלל" הוא מגלה לנו עניין נוסף. משמתפוגג המעטה המאפשר לאדם להיאחו בקולו האישי הוא מותיר את האדם מול תמונה מורכבת יותר, מלאה בקולות שבכולם צד אמת. נקודת המבט הרחבה הזו, המתגלה עם בוא הקץ, המכילה את כל הקטבים והפרטים, מגחיכה את האישי, מעמידה אותו ביחסיותו ובסופו של דבר מאחדת את כל הקולות לשלמות אחת

בין אדם לחבירו

אהבה בין בני אדם – זהו סוד החיים האמיתיים.

מקומו של בית המקדש
לפני שנים רבות
(אין זה סיפור חדש!)
בלב ירושלים
עמד בית-המקדש

אך מדוע נבנה בית-המקדש
דווקא במקום שבו עמד?
על כך מספרים הקדמונים
ספור עתיק ונחמד:

חלקת שדה היתה בירושלים.
חלקה קטנה,
שהייתה מעובדת בידי שני אחים
עובדי-אדמה – פאלחים.

האח הבכור היה נשוי
ואב לילדים שלושה.
והצעיר-?
רוק, ללא אישה.

כל כל השנה עבדו שניהם קשה בשדה.
ועם תום הקציר
חילקו את היבול שווה בשווה:
ערימה לזה-
וערימה לזה.

בלילה,
אחרי שסידרו את שתי הערימות בעזרת הקלשון
שכבו שני האחים בגורן לישון.

התהפך האח הצעיר על משכבו
ואמר בלבבו:
"אחי הבכור – הוא בעל משפחה.
עליו להאכיל אישה וילדים.
אבל אני – רווק.
אין זה צודק, שהיבול נחלק לחלקים שווים.
לי גם בחצי די!"

קם האח הצעיר בשקט, בחשאי
והעביר מן הערימה שלו
כמה מן האלומות
לערימת אחיו
ששכב, ועיניו עצומות..

עברה שעה...
נעור
האח הבכור.
ובלבבו חשב:
"אני נשוי, ויש לי עכשיו
ילדים, שיעזרו לי כשאהיה זקן.
אחי? הוא עדיין רווק, המסכן.
מי יעזור לו בזקנתו?
והרוש לו כסף, לבנות את ביתו,
וגם למצוא לו אישה כלבבו".
קם האח הבכור בשקט ממשכבו,
נטל שיבולים מן הערימה שלו
והעביר אותן סביב-
לערימת אחיו.

ובאותו הלילה

-כך מספרים הסיפורים ההם-
לא יכול שלמה המלך להירדם.
כי לא הצליח להחליט במפורש

באיזה מקום בדיוק

יבנה את בית-המקדש.

התהפך על משכבו, ולא הצליח לישון.

עד אשר קם ויצא בחצי הלילה מן הארמון
לשוטט בעיר.

היה זה ליל ירח בהיר,

והוא הגיע לאותו שדה,

שבו ישנו שני האחים

הפאלחים.

עמד בשקט מן הצד.

ראה כיצד

נוהגים שני האחים זה בזה.

וחש:

כאן,

במקום הזה יבנה בית המקדש.

וכך היה...

מאז חלפו הרבה-הרבה שנים.

בית-המקדש היפה חרב

ונשאר רק כותל אחד,

מצד מערב.

אך נתפלל

שיום אחד בהיר

שוב, באותו מקום

ובאותה העיר,

נרגיש בידידות ואהבה מלב שלם

כמו בין שני האחים

הפלאחים

ההם.

"אם ירצה ה'
ואם ירצה העם,
יבנה פה היכל,
כמוהו לא קם.
יסודו - אמת,
וגגו - שלום,
להביא ברכה,,
לכל בא - הלום"

במעגל השנה היהודית

5. מושגים ביהדות ודמויות חשובות בהיסטוריה היהודית

5.1. צום עשרה בטבת

עשרה בטבת הוא אחד מארבעת צומות החורבן שקבעו חז"ל בעקבות חורבן בית ראשון. ביום זה החל נבוכדנצר מלך בבל את המצור על ירושלים, מצור זה עתיד להימשך כשנה וחצי בסופה, ב-ט' באב, נחרב הבית. במהלך תקופה זו התדרדר המצב בעיר באיטיות אך בעקביות עד להיווצרותה של הקטסטרופה הטוטאלית שמתוארת במגילת איכה. סיפור המצור מתואר במספר מקבילות בתנ"ך, הבסיסית שבהן במלכים ב, כה, א:

”וַיְהִי בַשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִית לְמַלְכוֹ בְּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בְּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בָּא נְבֻכַדְנֶאֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל הוּא וְכָל חֵילוֹ עַל יְרוּשָׁלַם וַיִּחַן עָלֶיהָ וַיִּבְנוּ עָלֶיהָ דָּיֵק סָבִיב: וַתְּבֹא הָעִיר בַּמְצוֹר עַד עֲשָׂתֵי עָשָׂרָה שָׁנָה לְמֶלֶךְ צִדְקִיָּהוּ: בַּתְּשָׁעָה לַחֹדֶשׁ וַיִּחְזַק הָרָעַב בְּעִיר וְלֹא הָיָה לָחֶם לְעַם הָאָרֶץ:”

מאוחר יותר חיברו חז"ל לעשרה בטבת שני אירועים נוספים שהתרחשו בסמוך לו: מותו של עזרא הסופר – מי שקומם את הריסות ממלכת יהודה אחרי שבעים שנות גלות והביא לבניית בית שני. וכן תרגום התורה ליוונית בימי מלכות יוון.

הרבנות הראשית לישראל קבעה את יום עשרה בטבת גם כיום הקדיש הכללי – יום זיכרון ליהודים שנרצחו על-ידי הנאצים ותאריך מותם לא ידוע.

עשרה בטבת הוא יום צום המתחיל מן הזריחה ונמשך עד לשקיעה.

מיקומו בעונת החורף בה הימים קצרים יותר הופך אותו לצום הקצר בשנה.

המסר של עשרה בטבת הוא מסר מורכב למדי והוא קשור במסרים הכוללים של צומות החורבן שהרעיון הכללי המנחה אותם הוא "מפני חטאינו גלינו מארצנו". יום צום זה נועד לעורר את הציבור לתשובה ולהזכיר את עובדת חורבנו של הבית שעומדת בעינה. העצירה על נקודת הזמן הזו, בראשית המצור, מעניינת במיוחד מאחר ובמציאות של ממלכת יהודה לא הייתה ברורה די הצורך המשמעות של עשרה בטבת. הנקודה בה הכל התחיל הייתה נקודה בה עדין לא היה ברור איך הכל ייגמר. נראה כי הבחירה של חז"ל לציין את נקודת ההתחלה נועדה גם לרמז על אופציית התשובה שתמיד ניתנת למימוש, אך לא מומשה במקרה זה למרות התראותיהם של הנביאים ובראשם ירמיהו.

החיבור בין תחילת החורבן הלאומי של בית המקדש, לבין החורבן הלאומי הגדול של דורנו – השואה, הוא יותר ממתבקש. במידה רבה ניתן לומר כי הדרך שהחלה בעשרה בטבת הגיעה אל קיצה הטראגי בשואה הנוראית של יהודי אירופה ובחורבן ממנו העם היהודי לא התאושש עד היום.

ביום עשרה בטבת שנת תש"ל השלימה עיריית ירושלים את שיפוצה של חומת העיר העתיקה לאחר שנים של הזנחה תחת הכיבוש הירדני ולאחר שנפגעה במהלך קרבות מלחמת ששת-הימים. נקודה מינורית שאולי יש בה לסמל רעיון גדול: התקווה שיום זה, כמו שאר צומות החורבן, יהפוך מיום אבל ליום טוב.

מהותו של צום עשרה בטבת

"יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהן כדי לעורר הלבבות לפתוח דרכי תשובה... וארבעה ימי הצומות האלו הרי הם מפורשים בקבלה, צום הרביעי וצום החמישי... וצום השביעי... וצום העשירי... זה עשרה בטבת שהוא בחודש העשירי" (רמב"ם הל' תענית פ"ה).

מיוחד הוא יום צום העשירי – עשרה בטבת, משאר הצומות המפורשים בנביא זכריה.

מיוחד הוא בזה שהוא לבדו יכול לחול לפי הלוח העברי ביום שישי, ואז אנו מתענים ונכנסים בצום לשבת. מיוחד הוא צום העשירי בחומרתו, עד אשר כתב אחד מהראשונים, ר' דוד אבודרהם "שאם היה חל בשבת לא היו יכולים לדחותו ליום אחר מפני שנאמר בו "בעצם היום הזה" כמו ביום הכיפורים" ומיוחד הוא הצום שדווקא בו בחרה הרבנות הראשית כיום הקדיש הכללי לזכר הנהרגים על קידוש השם בשואה.

נשאלת השאלה במה שונה עשרה בטבת משאר הצומות: האם יום בו החל המצור על ירושלים חמור יותר מיום שנחרב בו בית מקדשינו, שהרי שלדעת כולם אם חל ט' באב בשבת – הוא נדחה ליום ראשון? (אמנם, דברי האבודרהם לא נפסקו להלכה אולם עלינו לברר מה הייתה ההוא אמינא שכן ידחה שבת?)

ועוד יש להבין מדוע נבחר דווקא עשרה בטבת לציין את השואה? מה הקשר בין שני אירועים אלו?

נראה שיש שוני מהותי בין "בטבת לשאר הצומות, באשר לקביעת התאריך.

המנחת חינוך טוען ששני שלבים היו בקביעת תאריכי הצומות. א' – קביעת החודש בו יחול הצום ע"י הנביאים. ב. קביעת היום בחודש ע"י חכמים. להפתעתנו נראה כי ג' הצומות נקבעו לאו דווקא בתאריך המדוייק שאירעו: א. גדליה בן אחיקם נרצח בא' תשרי ואנו צמים בג' בתשרי. ב. החומה בבית ראשון הובקעה בט' בתמוז ואנו צמים ב"ז בתמוז, זמן בקיעת החומה בבית שני. ג. בית המקדש עיקרו נשרף ב" באב ואנו צמים בט' בחודש.

הצום היחיד שנקבע ביום שבו אירע הדבר הוא " בטבת, "סמך מלך בבל אל ירושלים בעצם היום הזה". על כן אם חל אחד הצומות בשבת, יש לדחותו שהרי ממילא הוא אינו מתקיים במועד הפורענות המדוייק ואילו " בטבת אם נדחה אותו הרי ביטלנו את עצם הצום, שהרי מהותו הוא קיומו במועדו!!!

הדיוק בתאריך של תחילת הפורענות, יום בו החל המצור, בא לחדד לנו את חשיבות ההתמקדות בתחילת האירועים, בבחינת "סוף מעשה במחשבה תחילה" וזהו גם הקשר ליום הקדיש הכללי.

בנוהג שבעולם, כשקורים אסונות חלילה, טבע האדם הוא לא להתעורר לחשבון נפש אלא להמשיך את חיי השיגרה עד אשר מגיע אסון גדול שממנו אדם אינו יכול להתעלם וכמו אצל האדם הפרטי כך דרכה של האומה.

מן הסתם כאשר החל המצור על ירושלים, לא ראו ביהודה את גודל האסון העתיד להתרחש והחיים המשיכו כרגיל עד אשר הובקעה החומה. כך גם בדורנו, עם עלייתו של הנאצי, צורר היהודים לשלטון, האסון עדיין לא הורגש ממש עד אשר החל מסע ההשמדה.

זה הלקח של עשרה בטבת: המיקוד המדויק להתחלת האירועים מכוון אותנו להיות רגישים יותר ולשים הדברים על לב. מיד כשמתחילה צרה גם אם במבט ראשון נראה שהיא עתידה לעבור מן העולם, חובתנו לעשות חשבון נפש ולצפות את העתיד.

הלכות עשרה בטבת שחל בערב שבת

עשרה בטבת הוא הקצר שבצומות ישראל. תחילתו בשעה (4:54 בבקר). המעוניין לאכול מוקדם בבקר יכול לעשות זאת לפני עלות השחר (4:54) אולם לפני שיישן יעשה תנאי על כך שהוא מעוניין לאכול. מי שמכוון שעון מעורר לשעה זו נחשב כאילו התנה. מי שתכנן לקום מאוחר ובמקרה קם באמצע הלילה יכול לשתות.

שטיפת פנים וצחצוח שיניים

מותר לשטוף פנים. ומי שרגיש יכול לצחצח שיניים. [להיזהר שלא לבלוע את המים].

מי פטור מהתענית?

מעוברות ומניקות – פטורות. אולם מי שבכוחה לצום תבוא עליה הברכה גם בשל משמעותו של הצום ובעיקר בהיותו קצר ומזג אויר קר. ילדים מתחת לגיל מצוות וחולים פטורים

תפילה בתענית – שחרית : תפילת תענית רגילה.

תפילת מנחה : אומרים 'עננו' קוראים בתורה ומפטירים אולם לא אומרים תחנון.

כדאי לארגן מנחה גדולה או לחילופין שתפילת מנחה תתחיל לפני כניסת שבת מפאת אריכותה

ברכת כהנים במנחה

מנחה גדולה: לא עולים כהנים.

מנחה קטנה: מנחה משעת פלג המנחה (15:30) תהיה ברכת הכהנים במהלכה.

יום הקדיש הכללי – הרבנות הראשית קבעה יום זה כיום הקדיש הכללי לזכר נספי השואה שאין יודעים את יום פטירתם. בליל התענית מדליקים נר זיכרון לזכר נספי השואה כתקנת הרבנות הראשית. יש הנוהגים לקיים לימוד משניות אירועים וטקסים נוספים לזכר קדושי תרצ"ט-תש"ה. מי שאין לו אב ואם, ראוי שיאמר קדיש יתום [אחרי 'עלינו לשבח'] בכל אחת מן התפילות. אחרי קריאת התורה ביום אומרים אזכרה לזכר השואה.

הכנת אוכל לשבת – כאשר מכינים את האוכל לשבת מותר לטעום ומיד לפלוט כדי לדעת אם חסר מלח או תבלין, אבל אסור לבלוע את הטעימה.

רחיצה לכבוד שבת : אעפ"י שלא נהוג להתרחץ בצומות, מותר ומצווה להתקלח ולהתרחץ לכבוד שבת. כמו כן על מנת לעמעם את תחושת העינוי. ראוי לצחצח שיניים לכבוד שבת.

מתי מסתיים הצום? נחלקו פוסקים במהלך כל הדורות אימתי יסתיים הצום שכן ישנה גם סברה שלא ראוי שאדם ייכנס לשבת בתחושת עינוי. למעשה, הצום מסתיים בקדוש הנעשה לאחר התפילה (כמובן לאחר צאת הכוכבים). יש להשתדל לא להאריך יותר מדי בתפילה ולהימנע מלדרוש במהלכה. חשוב להתחשב בצמים וגם להמעיט בעינוי בשבת. יש לכוון שיאמרו קריאת שמע מיד בצאת הכוכבים (בערך 16:57).

כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת צוּם הָרְבִיעִי וְצוּם הַחֲמִישִׁי וְצוּם הַשְּׁבִיעִי וְצוּם הָעֶשְׂרִי יִהְיֶה לְבֵית יְהוּדָה לְשִׁשּׁוֹן וְלִשְׂמִחָה וְלִמְעֵדִים טוֹבִים וְהָאֶמֶת וְהַשְּׁלוֹם אֶהְבּוּ

5.2 . מניין המצוות בתורה ומהותן לפי ספר החינוך

תרי"ג מצוות הוא הנושא בו אנו עוסקים השנה – שנת תשע"ד ב–"הפנינים לשבת".

תרי"ג (613) המצוות מפוזרות בפרשיות התורה אך לא בפריסה שווה, ישנם פרשיות בתורה המשופעות במצוות רבות (בפרשת כי תצא יש 76 מצוות) ולעומתן ישנן פרשיות רבות שאפילו מצווה אחת אין בהן.

אנו מסיבות פרקטיות החלטנו לחלק את כל המצוות שווה בשווה בין כל גליונות "הפנינים לשבת" של שנה זו (12 מצוות כל גליון) וכך נעסוק ונלמד את מצוות התורה במהלך כל שבועות ושבתות השנה.

רשימת המצוות לסקירה בגליון זה לפרשת ויחי

פרשת ויקרא – המשך

- קנד. שלא להבדיל בחטאת העוף.
- קכה. שלא לתן שמן זית במנחת חוטא.
- קכו. שלא לתת לבונה במנחת חוטא.
- קכז. מצות תוספת חמש לאוכל מן ההקדש או מועל בו.
- קכח. מצות קרבן אשם תלוי.
- קכט. מצות קרבן אשם ודאי.
- קל. מצות השבת גזל.

צו

- קלא. מצות הרמת הדשן.
- קלב. מצות הדלקת אש על המזבח בכל יום.
- קלג. שלא לכבות אש מעל המזבח.
- קלד. מצות אכילת שירי מנחות.
- קלה. שלא לעשות שירי מנחות חמץ.

קכד. שלא להבדיל בחטאת העוף.

שלא יפריד הכהן מן העוף הבא לקרבן והוא הנקרא חטאת העוף הראש מן הגוף כשימלק אותו, שנאמר (ויקרא ה ח) ומלק את ראשו ממול ערפו ולא יבדיל. ופרוש מליקה הוא (רש"י זבחים סה א) שנועץ הכהן צפרניו ממול ערפו דהינו עצם הנקרא עצם המפרקת, וחותרך העצם בצפרניו עד שמגיע לסמנין וחותרך גם הסמנין בצפרנו או רבו של אחד מהם, וזאת היא שחיתתו של חטאת העוף, וצריך הכהן שלא יחתך הכל לגמרי עד שיהא נפרד הראש מן הגוף. ועל זה נאמר ולא יבדיל. כבר אמרנו במצות בנין הבית שאין בנו יכלת וגם לא לאשר קטנו עבה ממתנינו למצא טענה גם על צד הפשט בפרטי הקרבנות, ודי לנו למלאכתנו זאת להודיע בענין הקרבנות דרך כלל קצת טעם על צד הפשט, וכבר כתבתי למעלה (מצוה צה) מה שידעתני ושמעתי.

וענין המליקה והאזהרה שלא יבדיל גם זה מפרטי הקרבן הוא. ואך אמנה אשר לא יחוש להוציא כל רוחו יוכל להשיב כי אולי בדבר המליקה הנעשית ביד הכהן בחטאת העוף, שהוא קרבן של עני, רמז שימהר כל אדם בתכלית המהירות צרכו של עני, ועל כן אינו צריך קרבנו שחיטה, שלא יצטרך הכהן לחזר אחר הסכין ולבדקו, ויתבטל העני שם ממלאכתו בינתים. גם להפליג המהירות אמר שיתחיל ממול ערפו, כי הוא המכין אל ידו ולא יצטרך להפך הצואר אל צד הסימנין. ועוד יש רמז בענין המליקה שהיא ממול הערף בתורים ובני יונה, שנמשלו ישראל בהן שלא נהיה קשי ערף.

וענין אסור הבדלת הראש מן הגוף דבר ראוי להדור הקרבן, כי באמת כשראש העוף דבק עמו הוא יותר מהדר, וראוי לנו להדר קרבנו של עני בכל כחנו, די לנו בעניותו, אין לנו להוסיף בדלותו לפחת תאר קרבנו. וכל זה מן היסוד אשר בנינו תחלה כי משרשי הקרבנות לקנות בנפשנו מדות טובות ומעלות, ולהכשיר פעלותינו בכח הדמיונות שאנחנו עסוקים בהם, כי מהיות האדם בעל חמר לא יציר ויקבע הדברים ציור חזק בנפשו כי אם על ידי הפעלות. ועד ששמענו טעם אחר נחזיק בזה.

מדיני המצוה. כגון מה שאמרו זכרונם לברכה (זבחים סד ב) כיצד אוחו הכהן חטאת העוף בשעת מליקה, אוחו שתי רגלי העוף בין שתי אצבעותיו, ושתי גפיה בין שתי אצבעותיו, ומותח צוארה אל רחב שתי אצבעותיו ומולק, וזו מעבודות קשות שבמקדש. ואם שנה ואחו, מכל מקום כשרה. וכל המקום מן המזבח כשר למליקה. (שם סג א) פרוש גם זה נאמר שהוא למהר ענינו של עני, ולפיכך אין לו מקום מיחד. ויתר פרטיה מבארים בזבחים (סג א, ע ב) [הלכות מעשה הקרבנות פ"ו]. ונוהגת בזמן הבית בכהנים ובכל אדם, שכל מי שהבדיל בחטאת עוף, לוקה.

קכה. שלא לתן שמן זית במנחת חוטא.

שלא ישים הכהן שמן במנחת חוטא עני, שנאמר (ויקרא ה יא) לא ישים עליה שמן. ואף על פי שבשאר מנחות היו נותנין שמן. ומפני כן אמרתי חוטא עני, כי חוטא עשיר אינו מביא מנחת קמח לעולם, כי אם קרבן בהמה, כמו שמפרש בתורה.

משרשי המצוה. לפי שהשמן רמז למעלה ולגדלה, שאם אתה מערבו בכל משקים הוא צף על כלן, והוא דבר חשוב מאד, וידוע הוא חשיבות שמן הטוב, ולכן ימשחו בו המתחנכים למעלת מלכות או כהנה, על כן אין ראוי לתת ממנו במנחת החוטא הצריך להראות בעצמו דאגה ושפלות על שבא דבר עברה בידו. ועוד נאמר שהוא לחמלת העני שלא להטריחו יותר מדי להביא שמן כי השם ברוך הוא לא יטריח בריה. ומפני זה גם כן לא חיבו רק במעט קמח, שאי אפשר לשום אדם אפילו בדלי דלות בלא מעט קמח. וזה יספיק לנו גם על הלבונה.

מדיני המצוה. מה שפרשו זכרונם לברכה (מנחות עו ב) שמנחת חוטא היתה עשרון אחד לא פחות ולא יותר. וכל המנחות (שם נט א) הקרבות לגבי מזבח טענות שמן ולבונה ולג שמן לכל עשרון וקמץ לבונה לכל מנחה, בין שהיתה עשרון אחד או אפילו ששים עשרון, אבל יותר מששים אין מביאין מנחה אחת, חוץ ממנחת קנאות ומנחת חוטא, שאין בהן שמן ולבונה, שנאמר לא ישים עליה שמן ולא יתן עליה לבונה. ויתר פרטיה מבארים במנחות.

ונוהגת בזמן הבית בזכרי כהנה, כי להם העבודה. וכהן העובר עליה ונתן שמן במנחה זו של חוטא עני לוקה.

קכו. שלא לתת לבונה במנחת חוטא.

שלא לתת לבונה במנחה זו שאמרנו של חוטא עני, שנאמר (ויקרא ה יא) ולא יתן עליה לבונה. ולשון המשנה (מנחות נט ב) וחיב על השמן בפני עצמו ועל הלבונה בפני עצמה, לפי שהן שני לאוין בלי ספק. כל הענין הלבונה כענין השמן שכתבנו, (מצוה קכה) אין להאריך בו.

קכז. מצות תוספת חמש לאוכל מן ההקדש או מועל בו.

לשלם כל הנהנה מן ההקדש (עי, סהמ"צ עשה קיח), אחד קדשי מזבח ואחד קדשי הבית ואף בחרמי כהנים וכן בקדשים קלים, או אוכל קדש בשגגה, כלומר התרומה, כל מה שאכל או נהנה ממנו בתוספת חמש, ויביא קרבן על שגגתו איל בשני סלעים או יותר, והוא הנקרא אשם מעילות, והוא אחד מחמש אשמות ודאות הידועים, שנאמר (ויקרא ה טו) נפש כי תמעול מעל וגו', והביא את אשמו וגו'. ונאמר (שם טז) ואת אשר חטא מן הקדש ישלם ואת חמישתו יוסף עליו.

משרשי המצוה. לתת אימה ויראה על כל אדם מהתקרב בעניני הקדש. וכבר כתבנו למעלה (מצוה צה קא) תועלת היראה וההגדלה בקדש אל בני אדם. מדיני המצוה. מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (קידושין נד ב) שהמועל אחר המועל אם הראשון בשגגה האחרון פטור, לפי שכבר נתחלל ההקדש אחר שהראשון נתחייב בתשלומין ובקרבן. ואם הראשון במזיד שאינו בתורת קרבן האחרון בתורת מעילה. ואין (מעילה יט ב) מועל אחר מועל במקדשים אלא בבהמה וכלי שרת בלבד. והנוטל פרוטה מן ההקדש על מנת שהיא שלו לא מעל עד שיוציאנה בחפציו. נתנה לחברו הוא מעל וחברו לא מעל, שאין מועל אחר מועל אלא בבהמה וכלים כמו שאמרנו.

ודיני המעילה בין בקדשי מזבח בין בקדשי בדק הבית. ושעור (שם יח א) מעילה בשוה פרוטה. דברים שהתרו באכילה מן הקרבנות, כגון בשר חטאת ואשם אחר זריקת דמן או שתי הלחם אחר זריקת דם שני הכבשים, אין בהן מעילה, אפילו אכל הזר מאלו וכיוצא באלו, הואיל והן מתרין למקצת בני אדם להנות בהן, כל הנהנה מהן לא מעל, ואפילו נפסלו ונאסרו באכילה הואיל והיתה להם שעת התר אין חיבין עליהן מעילה. נסתפק לו אם מעל או לא מעל, פטור מתשלומין וקרבן. ותשלומי הקרן והבאת הקרבן מעכבין הכפרה ולא החמש, שנאמר באיל האשם ונסלח לו, איל ואשם מעכבין ואין החמש מעכב. ואחר שהוסיף המוסיף החמש אם נהנה בחמש, אחר כך מוסיף חמש על חמש, דכתחלת הקדש הוא חשוב. והחמש הוא אחד מארבעה על הקרן עד שיהא הוא וחמשו חמשה. ויתר פרטיה מבארים במעילה ובתמורה.

ונוהגת בזמן הבית בזכרים ונקבות. והעובר עליה ואכל או נהנה בעשית מעשה מן ההקדש בשוה פרוטה במזיד לוקה ומשלם מה שחסר מן ההקדש הקרן לבד, כי המזיד אינו בתוספת חמש. ואזהרה של מעילה להלקותו מדכתיב (דברים יב יז) לא תוכל לאכל בשעריך, וכמו שנכתב בעזרת השם בסדר ראה. מעל בשגגה משלם מה שנהנה ומוסיף חמש ומביא קרבן כמו שכתבנו.

קכת. מצות קרבן אשם תלוי.

להקריב קרבן מי שנסתפק לו אם חטא בחטא מהחטאים הגדולים שאדם מתחייב בעשותו אותם בזדון כרת ובשגגה חטאת קבועה (כריתות כה א). ויתחדש עליו הספק בענין זה, כמו שתאמר על דרך משל שהיו לפניו שתי חתיכות אחת חלב ואחת שומן כשר, ואכל אחת מהן ונאבדה האחרת ודואג בנפשו שאינו יודע אם של חלב אכל או של שומן, זה הקרבן הבא על הספק הזה נקרא אשם תלוי. ומלת תלוי נאמרת על כל דבר שראוי לבא אחריו ענין שיגלה בו מה שלא נודע בו

מקדם, כגון שאם יודע אל החוטא שחלב אכל, הרי נגלה לו שהראשון לא הספיק לו וצריך להביא עוד קרבן אחר הנקרא חטאת קבועה לתשלום כפרתו. ואם נודע אליו שההתר אכל, הרי נגלה לו שהראשון הספיק לו ואינו צריך עוד לקרבן אחר אחריו. זהו פרוש תליתו. וצווי קרבן זה מדכתיב (ויקרא יז יח) ואם נפש כי תחטא ועשתה אחת מכל מצות יי אשר לא תעשינה ולא ידע ואשם ונשא עונו והביא איל תמים מן הצאן בערךך לאשם אל הכהן וכפר עליו הכהן על שגגתו אשר שגג והוא לא ידע. כלומר על היותו לא ידע אם שגג או לא שגג. וזה הענין יקראו אותו חכמים לא הודע.

משרשי המצוה. שיהיה האדם זהיר וירא חטא ויעין בכל מעשיו עיון טוב לבל יכשל בדבר עבירה. ועל כן הצריכתו התורה להביא קרבן כשלא נזהר יפה במעשיו עד כדי שלא יולד עליו ספק זה. והראיה שאיננו בא רק לכפר על עצלותו בכך, שהרי אינו משתרש אליו לכפר על החטא כלל כשיודע אליו החטא מיד צריך לקרבן שלם כמו שהיה חייב אם לא הקריב הראשון.

מדיני המצוה. מה שאמרו זכרונם לברכה (כריתות יח א) שאין חיוב קרבן זה לעולם עד שיהא שם אסור קבוע, כגון שיהיו לפניו שתי חתיכות ובודאי אחת מהן חלב, שהרי יש כאן אסור קבוע, ואכל אחת מהן. וכן נמי אם אכל בודאי חלב, אבל הוא מספק אם היה כזית שלם או לא, (שם יז א) גם זה הוא אסור קבוע. אבל היתה לפניו אחת וספק אם היתה חלב או שומן ואכלה, פטור מן הקרבן, שאין כאן אסור קבוע דשמא אין כאן אסור כלל. ומן הטעם הזה אמרו (כתובות כב ב) שהבא על ספק מגורשת חייב בקרבן, שהרי יש כאן אסור קבוע שנעמידנה בקביעותה שתהיה נשואה. אבל הבא על ספק מקדשת, פטור מן הקרבן, שאין כאן אסור קבוע והרי זה כחתיכה אחת וספק אם הוא חלב או שומן שפטור מקרבן כמו שאמרנו. ויתר פרטיה מבארים בכריתות [הלכות שגגות פרק ח'].

ונוהגת בזמן הבית בזכרים ונקבות. והעובר עליה ולא הקריב קרבן זה אם אירע לו ספק המחייב בו בטל עשה.

קכט. מצות קרבן אשם ודאי.

להקריב קרבן על חטאים ידועים כמו שנפרש אותם, וזה הקרבן נקרא אשם ודאי, והוא קרבן של איל שצריך להיות שוה שתי סלעים (כריתות כב ב). ויש מן החטאים אלו שקרבן זה בא עליהן בין חטא בהן בשוגג בין במזיד, ויש שאינו בא אלא בשוגג דוקא ולא במזיד.

ואחד מחטאים אלה הוא מי שיש בידו ממון ישראל משהו פרוטה ולמעלה שלא כדין, כגון שגזלו או גנבו או נאר בידו מפקדון שהופקד לו או נשאר בידו מחמת הלואה או שתפות. כללו של דבר, כל שאלו הודה לו ויהיה חייב לשלם בדין,

ותבעו ממנו הנגזל או העשוק או יורשו או הבא מכחם וכפר בו ונשבע עליו לשקר, והיה כי ישוב ונחם על חטאו וישיב החמס אשר בכפיו, חייב להביא קרבן זה שאמרנו על חטאתו, מלבד החמש שחייב להוסיף על הקרן ולתתו לנגזל, שנאמר (ויקרא ה כא) נפש כי תחטא ומעלה מעל ביי וכחש בעמיתו וגו'. ואמר רבי עקיבא (ספרא ויקרא כב ד) מה תלמוד לומר מעל ביי? לפי שכל המלוה והלוה אינו עושה אלא בעדים, וכשהוא מכחש אינו מכחש אלא בעדים, אבל המלוה שלא בעדים ומכחש בו [מכחש ב] שלישי שביניהם, שכינה, לכך נאמר ומעלה מעל ביי וכחש בעמיתו וגו'. וכתוב בתריה (שם ה כג כה) והיה כי יחטא ואשם, כלומר שיעשה תשובה שיחזיק עצמו באשם, והשיב את הגזלה וגו', ושלם אתו בראשו וחמשתיו יסף עליו וגו', ואת אשמו יביא לה' איל וגו', וזהו הנקרא אשם גזלות, וזהו מן הבאים בין על שוגג בין על מזיד.

ובזאת הפרשה לא נזכר מן האשמות כי אם זה שאמרנו, אבל בפרשה של מעלה הזכר אשם ודאי שהוא מעין זה שנקרא גם כן אשם ודאי והוא (הנקרא) אשם מעילות, כלומר מי שמעל ונהנה מן ההקדשות, ולפיכך נופל בו לשון מעילה לפי שהוא דבר רע מאד ובעין מסירה, מי שפושט ידו להנות בממון שמים. וזה האשם אינו בא כי אם על השוגג, וכמו שכתבנו למעלה במקומו (מצור קכו).

ועוד חיבה התורה גם כן קרבן זה של אשם ודאי, והוא איל משתי סלעים, לנזיר שנטמא וכמו שנכתב בעזרת השם בסדר נשא (מצוה שעז), וזה גם כן יהיה בין נטמא במזיד או בשוגג. ועוד חיבה התורה גם כן בקרבן זה למצרע כשיטהר מצרעתו, וכמו שנכתב בעזרת השם בסדר זאת תהיה תורת המצרע (מצוה קעז), ואין לפרש בזה שוגג ומזיד, שאין נופל כאן ענין שגגה וזדון.

ועוד חיבה תורה גם כן בקרבן זה מי שבא על שפחה חרופה, וכמו שכתוב בסדר קדושים תהיו שנאמר (ויקרא יט כ כא) ואיש כי ישכב את אשה וגו', והיא שפחה נחרפת לאיש והפדה לא נפדתה וגו', בקרת תהיה וגו', והביא את אשמו איל אשם (ויקרא יט כ כא). וזה מן הבאים בין על שוגג בין על מזיד (כריתות ט א). נמצאו בין כלם האשמות ודאות חמשה. וכן מנו אותן חכמים זכרונם לברכה במשנה שאמרו (זבחים פ"ה מ"ה) אלו הן אשמות: א. אשם גזלות. ב. אשם מעילות. ג. אשם שפחה חרופה, ד. אשם נזיר. ה. אשם מצרע. ואשם תלוי הנמנה שם, שמו עליו, שאינו ממין האשמות ודאות. ומאלו החמשה, שלשה מהן באין בין על שוגג בין על מזיד, והן אשם גזלות, אשם שפחה חרופה, אשם נזיר. ואחד מהן אינו בא אלא על שוגג ולא על מזיד והוא אשם מעילות. והחמישי שהוא אשם מצרע, אין נופל בו לשון שגגה וזדון כמו שאמרנו.

ושפחה חרופה הואיל ואתא לידן נימא בה מלתא, ואף על פי שאינה בסדר זה, לפי שאינה מחשבון המצות אין לי מקום לדבר בה כי אם כאן. פרוש חרופה מיעדת,

כלומר מקדשת. ואמרו בגמרא בריש פרק ראשון בקדושיין (ו א) שכן ביהודה קורין
 לארוסה חרופה. ובשפחה כנענית הכתוב מדבר שהיא חציה שפחה וחציה בת
 חורין, וזהו שכתוב בה והפדה לא נפדתה, כלומר, פדויה ואינה פדויה, וכגון שפרעה
 לאדוניה חצי דמיה ונתקדשה (לעבד עברי או) לישראל אחר (עי' רמב"ם איסורי
 ביאה פ"ג הי"ג), בזו נאמר שאם בא עליה אדם אחר, בין בשוגג בין במזיד, שחייב
 להביא קרבן זה שהוא נקרא אשם, והוא איל שוה משתי סלעים ולמעלה. ומפני זה
 מספיק קרבן כפרה למי שבא עליה לפי שאין קדושיה קדושיין גמורים כמו אם
 היתה בת חורין, שאלו בבת חורין מקדשת חיוב מיתה יש למי שבא עליה, אבל
 בזו אין קדושיה גמורין מחמת חצי שפחות שבה עדין ולפיכך מספיק קרבן לכפרה
 אל הנכשל בה. גם הקילה התורה בביאתה לפטור בקרבן גם המזיד מה שאין דרך
 בשאר זדונות לפטור בקרבן, לפי שהאשה השפחה אף על פי שחציה פדויה קלה
 היא בעיני כל אדם, והכשלוך קרוב מאד עליה לפי שאין לב ההמון חושב באתה
 לחטא גדול, ועל כן יוסר עונם, וחטאתם יכופר עם הקרבן. וכעין מה שאמרו זכרונם
 לברכה (סנהדרין קו ב) בעניינים אחרים, אפשר לנו לומר בזה, רחמנא לבא בעני
 ומכל מקום השפחה חייבת מלקות, שאין לומר בה שתהיה קלה בעיניה ושמפני כן
 לא השגיחה בעצמה לזנות. ומיהו גם היא לא תתחייב מלקות אלא כשנבעלה
 כדרכה, והיא גדולה ומזידה, ועליה נאמר בקרת תהיה (ויקרא יט כ) כמו שדרשו
 (כריתות יא א) רבותינו זכרונם לברכה בקראי תהא, כלומר במלקות. ואמרו
 זכרונם לברכה (שם) היא לוקה ולא הוא. ומפני כן הוציא הכתוב המלקות בלשון זה
 של קריה לפי שהיו קוראים על הלוקה פסוקים של תוכחה בעוד שהיו מלקין אותו
 כדי שישמע ויקח מוסר, והם (דברים כח נט) והפלא יי וכו'.
 משרשי המצוה. לבל יחשב אדם שאף על פי שענין אסור גזלת הממון ניתק לעשה,
 שנאמר עליו (ויקרא ה כג) והשיב את הגזלה, שילך כל אחד ויגזל מחבירו מה
 שירצה וידמה בלבבו לאמר לכשיהיה לו וישיב גזלתו יכפר עונו ויטהר ממנו, והרי
 הוא כאלו לא עשאו מעולם ויהיה זה פתח לעוברי עבירה, לכן הודיעה התורה שאף
 עם ההשבה בתוספת חמש צריך קרבן לכפרה על שחטא. וכבר כתבתי למעלה
 (מצוה קכג) בענין זה כי מכל מקום לא ניצל זה שעבר על רצון בוראו, וחבל על
 רישיה דעבר על רעוא דמריה שמיא ולא יקריב כמה אמרין (שלמים) [שמינין]
 לעלתא. ושם כתבתי גם כן שהקרבן והקדן מעכבין את הכפרה ואין החמש מעכב.
 דיני המצוה. כגון באיזה ענין יתחייב בשבועה זו שיהיה חייב עליה אשם זה, ובאי זה
 ענין יהיה פטור ממנו, ועל אי זה דרך יתחייב אשמות הרבה כמנין חיוב השבועות
 ועל אי זה לא יתחייב אלא אשם אחד, ויתר פרטיה מבארים בכריתות ובשבועות
 (לו ב) [הלכות שגגות פ"ט]

ונוהגת מצות חיוב קרבן זה בזמן הבית בזכרים ונקבות. והעובר עליה ולא הקריבו, אף על פי שהשיב גזלו, לא נתכפר חטאו. ואולם יש להאמין שאין ענשו חזק כמו שהיה אלו לא השיב הממון. והמשל על זה מי שהכה חברו ונתחייב קנס למלך ונתפס עם המכה ולא נשארה עליו רק תביעת המלך.

קל. מצות השבת גזל.

שנצטוינו להשיב את הגזלה בעיני. (ב"ק סו א). כלומר שאם הדבר ממש שגזל הוא אצלו ולא נשתנה ברשותו שחייב להשיבו אל הנגזל כמות שהוא, ולא שיקחנו לעצמו ויתן דמיו לנגזל, שנאמר (ויקרא ה כג) והשיב את הגזלה אשר גזל, ואמרין בקמא בפרק הגזול בתרא (ב"ק קב א) תנו רבנן והשיב את הגזלה אשר גזל, מה תלמוד לומר אשר גזל? יחזיר בעיני שגזל. ואם נשתנית הגזלה ברשותו של גזול, חייב להשיב דמיה ופטור בכך, אף על פי שלא נתיאשו הבעלים ממנה (ב"ק סו ב). ואי זהו שנוי הפוטר מהשיב את הגזלה, כעין זה השנוי שאינו יכול לחזור אחר כך לבריתו, כגון הגזול עצים ושרפן או קצץ מהן קצתן או שחפר בתוכן חפירות, וכן הגזול צמר וצבעו או הגזול מטוה ועשה ממנו בגד וכל כיוצא בזה. אבל הגזול לוחות עץ, אף על פי שבנה מהן תבה, אין זה שנוי שאינו חוזר לבריתו, שהרי אפשר לפרק אותם והן חוזרין לוחות כמו שהיו, ולפיכך חייב להחזיר אותם בעין, וכן כל כיוצא בזה.

שרש המצוה ידוע.

דיניה כגון מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (סנהדרין נו א) כמה תהיה הגזלה שיתחייב הגזול להשיבה? כל גזלה שוה פרוטה. אבל פחות מכאן, אף על פי שעבר על אסור תורה, אינה בתורת השבון. וכמו שנכתב בארכה על לאו דלא תגזל (מצוה כ כט), לפי שישראל בני אברהם יצחק ויעקב נדיבים בני נדיבים הם, וידוע הדבר שכל שהוא פחות משה פרוטה אפילו עני שבישראל מכיון שנגזל ממנו מוחל אותו ואין חפצו אחריו כלל. ולפיכך אמרו זכרונם לברכה (בבא קמא קה א) שהגזול שלש אגדות ששוות בשעת גזלה שלש פרוטות והזולו ביד הגזולן ועמדו על שתי פרוטות אף על פי שהחזיר השתים, חייב להחזיר השלישית, שאחר שעת גזלה אנו דנין, וכבר היתה שוה פרוטה באותה שעה. גזל שתים ששוות פרוטה והשיב אחת, גזלה יש כאן, השב גזלה אין כאן.

ודיני יאוש ושנוי רשות רבים. וכלל הדבר כן לפי הנראה מן הגמרא, שכל זמן שהגזלה ביד הגזולן או אפילו ביד בניו ולא נשתנית, אף על פי שידענו בודאי שהנגזל נתיאש ממנה, והוא כמו שאמרו בגמרא (בבא מציעא כג א) כגון דשמעוה בני אדם שהיה אומר וי ליה לחסרוניה. כלומר שמסכים בדעתו על אותו דבר שכבר נאבד ממנו ואין דעתו סומכת שיראנו עוד, אף על פי כן דין תורה (ב"ק קיא

ב) שחיבין להחזירה לנגזל כמות שהיא. אפילו השביחה ביד הגזלן השבח לנגזל, וזה שכתוב בתורה והשיב את הגזלה אשר גזל. ובא הפרוש אם היא כמו שגזלה, כלומר שלא נשתנית יחזירנה כמות שהיא, ואפילו השביחה כמה.

אבל חכמים תקנו (ב"ק צד ב) מפני תקנת השבים שכל מה שהשביחה ביד הגזלן אחר יאוש הבעלים, יהיה שלו, וכשיבא להחזירה יחשב עם הנגזל כמה היתה שוה בשעת הגזלה וישיב לו הנגזל דמי מה שהשביחה ויקחנה. ודבר זה יש כח פיד חכמים לעשותו, לפי שבכל דבר שבממון הם יכולין לעשות בו כחפצם ואפילו כנגד צווי התורה, כמו שידוע (יבמות פט ב, גיטין לו ב) שהפקר בית דין הפקר, ולפיכך גוי שגזל והשביח בין קדם יאוש בין לאחר יאוש, או ישראל גזלן שמכר לגוי והשביח הגוי (השבח לנגזל מכררה מנחת יצחק) לפני יאוש, הדין עם השני כמו עם הראשון בשוה, שאין שנוי רשות עושה קנין אלא אחר יאוש. אבל אחר יאוש בין שהיה אותו יאוש אחר שבאת הגזלה ליד לוקח או בעוד שהיתה ביד גזלן, כיון שיש בגזלה זו יאוש ושנוי רשות, קנאה הלוקח לגופה של גזלה. ואם אותו גזלן שמכרה לו הוא גזלן שאינו מפרסם, תהיה שלו לגמרי ואינו חייב להשיב כלום לנגזל, אלא ילך לו הנגזל ויעשה דין עם הגזלן. ואם הוא גזלן מפרסם חייב להשיב הלוקח דמי הגזלה לנגזל, והוא יעשה דין עם הגזלן.

ודיני הגזלה עד היכן הוא חייב לטרח ולהשיבה אל בעליה כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (בבא קמא קג א) הגזל מחבירו שוה פרוטה שחייב להוליכה אחריו אפילו למדי, כלומר למקום רחוק. וכדי להקל טרחו אם ההוצאה מרבה, אמרו רבותינו זכרונם לברכה שניחנה ביד בית דין ויודיעם שאותו ממון הוא של פלוני והם יתנוהו לו לכשיזדמן.

ודין גזל קורה ובנאה בבירה מה יהא עליה (גיטין נה א). ודין גזל בישוב ורצה להחזיר במדבר (ב"ק קיח א). ודין גזל והקדיש, וגזל טלה ונעשה איל מה דינן. ודין שבח הבא מחמת יקר שאינו מן התקנה, אלא חוזר לנגזל, שלא תקנו לגזלן את השבח אחר יאוש אלא כגון שבח גזות וולדות, אבל שבח היקר לא. ודין תוקף עבד חברו ועשה בו מלאכה, ודין תוקף ספינתו, ודין הדר בחצר חברו שלא מדעתו, ויתר פרטיה, מבארין בפרקים האחרונים מן קמא.

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. והעובר עליה וגזל ולא השיב, בטל עשה זה, מלבד הלאו שעבר בשעת גזלה. ואוי לו למי שבידו לתקן המעות ואינו מתקנו טרם מותו (יומא פה ב).

פרשת צו יש בה תשע מצות עשה ותשע מצות לא תעשה,

קלא. מצות הרמת הדשן.

שיסיר הכהן הדשן בכל יום ויום מעל המזבח, וזהו שנקרא תרומת הדשן, שהיתה נעשית בכל יום, שנאמר (ויקרא ו ג) ולבש הכהן מדו בד וגו', והרים את הדשן. משרשי מצוה זו. מה שכתבנו למעלה (מצוה צה) להגדיל כבוד הבית ולהדרו בכל יכלתנו מן הטעם שאמרנו שם. ונוי הוא למזבח לפנות הדשן ממקום שראוי להדליק בו האש, ועוד שהאש דולק יפה כשאין תחתיו דשן.

מדיני המצוה. מה שאמרו זכרונם לברכה (יומא כג ב) שהרמת הדשן היא עבודה מעבודות הכהנה. ובגדי הכהנה שהיו תורמין בהן הדשן, היו פחותין מן הכלים שמשמש בהן שאר עבודות, שנאמר (שם ד) ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים. ואף על פי שפסוק זה נאמר בהוצאת הדשן אל מחוץ למחנה, מכל מקום גם בתרומת הדשן, דהינו כשמסלק אותה מעל המזבח ומורידה לרצפה שאצל המזבח, יש לנו ללמד גם כן שאין ראוי לעשות אותה מלאכה באותן בגדים שהוא משמש. ונאמר בזה על דרך משל (שבת קיד א) בגדים שבשל בהן קדרה לרבו אל ימזג בהן כוס לרבו.

ואימתי תורמין הדשן בכל יום? משיעלה עמוד השחר, ובמועדים משליש (האחרון) [האמצעי] (עי' יומא כ א) של לילה, וביום הכפורים מחצות הלילה. וכיצד תורמין אותה, מי שזכה ובא גורלו להסירה, טובל ולובש בגדי הרמה ומקדש ידיו ורגליו, והיו אומרים לו אחיו הכהנים הזהר, שמא תגע בכלי עד שתקדש ידיך ורגליך, ואחר כך לוקח המחטה, ושל כסף היתה, נתונה במקצועות בין כבש למזבח במערבו של כבש, ונוטל את המחטה ועולה לראש המזבח מפנה את הגחלים הילך והילך, וחיתה מן הגחלים שנתאכלו בלב האש ויורד למטה לארץ והופך פניו לצפון ומהלך בארץ למזרח הכבש כמו עשר אמות כלפי הצפון, וצובר את הגחלים שחתה על גבי הרצפה רחוק מן הכבש שלשה טפחים במקום מראת העוף ודשון מזבח הפנימי והמנורה. וחתיתה זו שחותה במחטה ומוריד לרצפה אצל המזבח היא המצוה של כל יום. ואחר שיוורד זה שתרים רצים אחיו הכהנים ומקדשין ידיהם ורגליהם במהרה ונוטלין את המגרפות והצנודות ועוליין לראש המזבח וגורפין את הדשן מכל צדי המזבח, ועושין ממנו ערמה על גבי תפוח, והוא מקום מן המזבח שנקרא כן. וכשאותו תפוח היה גדול מורדיין ממנו קצת למטה בכלי גדול מחזיק לתך שנקרא פסכתר (עי' תמיד לג א), ועומד שם עד שמוציאין אותו כלו מחוץ למחנה. ויתר פרטיה במסכת תמיד ויומא (כא כד ב).

ונוהגת בזמן הבית בזכרי כהנה. ועובר עליה ולא הסירה כמצותה בטל עשה.

קלב. מצות הדלקת אש על המזבח בכל יום.

להבעיר (י"ג להיות) אש על המזבח בכל יום תמיד, שנאמר (ויקרא ו' ו) אש תמיד תוקד על המזבח. ובא הפרוש של תמיד, כלומר להשים בו עצים בבקר ובין הערבים, ובבאור אמרו זכרונם לברכה (יומא כא ב) אף על פי שהאש יורד מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט. ואל יקשה עליך לאמר מה היא מצוה זו, והלא על כל פנים היה להם להבעיר אש לצורך הקרבן שנתחילו להקריב, ובלא אש אי אפשר. כי מצוה זו בפני עצמה היא, כי מלבד אש הצריך לקרבן היו נותנים אש למזבח במצוה זו, וכמו שדרשו זכרונם לברכה (שם מה א) שלש מערכות של אש מן הכתובים, כמו שנכתב בדינין של מצוה זו.

משרשי המצוה. הקדמה, ידוע הדבר בינינו ואצל כל חכם, כי נסים גדולים אשר יעשה האל אל בני אדם בטובו הגדול, לעולם יעשה דרך סתר, ונראים הענינים נעשים קצת כאלו הם בדרכי הטבע ממש או בקרוב לטבע, כי גם בנס קריעת ים סוף שהיה נס מפרסם כתוב שם (שמות יד כא) ויולך יי את הים ברוח קדים עזה כל הלילה וישם את הים לחרבה ויבקעו המים. והמשכילים יבינו כי ענין סתר זה למעלת האדון ושפלות המקבל. ומזה הענין צונו להבעיר אש במזבח, אף על פי ששם יורד אש מן השמים, כדי להסתיר הנס. לפי הדומה שהאש היורדת לא היתה נראה ברידתה מן הטעם שאמרנו חוץ מיום שמיני של מלואים ושל גדעון (שופטים ו' כא) ומנוח (שם יג כ) (ושל אליהו) שהיתה נראית.

ועדין אנו צריכין לומר מהו ענין המצוה להדליק אש על המזבח מלבד האש הצריך שם לקרבן. [ונאמר] (ונראה) על צד הפשט שהוא כענין מה שכתבנו במצות לחם הפנים (מצוה צז), שהאדם מתברך לפי מעשיו שהוא עוסק בהם לרצון בוראו. ועל זה הדרך אמרנו שהברכה מצויה בכל לחם חול מתוך עסקנו במצוה בלחם קדש, כאלו תאמר על דרך משל שהברכה תתפשט במינה. וכמו כן הוא עסק המצוה באש בכל יום שיתברך האדם בענין האש שבו.

ומהו אש זה? הוא הטבע שבאדם, כי מן הארבעה יסודות שבאדם הוא אש והוא ראש לארבעתן, כי בו יתחזק האדם ויתנועע ויפעל, ועל כן צריכה הברכה בו יותר וענין הברכה הוא שלמות. כלומר דבר שאין בו חסרון ולא מותר, וכך האש שבאדם צריך לברכה זו שיהא ממנו באדם מה שצריך אליו, לא פחות כי יחלש כחו, ולא יותר כי ישרף בו כדרך בני אדם שמתים בתוספת האש בהם יותר מדאי והוא הקדחת. ובני אהרן הוסיפו באש מבלי שנצטוו ונוסף גם בהם אש ונשרפו, כי לפי פעלת בני אדם יבא ענשם או תנוח ברכת השם [בו] (עליהם).

מדיני המצוה. מה שאמרו זכרונם לברכה, שאף על פי שהאש ירדה מן השמים בימי משה, מצוה להביא מן ההדיוט, שנאמר (ויקרא א ז) ונתנו בני אהרן הכהן אש וגוי' ובבקר (תמיד פ"ב) היו עורכים עצים ועושים בראש המזבח מערכה גדולה של עצים, שנאמר (שם וה) ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר. ומלבד העצים הערוכים על המערכה מצוה על הכהן להעלות למזבח בשני גזירין של עץ, שנאמר ובער עליה הכהן עצים, ומעוט עצים שנים. וכן מוסיפין גם כן שני גזירין עם תמיד של בין הערבים ומעלין אותם שני כהנים, שנאמר וערכו, ושל שחר כהן אחד. ושלוש מערכות של אש היו עושים במזבח בכל יום. (יומא מג ב) הראשונה גדולה שעליה מקריבין התמיד עם שאר הקרבנות, שניה בצדה קטנה ממנה שממנה לוקחין אש במחתה להקטיר קטרת בכל יום, ומערכה שלישית אין עליה כלום אלא לקים מצות האש, שנאמר אש תמיד תוקד וכו' ושלושה כתובים בענין שהם מורים על שלש מערכות אלה כמו שלמדנו מפי השמועה, שאמרו זכרונם לברכה (שם מה ב) על מוקדה זו מערכה גדולה, ואש המזבח תוקד בו זה מערכה שניה של קטורת, והאש על המזבח תוקד בו זה מערכה שלישית של קיום האש. ויתר פרטיה מבארים בפרק רביעי מיומא ושני מתמיד [שם]. ונוהגת בזמן הבית בזכרי כהנה, ואם לא הבעירו הכהנים מערכה שלישית במזבח, בטלו מצות עשה זו.

קלג. שלא לכבות אש מעל המזבח.
שלא לכבות אש מעל המזבח, שנאמר (ויקרא ו ו) אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה.
משרשי מצות האש. כתבתי למעלה במצות עשה דאש תוקד, ושרש הצווי באש להבעירה ושלא לכבותה אחד הוא, ואין צרך להחזירו.
מדיני המצוה. מה שאמרו זכרונם לברכה (יומא מו ב) שאפילו הוריד האש מעל המזבח וכבהו לוקה. אבל אש מחתה ואש מנורה שהכינה במזבח להדליק ממנה אף על פי שכבה אותה בראש המזבח פטור, שהרי נתקה מן המזבח ואין אני קורא בו אש המזבח. ולא הזהרנו אלא על כבוי אש המזבח, שנאמר אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה. ואמרינן בספרא (צו ב ז) לא תכבה מלמד שכל המכבה עובר בלא תעשה. ויתר פרטיה, בפרק עשירי מזבחים (צא ב). ונוהגת בזמן הבית בזכרים ונקבות אפילו ישראלים. ועובר עליה וכבה אפילו גחלת אחת מאש המזבח לוקה.

קלד. מצות אכילת שירי מנחות.

שנצטוו הכהנים לאכל שירי מנחות, כלומר, אחר שהפרישו ממנה מה שהיו מקטירין במזבח, שיאכלו הם כל השאר, שנאמר (ויקרא ו ט) והותרת ממנה יאכלו אהרן ובניו מצות תאכל וכו'. ולשון ספרא (צו ב ט) מצות תאכל. מצוה, יבמה יבא עליה (דברים כה ה), מצוה, כלומר, ששניהם מצות עשה, לא רשות. משרשי מצוה זו. כתבנו למעלה (מצוה קב) במצות ואכלו אתם אשר כפר בהם בואתה תצוה שכבוד הוא לקרבן שיאכלוהו משרתי השם יתברך בעצמם ולא שיתנוהו לפחותים לאכלם, וכו' כמו שכתוב שם. מדיני המצוה. מה שאמרו זכרונם לברכה (מנחות עב ב) שכל המנחות הקרבות לגבי המזבח נקמצות, ומקטירין הקמץ כלו על גבי המזבח, והשאר נאכל לכהנים, חוץ ממנחת זכרי כהנה שאינה נקמצת, שנאמר (ויקרא ו טז) וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל. נמצא שמנחת חנוך וחבתין, וכהן שהביא מנחת חוטא ומנחת נדבה נשרפות על גבי המזבח ולא נקמצות. הכהנת (סוטה כג א) מנחתה נקמצת ושיריה נאכלין, דכהן דוקא אמרינן ולא כהנת. ויתר פרטיה מבארים במנחות [ה' מעשה הקרבנות פ"י] ונוהגת בזמן הבית בזכרי כהנה. שנאמר (שם יא) כל זכר בבני אהרן יאכלנה. עבר ולא אכלה בטל עשה זה.

קלה. שלא לעשות שירי מנחות חמץ.

שלא לבשל שירי מנחות חמץ והוא חלק המנחות אשר לכהנים, שנאמר (ויקרא ו י) במנחה לא תאפה חמץ חלקם נתתי אותה מאשי, והוא כאלו אמר חל, קם שהוא שירי המנחה, לא יאפה חמץ. ובפרוש אמרו זכרונם לברכה במשנה (מנחות נה א) וחיבים על אפיתה חמץ.

מדיני המצוה. כגון מה שאמרו זכרונם לברכה (שם נו א) שהמחמץ אחר המחמץ חיב, והמחמץ (שם נז א) מנחה פסולה פטור, שנאמר (שם ב יא) אשר תקריבו ליי לא תעשה חמץ, הכשרה לשם ולא הפסולה. חמצה בראש המזבח אינו לוקה, שנאמר (שם) אשר תקריבו ליי לא תאפה חמץ, וזו כבר קרבה. ויתר פרטיה מבארים בפרק ה' ממנחות.

ונוהגת מצוה זו בזמן הבית בזכרים ונקבות. אפילו עבר ישראל אחד ואפאה חמץ חיב מלקות, ואין צריך לומר כהן.

6.1 . שלום לעם/ מבט לחיים

האיש שהציל פעמיים

זה לא היה ביקורו הראשון של ג'רי בישראל. ג'רי היה איש עסקים אמריקני אמיד שהיה מגיע מפעם לפעם לארץ לצורך עסקיו. גם באותו יום, ה-9 לאוגוסט 2001, היה סדר יומו עמוס בפגישות רבות.

כשג'רי עבר ברחוב יפו, תקף אותו רעב. הוא הביט מסביב וחיפש מקום לאכול. בפינת הרחובות יפו וקינג'–ג'ורג' הוא הבחין במסעדה בשם 'ספארו', ונכנס אליה. בתחילה הוא חשב לוותר בשל התור הארוך, אך בסופו של דבר נעמד בכל זאת בקצה התור. קוצר רוחו ניכר בו היטב. הוא נע כל הזמן מצד לצד והביט בשעונו בעצבנות.

האיש שעמד לפניו הבחין בכך ופנה אליו: 'אתה ממהר לאיזשהו מקום? כן, השיב ג'רי. יש לי פגישה חשובה בעוד כמה דקות'. 'אוקיי, אז אתה יכול לגשת לפניי', אמר האיש בנדיבות.

ג'רי הודה לאיש בחום והזמין אוכל. הוא טרף את הארוחה במהירות ויצא לכיוון הפגישה. הוא לא הספיק להתרחק מהמסעדה יותר מכמה צעדים, ופיצוץ אדיר חרש את אוזניו. ג'רי הסתובב לאחור, ונדהם לגלות שהמסעדה שממנה יצא לפני שניות אחדות הפכה לעיי חרבות לאחר שמחבל מתאבד התפוצץ בה. ריח נורא של שריפה עמד באוויר. זעקות הפצועים נשמעו מכל עבר והתערבו ביללות האמבולנסים. רסיסים ושברי זכוכית היו פזורים מכל עבר. 15 הרוגים נמנו באותו יום איום ונורא בעיר ירושלים.

ג'רי ההמום הבין שבגלל יציאתו המהירה מהמסעדה הוא ניצל מהפיגוע, אך באותה מידה הבין שהאיש שוויתר לו על התור כנראה לא הספיק לצאת מהמקום. ג'רי רץ בתוך ההמולה כשהוא מנסה למצוא את מטיבו, אך לא הצליח למצוא אותו. הוא לא ויתר. הוא החל לנסוע מבית חולים לבית חולים בניסיון למצוא את האלמוני שהציל את חייו, בתקווה שהוא אינו בין ההרוגים.

לאחר מאמצים רבים מצא ג'רי את האיש. הוא היה במחלקת טיפול נמרץ, מחובר למכשירים ולצינורות רבים. מצבו היה קשה וגופו מלא רסיסים, אך לא נשקפה סכנה לחייו. ליד מיטתו עמד בנו. ג'רי הציג את עצמו, ועתה נודע לו שלאדם שהציל אותו קוראים יעקב. 'אין לי ספק', אמר ג'רי לבנו של יעקב, 'שבזכות החסד שאביך עשה איתי, הוא זכה להינצל מהתופת ולהישאר בחיים'. הבן סיפר לג'רי שהרופאים אומרים שאביו יזדקק לסדרת טיפולים וניתוחים ארוכה. ג'רי נתן לבן את מספר הטלפון שלו בארצות הברית. 'אין לך מושג כמה אני אסיר תודה לאביך', אמר. 'אני חייב לחזור לניו יורק, אבל אם תצטרכו עזרה כלשהי, אל תהסס לפנות אלי'.

השבועות הבאים אכן היו קשים. יעקב עבר טיפולים וניתוחים רבים. לאחר חודש החליטו הרופאים שאת אחד הניתוחים המורכבים יותר, עליו לעבור בבית חולים בבוסטון.

ליעקב ולמשפחתו לא היו כל מכרים או קרובים בבוסטון, ולא היה להם מושג כיצד יסתדרו בארצות הברית. אך לפתע נזכר בנו של יעקב באיש העסקים האמריקני שביקר ליד מיטת אביו לאחר הפיגוע, ואמר שהוא מוכן לעזור להם בכל מה שיצטרכו. הוא התקשר לג'רי וסיפר לו שאביו זקוק להגיע לניתוח בבוסטון.

ג'רי אמר לו: 'הסר דאגה מלבך. מרגע זה ואילך אני עוזב את כל עיסוקי כדי לסייע לאביך'.

ואכן, ביום שלישי ה-11 לספטמבר, בשעה 8:30 בבוקר, נחת מטוסו של יעקב ומלוויו בשדה התעופה בבוסטון. ג'רי כבר המתין להם שם וקיבל את פניהם בחביבות. 'הכול מסודר', הודיע להם. 'הכנתי לכם מקום לינה ואוכל ואת כל הסידורים הרפואיים'.

בני המשפחה החלו להודות לג'רי בחום אלא שלפתע החלה בשדה התעופה מהומה גדולה. אנשי ביטחון רצו לכל עבר, וטלפונים של אנשים החלו לצלצל בהיסטריה. תוך מספר רגעים התבררה התמונה האיומה: טרוריסטים מוסלמים חטפו מטוסים והטיסו אותם ישירות אל תוך בנייני התאומים בניו יורק. פניו של ג'רי החווירו. התרגשות עזה תקפה אותו והוא לא הצליח לדבר. 'לא יאומן', מלמל כשהתאושש קמעה והצליח לדבר, 'זו הפעם השנייה שאני ניצל ממות בזכותך, יעקב...'

משרדו של ג'רי, כך הסתבר, היה ממוקם בקומה ה-101 של אחד מבנייני התאומים. בשעה זו הוא היה אמור להיות בעבודה, כמו בכל יום, אבל מכיוון שהוא הגיע לבוסטון לעזור ליעקב, הוא ניצל ממות.

*

סיפור אמיתי זה, יכול להראות לנו את דרכי ההשגחה העליונה, כיצד הקב"ה שומר ומשגיח על בניו, וכיצד הוא מגלגל זכות על ידי זכאי. מעשה קטן של אדם, שוויתר ועשה חסד לחברו, גרר אחריו שרשרת של הצלות חיים מופלאות.

נסתרים דרכי השם. הקב"ה מנהל את העולם בדרך של הסתר-פנים, ולא תמיד אנו יכולים לראות איזה שכר עצום מקבלים על כל מעשה, אבל לפעמים הקב"ה מגלה לעינינו מקצת מתוך דרכי הנהגתו, כדי לחזק אותנו. השכר הגדול והאמיתי על כל מצווה צפון לנו לעולם הבא, אבל לפעמים אנו זוכים לראות בעינינו גם מעט ממתן השכר בעולם הזה.

6.2 . סיפור לשבת

מבחן שליטה / דוד קליינר

בסיס חיל הים רחש פעילות רבה. רנדי לבלוק הביט בחיילים הרבים שהיו לבושים במדי חיל הים האמריקאי ומיהרו לתפוס את עמדותיהם. עבור רנדי היה זה 'היום הגדול' שלו בכל המובנים, היום הוא עומד להכיר בפעם הראשונה את חברי הצוות שעמם ישרת באחת מהצוללות הגרעיניות של צבא ארצות הברית.

רק לפני מספר ימים קיבל את תעודת ה'צוללן' שאליה כה נכסף. היה זה לאחר מסע הכשרה מפרך שעבר בשנים האחרונות, הוא הועמד בפני מצבים קשים מאוד שעליהם הוא היה צריך להתגבר, וכך נבחנה רמת הסיבולת שלו להישאר במרחב סגור לאורך זמן בלי להיכנס לחרדה. כמובן היה עליו ללמוד את כל רזי תפעול המערכות המסובכות של הצוללת, שאותם מכירים רק מתי מעט בעולם כולו. והיום, לאחר מבחני השליטה הקשים וקבלתו כאחד מחברי הצוות של הצוללת, ציפה רנדי לקבלת פנים ידידותית מחבריו לתפקיד. להפתעתו הרבה, קבלת הפנים שלו הייתה צוננת וקפואה, הצוות התייחס אליו בזלזול מוחלט ואף אחד אפילו לא טרח לברך אותו לשלום, גם המפקד התגלה כאחד מהטיפוסים הקשוחים ביותר ולא התייחס אליו לחלוטין.

בסופו של יום הוא הרגיש כמו אפרוח שבקע זה עתה מקליפתו, הוא הרגיש מושפל עד עפר. הרגשתו הייתה שהתייחסו אליו כאל איש ניקיון עלוב ולא כאל חייל מיומן שהתגייס לאחד מהחיילות המובחרים ביותר בעולם.

למחרת בבוקר הוא התעורר לקול המולה גדולה, הוא בקושי הספיק לפקוח את עיניו כשאחד מחבריו לחדר צעק לעברו: 'קום עצלן שכמותך! אנחנו כבר צריכים להיות בתוך הצוללת!' בחוסר חשק מוחלט לבש רנדי את מדיו, לא כך הוא ציפה להתחיל את יומו הראשון בתוך הצוללת. בקורס שהוא עבר דיברו כל הזמן על הצורך באחוזה וחברות עמוקה שצריכה להיות בין חברי הצוות, אבל כנראה שהתיאוריות עליהם דיברו בקורסי ההכשרה אינן תקפות במציאות...

ההתרגשות מפני הצלילה האמיתית הראשונה שלו בעומק הים, כשהוא בתפקיד מבצעי, מילאה אותו באדרנלין והשכיחה ממנו מעט את מצבו החברתי. הוא התארגן במהירות ויצא לעבר הרציף. שלושים וחמישה אנשי צוות עמדו הכן על רציף הנמל, בחלק סגור ומאובטח אליו רק בודדים מורשים להיכנס. רנדי הבחין בצוללת הענקית שהייתה שקועה בחציה בתוך מי הים הפתוח, וציפה להתחלת התדרוך בהתרגשות.

'בוקר טוב חיילים' פתח המפקד את דבריו בטון תקיף 'מוטלת עלינו כעת משימה בת שבועיים מתחת לפני הים שעליה תקבלו פרטים בהמשך, אני יודע שכולכם בכושר אתגרי חוץ מאחד שאין לו עדיין ניסיון' אמר המפקד בהביטו בציניות בפניו של רנדי ההמום, 'אבל אני מקווה שלפחות הוא לא יזיק לפעולה הנוכחית' סיים המפקד לקול צחוקם של החיילים.

רנדי כבר התחיל להתחרט על ההחלטה הטיפשית שלו לשרת בצי הצוללות, אבל עכשיו אחרי כל הקורסים והאימונים המפרכים, היה זה בלתי אפשרי מבחינתו לנטוש. הוא התיישב על מקומו מול מסך המחשב. תפקידו היה לאזן את הצוללת כך שחרטומה זונבה יישארו באותו הגובה כאשר הצוללת צריכה לשייט בקו ישר. הצג הראה שהם כבר בעומק של 800 מטרים. מעולם הוא לא היה בעומק שכזה בו שורר לחץ עצום של 80 אטמוספרות. לפתע החלו המכשירים לצפצף, המסך שמולו השתגע לחלוטין וכל הצוללת החלה להיטלטל ולרעוד בצורה נוראית.

אזעקה פילחה את חלל הצוללת ואורות אדומים הבהבו בכל פינה, קבוצה של ימאים חלפה על פניו בריצה תוך כדי שהם צועקים על כך שאחד הפתחים נבקע ומים חודרים אל חלל הצוללת. לא עברה דקה ורנדי גילה לחרדתו שהחדר מתמלא במים, ליבו החל לפעום בחוזקה והוא הרגיש שהדם כאילו אוזל מגופו

במהירות. המפקד נכנס בסערה לחדר ושאג לעברו לרוץ ולסגור את דלת החדר על מנת שהמים לא יחדרו לשאר חלקי הצוללת. תוך שתי דקות הגיעו המים עד לצווארו של רנדי, הוא לא התמהמה והחל להתקדם בצלילה אל עבר המקום ממנו פרצו המים, הגיע אל החדר הסמוך והבחין בדלת הפתוחה שממנה חדרו המים.

רנדי לא התמהמה ועם בועות החמצן האחרונות שנותרו בריאותיו הוא הדף את הדלת בכוח, יחד עם עוד איש צוות שצלל לידו, בסופו של דבר הם הצליחו בכוחות משותפים להגיף את הפתח ומיד לאחר מכן איבד רנדי את הכרתו.

כאשר התעורר, גילה את עצמו תחת כיפת השמים כשכל חבריו עומדים סביבו ומריעים לו, מפקד הצוללת הביט בו בחיוך ואמר: 'ברוך הבא רנדי לצוות! המתקן הזה איננו צוללת אלא רק סימולציה בה אנו בוחנים את יכולותיו של כל מתגייס חדש, עמדת במשימה בגבורה ובקור רוח, ויישמת את כל מה שלמדת, מעתה אתה חלק בלתי נפרד מאתנו!'

ניסיונות הם חלק בלתי נפרד מהחיים שלנו, כל אחד מאתנו עומד במהלך חייו באינספור ניסיונות שונים, האם להגיב או לשתוק? להחזיר מלחמה או להבליג ולהמשיך הלאה? לפעמים דווקא כשאתה מתחיל התחלה חדשה וטובה אתה מופתע מהקשיים, אך עליך לדעת כי זה המבחן שלך! תהיה חזק! בפרשתנו אנו נתקלים בשליטתו העצמית המוחלטת של יוסף, כאשר אחיו חוששים ממנו שיחזיר להם כגמולם על שמכרו אותו לעבד, והוא מפיס אותם ומסביר להם שאין לו עליהם שום טינה. רק מי שיכול לשלוט בעצמו ובמידותיו בצורה מופלאה שכזאת יוכל להתקדם בחייו, לשלוט בכל ניסיון שעומד להפיל אותו ולעמוד בו בכבוד.

6.3. פתגם שבועי /משל /סיפור עם ומוסר השכל מצידו

26. "אין לנו ארץ אחרת."

27. "אין מדמים בין טריפה לטריפה."

28. "אין מלאך אחד עושה שתי שליחויות."

פירוש אפשרי: האדם מוגבל ולכן עליו להתרכז בדבר אחד ולא לעשות הרבה מאוד דברים ביחד. אם מלאך איננו מסוגל, בוודאי שגם אדם איננו לכך.

פתגם דומה: "תפסת מרובה לא תפסת."

29. "אין ממנים פרנס על הציבור אלא אם כן יש מאחוריו קופת שרצים."

פירוש אפשרי: המטרה היא למנות מנהיג שלא יתגאה על הציבור, לכן כדאי למנות אדם שיש לו עבר שלילי ידוע, כי הסיכוי שאדם כזה יתגאה על הציבור הוא יותר קטן

30. "אין משיחין בשעת הסעודה."

דל קלוריות אבל מתוק: כל הסיבות לאכול תמר

הוא יכול להיות מעולה כשרוצים משהו מתוק, הוא מקנה תחושת שובע ומסייע במניעת רעב מוגבר ואכילת יתר. דיאטנית מסבירה למה התמר כל כך בריא וכמה צריך לאכול ממנו מרב מור – אופיר

תשובה בריאה ודלת שומן לתשוקה למתוק, חטיף אנרגיה טבעי ובריא ופתרון יעיל לעוסקים בספורט. לפרי התמר מאפייני טעם ומרקם ייחודים והוא בעל יתרונות חשובים לתזונה בריאה יותר בעידן השפע.

תשובה בריאה לתשוקה למתוקה

התמר הוא תשובה טבעית, בריאה ודלת שומן לצורך שלנו במתוק כל השנה. לתמר טעם עשיר ומרקם "טופי" מפנק והוא עונה על הצורך במתיקות ובפחמימות באופן טבעי, תוך שהוא מספק כמה יתרונות בריאותיים חשובים.

תכולת הסיבים התזונתיים בתמר גבוהה מאד (כ 8 – גר' ל 011 – גר' במג'הול) וקצב ספיגת הפחמימות לדם (האינדקס הגליקמי) בינוני-נמוך. לכן התמר מקנה במקביל לסיפוק הצורך במתוק, גם תחושת שובע.

לעובדה שאכילת תמרים תורמת במקביל גם לתחושת שובע חשיבות רבה, כיוון שלהבדיל מצריכת ממתקים שאינם משביעים

לאורך זמן ושצריכתם עלולה לתרום להשמנת-יתר, צריכת תמרים מתונה (לדוגמה, 2 תמרים בינוניים או 3 קטנים) יכולה לסייע בסופו של דבר לאיזון צריכת האנרגיה בתפריט.

בנוסף, תכולת השומן האפסית בתמרים, תורמת לצפיפות קלורית נמוכה, יחסית למתוקים אחרים, ויכולה לסייע במניעת השמנת-יתר. בעוד ששוקולד לדוגמה מכיל 31 אחוזי שומן ויותר, בתמר פחות מחצי אחוז שומן. לכן תכולת הקלוריות בתמרים יבשים היא רק כמחצית מתכולת הקלוריות בשוקולד. בזנים כדוגמת התמר הצהוב הטרי, או התמר הלב, תכולה קלורית נמוכה אף יותר.

חטיף אנרגיה טבעי

מלבד הצורך במתיקות, לרובנו יש צורך באנרגיה בין הארוחות העיקריות. בבוקר, בדרך, במשרד, אחר הצהריים או בבית. למענה מסודר לצורכי האנרגיה של הגוף חשיבות רבה, היות שהוא מקנה תחושת איזון ושובע לאורך היום, ומסייע במניעת רעב מוגבר ואכילת יתר.

התמרים הם פרי שלם המהווה מקור לאנרגיה זמינה. להבדיל מחטיפי דגנים מעובדים, כאלה המבוססים על דגנים לא מלאים בשילוב סוכרים מוספים (מרכיבים שאינם מומלצים בצריכה מוגברת), התמרים עשירים גם בסיבים תזונתיים, במינרלים ובנוגדי חמצון.

הסיבים התזונתיים בתמר יכולים לסייע בשמירה על תפקוד תקין של מערכת העיכול, במניעת עצירות ובמניעת תהליכים סרטניים במעי הגס. גם נוגדי החמצון שהתמר עשיר בהם (פוליפנולים) יכולים לסייע ביצירת סביבה נוגדת חמצון במעי ובמניעת תהליכים סרטניים.

מעניין לציין שלהבדיל מפירות יבשים רבים, התמר מתייבש באופן טבעי על העץ, כחלק מתהליך ההבשלה הטבעי שלו, ללא כל צורך בתהליכי ייבוש מתועשים ובשימוש בחומרים משמרים.

פתרון יעיל וטבעי לעוסקים בספורט התמרים דלים בשומן ועשירים בפחמימות זמינות, המספקות באופן יעיל את הצורך באנרגיה לפעילות השרירים, לפני אימונים, במהלכם ואחריהם. התמרים אף

מכילים שילוב של גלוקוז ופרוקטוז.

לאחרונה התברר ששילוב זה יכול לסייע בהעלאת קצב ניצול הפחמימות בזמן מאמץ גופני ממושך, כגון ריצה או רכיבה על אופניים. התמרים אינם מכבידים על מערכת העיכול והם מספקים כמות משמעותית של מינרלים חיוניים, כדוגמת אשלגן, מגנזיום וסידן, וכן נוגדי חמצון – כולם חשובים לעוסקים בפעילות גופנית.

התמרים טבעיים, ומאפשרים גם לעוסקים בספורט, לחסוך בצריכת מקורות אנרגיה מעובדים העשירים בסוכרים מוספים. כל זאת כמובן מבלי להתפשר על איכות הביצועים הספורטיביים. התמרים קטנים, אינם יקרים יחסית, וקלים לאחסון אפילו בכיסי בגדי האימון.

מניעת מחלות לב וכלי-דם התמרים עשירים בפוליפנולים – נוגדי חמצון יעילים

ביותר, המעכבים את חמצון ה-LDL) "הכולסטרול הרע" (ומנטרלים רדיקלים חופשיים. מחקר חדש שנערך בנושא על-ידי פרופ' מיכאל אבירם מהפקולטה לרפואה של הטכניון ומרכז רפואי רמב"ם, וד"ר חמוטל בורוכוב-נאורי ממו"פ ערבה דרומית ועמיתיהם, התפרסם בעיתון היוקרתי Journal of Agricultural and Food Chemistry. במחקר נמצא במודלים מעבדתיים, כי לא רק שמרכיבי התמרים הפחיתו את רגישות ה-LDL לחמצון, אלא שיש להם השפעה ברורה על זירוז הרחקת עודפי כולסטרול מתאי דופן העורק, תהליך הקשור בהאטה, בלימה ואפילו נסיגה (רגרסיה) של התפתחות טרשת העורקים. נראה שהפוליפנולים בתמרים יכולים לשפר את יכולתו של ה-HDL ("הכולסטרול הטוב") להיקשר לתאי דופן העורק, להעביר כולסטרול מתוך התא אל ה-HDL, וכך לסלק את הכולסטרול לכבד ולהרחיק אותו מהגוף.

זהו מחקר המשך לעבודתם של חוקרים אלה, שהיו הראשונים להראות את התכונות המגנות של פרי התמר מפני מחלות לב וכלי-דם בבני אדם. תכונות אלה התבטאו בעיכוב חמצון שומני הדם ובהפחתת רמות הטריגליצרידים בדם – פעולה הקשורה ביכולתם של הסיבים התזונתיים המסיסים הייחודיים לתמר, לקשור את השומנים במערכת העיכול ולמנוע את ספיגתם לדם. פתרון מעולה לרצון למשהו מתוק (צילום: shutterstock)

מניעת יתר לחץ דם

מקורות אנרגיה רבים בתפריט המערבי, כגון חלק משמעותי ממוצרי הדגנים, עשירים בנתרן, שתכולתו עשויה להגיע למאות מיליגרמים ל-011 גר' מזון. בתמרים לעומת זאת, כמו גם בפירות אחרים, תכולת נתרן אפסית. בנוסף, ייחודם של התמרים הוא בכך שתכולת האשלגן בהם גבוהה מאד. לכן היחס בין נתרן לאשלגן בתמרים גבוה מאד, ועומד על סדר גודל של 11100. להפחתת צריכת הנתרן ולהגברת צריכת האשלגן, חשיבות רבה להפחתת רמות לחץ הדם ולקידום בריאות הציבור.

יתר לחץ דם הוא גורם סיכון להתקפי לב, שבץ מוחי ומחלות כליה. מחקר גדול שפורסם לאחרונה הראה, כי ככל שהיחס נתרן-אשלגן בתזונה היה גבוה יותר, כך!

שעור התמותה ממחלות לב וכלי-דם וממחלות נוספות היה נמוך ב-11%
התמרים עשירים גם במגנזיום ומכילים סידן. גם המינרלים הללו חשובים לשמירה
על רמות לחץ דם תקינות. מעניין לציין שהרכב המינרלים בתמרים תורם גם לשמירת
על בריאות העצם וחוזקה. טיפים לשילוב תמרים בתפריט היומי הפחיתו בצריכת
ממתקים. היעזרו בצריכה מתונה של תמרים לסיפוק טבעי של התשוקה למתוק.
לדוגמה 2 תמרים בינוניים או 3 קטנים, אחר הצהריים, ליד הקפה או בערב. בחרו את
הזן המועדף. קיימים בשוק זנים שונים של תמרים בעלי טעמים ומרקמים שונים, כך
שכל אחד יכול לבחור את הזן המועדף עליו. מג'הול - עסיסי ומתוק, חלאווי - בטעם
טופי קרמל, דקל נור - בטעם
דבש, דרי - שוקולדי, אמרי - מעט יבש ומתקתק, חדראווי - ארומתי, תמר צהוב
(ברהי) - קריספי מתוק, תמר לח (חיאני) - גלידתי ומרענן.
שלבו תמרים גם במסגרת האפייה הביתית, כחלופה יעילה לסוכר. העדיפו להכין
מתכונים עוגות ועוגיות המבוססים על תמרים, תוך הפחתה בכמות הסוכר.
אם אתם זקוקים לאנרגיה בבוקר, לפני היציאה מהבית, העדיפו תמרים על פני עוגיות,
ממתקים או חטיפי אנרגיה עתירי סוכר מוסף.
הרגילו גם פעוטות, ילדים ומתבגרים, לצריכת תמרים לסיפוק הצורך במתוק, כחטיף
אנרגיה לבית הספר, בטיולים ועוד.
השתמשו בהם כרארוחת ביניים. תוכלו לאכול תמרים עם יוגורט טבעי, או תמרים עם
אגוזים או שקדים. שילוב זה יוסיף גם חלבונים, שומנים בריאים מהאגוזים, ויפחית את
קצב ספיגת הפחמימות לדם. בישיבות במשרד וותרו על בורקס ורוגעלך והעדיפו
כריכים בריאים, ירקות, פירות, תמרים ואגוזים.
צרכו תמרים במתינות ובמסגרת צורכי האנרגיה של הגוף. אם אתם סוכרתיים או
מוגבלים בצריכת פירות התייעצו עם איש מקצוע.
תמר - ערכים תזונתיים
הכותבת היא תזונאית קלינית, יועצת מדעית למועצת הצמחים, חברת עמותת
הדיאטנים - עתיד

ט"ז טבת תש"ל 25.12.1969 הפלגת ספינות חיל הים משרבורג

בתאריך זה התבצעה אחד מהפעולות "החוצפניות והצודקות" ביותר שביצעה ישראל. אנשי חיל הים פלשו לחמש ספינות טילים שעגנו בנמל שרבורג שבצרפת, הרימו עוגן וברחו מחוץ למים הטריטוריאליים של צרפת, בדרכם לישראל. להלן הסיפור המלא כפי שנלקח על ידי מאתר חיל הים ככתבו וכלשונו, וכפי שנאמר "המביא דבר בשם אומר מביא גאולה לעולם"

בשעות הלילה המאוחרות של חג המולד 1969, בשעה שאזרחי עיירת הנמל הצרפתית שרבורג נמו את שנתם אחרי סעודת החג, עשו חמישה סטי"לים של חיל-הים את דרכם בחשאי מתוך הנמל לכיוון חיפה. בריחה זו היוותה את סיומו של מבצע נועז ומורכב, שנועד לחלץ מצרפת את הספינות שרכשה ממנה ישראל ושהושמו באמברגו ע"י נשיא צרפת דאז, שרל דה - גול. בתקופה בה הכריז דה - גול על האמברגו, גברו החששות בחיל - הים מפני עליונותם הטכנולוגית של ציי ערב. לאנשי חיל הים היה ברור, שאם החיל רוצה להיות מוכן למערכה עתידית, אין לו ברירה אלא להשיג את אותן חמש ספינות שעגנו מאונס בנמל שרבורג, והם לקחו על עצמם את משימת הוצאת הספינות מצרפת.

התכנון הצריך התגברות על בעיות רבות, החל מהשגת אישורי יציאה מהנמל וכלה בפתרון בעיית תדלוק הספינות בדרך. על מנת לקבל אישורי יציאה, "נמכרו" הספינות לבעל חברת ספנות נורבגית; סעיף קטן בחוזה קבע שישראל תוכל לקנות את הספינות בחזרה כעבור שלושה חודשים מכיוון שהיה ברור שמרגע ששלטונות צרפת יגלו את התכסיס, לא יוכלו הסטי"לים לעגון בשום נמל בדרך על מנת לתדלק, הוכנו בארץ אניות תדלוק מיוחדות שהוצבו בנקודות קבועות מראש בלב הים. בעיה קטנה אך משמעותית הציב החשש מפני תשומת לבם של התושבים לרעש העצום שייצרו 20 המנועים של חמש הספינות באישון הליל. הבעיה נפתרה בצורה מעניינת: במשך מספר לילות הופעלו מנועי הספינות בצורה הדרגתית: בתחילה מנוע אחד, למחרת שניים, וכן הלאה. בתחילה אכן הגישו התושבים תלונות למשטרה על הרעש, אך עם הזמן התרגלו אליו, ובבוא ליל הבריחה לא הגיבו כלל לרעש העצום שיצרה הפעלת מנועי חמשת הספינות. במשך מספר ימים עשו הספינות את דרכן לנמל חיפה. התכנון הקפדני השתלם, וספינות הטילים, החיוניות כל כך לצה"ל, הגיעו ליעדן בשלום, והצטרפו לשבעת הסטי"לים בנמל חיפה.

המקורות מהם לוקטו הפנינים לפרשה ומוספיה

מס'	המקור	מאת
1	שלום לעם – תורה ויהדות	דוד קליינר, יוסף רוניק, איתמר מאיר, אבי בן אבנר, אריה תומר
2	פרשת השבוע לשוטרי ישראל	דודו אלהרר, הרב אליהו מוגרבני, מני ישי, יוסי לוי
3	שבת שלום מקובי ביטר	קובי ביטר
4	בית מורשה	הרב יהודה ברנדס הרבנית מיכל טיקוצ'נסקי
5	ניר אביעד	ניר אביעד
6	פרסומא – נקודה טובה	ר' משה רוט
7	הרב שמעון בוחניק שליט"א	הרב שמעון בוחניק
8	חמישה חומשי תורה ומפרשי המקרא	רש"י, ראב"ע, רד"ק, רס"ג, רמב"ן, חזקוני, ספורנו, רשב"ם
9	מסכת אבות	
10	אתרי יהדות באינטרנט	

תודה לכל בעלי המקורות שבזכותם יכולתי לערוך ולהפיץ פנינים אלו מהפרשה להגדיל תורה ולהאדירה .

בברכת שבת שלום ומבורך
שמעון תורג'מן

סדרת פרסומי "גמ"ח תורג'מן"

בנושא מעגל השנה ומעגל החיים של האדם היהודי:

1. פנינים לשבת גליון שבועי בפרשת השבוע וחגים בדוא"ל למנויים.
2. ברית מילה חוברת אישית מזכרת לתינוק ולמשפחה ובה הלכות, מנהגים, תפילות, פיוטים בנושא הברית ו"ברית יצחק" כולל קריאת התיקון מחולק ל 10 קוראים.
3. פדיון בן חוברת אישית מזכרת לתינוק ולמשפחתו ובה הלכות, מנהגים, תפילות, פיוטים ופירוט הטקס בנושא הפדיון.
4. זבד הבת חוברת אישית מזכרת לתינוקת ולמשפחתה ובה הלכות, מנהגים, תפילות, פיוטים ופירוט הטקס בנושא זבד הבת.
5. חלאקה חוברת אישית מזכרת לתינוק ולמשפחתו ובה מנהגים, תפילות, ברכות, פיוטים ופירוט הטקס בנושא ה"חלאקה".
6. בר מצווה חוברת אישית מזכרת לבר המצווה ולמשפחתו ובה הלכות, מנהגים, תפילות, פיוטים ופירוט הטקס בנושא "בר מצווה".
7. בת מצווה חוברת אישית מזכרת לבת המצווה ולמשפחתה ובה הלכות, מנהגים, תפילות, פיוטים ופירוט הטקס בנושא "בת מצווה".
8. נישואין חוברת אישית ובה הדרכה לבני הזוג ובה תפילות וברכות, תוכנית לוגיסטית לאירגון החתונה כולל לוי"ז מפורט כולל הנחיות לרישום ברבנות, טיפים לבחירת האולם, הקייטרינג, התזמורת הצלם ויתר בעלי המקצוע וכן תוכנית להכנת תקציב לאירוע וניהול ההזמנות והמזמנים, מתנות ועוד. וכן טיפים שונים לניהול האירוע.
9. חנוכת בית חוברת אישית מזכרת למשפחה ובה מנהגים, הלימוד מחולק, ל-10 קוראים תפילות, ברכות, פיוטים ופירוט טקס "חנוכת הבית".
10. אזכרות: חוברת תפילה וזכרון לעילוי נשמת המנוח/ה כולל פרקי תהלים ומשניות המותאמים לשם הנפטר/ת וכן דברי זכרון, קווים לדמותו/ה ותמונתו/ה של המנוח/ה.

רחוב הגפן 22, ת"ד 1601, חשמונאים 73127
 טלפון: 08-9761519, פקס: 08-9761010
 נ"ד: 050-5333949
 דוא"ל: h-tourjy@smile.net.il

